

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇAĞDAŞ DÖNEMDE CİHAD/KİTAL İLE İLGİLİ AYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ:
SEYYİD KUTUB ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Üsame MOLLAOĞULLARI

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan ATMACA

AĞUSTOS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

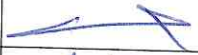
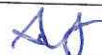

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE CİHAD/KİTAL İLE İLGİLİ AYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ:
SEYYİD KUTUB ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Üsame MOLLAOĞULLARI

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir

“Bu tez ~~19/08/2019~~ tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Gülhan Atmacı	Basarılı	
Doç. Dr. Ali KABATAŞ	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Harun ABACI	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Üsame MOLLAOĞULLARI
Öğrenci Numarası	:	y136008005
Enstitü Anabilim Dalı	:	Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	Tefsir
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Çağdaş Dönemde Cihad/Kıtal ile İlgili Ayetlerin Değerlendirilmesi: Seyyid Kutub Örneği
Benzerlik Oranı	:	%22

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

29.08/2019
Öğrenci İmza
[Signature]

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

29.08/2019
Öğrenci İmza
[Signature]

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Gökhan ATMACA

Tarih: 29.08.2019

İmza: *[Signature]*

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'de ifadesi geçen birçok kavram vardır. İslami hükümlerin anlaşılmasında bu kavramların içeriği önem arz etmektedir. Bu kavramlardan biri de cihaddır. Cihad, İslam terminolojisinde Allah rızası için gayret ve çaba sarf etmek manasına gelmekle birlikte geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Birbirleriyle farklı anlam taşımasına rağmen, savaş yoluyla gerçekleştirilen cihad için benzer bir ifade olan kıtal kavramı da zikredilmektedir.

Çalışmamız; Fî Zilâl-il Kur'an örneğinden hareketle çağdaş dönemde yazılmış olan tefsirlerde, cihad/kıtal ayetlerinin değerlendirilmesi üzerinedir. Konuyla ilgili ayetleri incelerken aynı çağda fakat farklı coğrafyalarda bu konunun nasıl algılandığını gözlemlememiz açısından Seyyid Kutub gibi çağdaş dönem müfessirlerinden olan Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942) ve Mevdûdî'nin (ö.1979) tefsirlerine de yer verilmiştir.

Seyyid Kutub'un içinde bulunduğu coğrafya ve müslümanların karşılaştığı problemler kuşkusuz tefsirini yaptığı ayetlere bakış açısını şekillendirmiştir. Buradan hareketle çalışmamızda; giriş bölümünde araştırmanın konusuna ve önemine kısaca değinildikten sonra birinci bölüme, Seyyid Kutub'un hayatı ve sosyal yaşamı ile ilgili bilgi verilerek başlandı.

İkinci bölümde çalışmamızın ana konusu olan cihad ve kıtal kavramları ile aynı kökten gelen kelimeler incelendi. Bunun yanında farklı eserlerden ve çalışmalardan yararlanılarak cihadın mahiyeti, amacına ve çeşitlerine değinildi.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde ise Kur'an'ı Kerim'de geçen cihad/kıtal ayetleri başlıklara ayrılarak, Seyyid Kutub ve diğer müfessirlerin yorumlarına yer verildi.

Bu vesileyle; çalışmanın hazırlanmasında ilmî tecrübesini benimle paylaşan ve yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Gökhan ATMACA'ya, bugünlere gelmeme vesile olan aileme, çalışmam sırasında hoşgörüsü ve iyi niyetini benden esirgemeyen eşime ve oğlum Yavuz Selim'e teşekkürü bir borç bilirim.

Üsame MOLLAOĞULLARI
29.08.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SEYYİD KUTUB'UN HAYATI, ŞAHSİYETİ, SOSYAL/SİYASİ DÜŞÜNCESİ VE TEFSİRİ	4
1.1. Hayatı	4
1.2. Şahsiyeti	5
1.3. Sosyal ve Siyasi Düşüncesi	8
1.4. Tefsiri	9
BÖLÜM 2: CİHAD/KİTAL KELİMELERİNİN ANLAM VE MAHİYETİ	15
2.1. Kavramsal Olarak Cihad/Kıtal	15
2.1.1. Mücahede	18
2.1.2. Mücahid.....	21
2.2. Cihad'ın Mahiyeti ve Amacı	22
2.2.1. Cihad'ın Mahiyeti	22
2.2.1. Cihad'ın Amacı	25
2.3. Cihad'ın Çeşitleri.....	28
2.3.1. Nefis ile Cihad.....	28
2.3.2. İlim ile Cihad.....	30
2.3.3. Mal ile Cihad.....	32
2.3.4. Savaş ile Cihad	34
BÖLÜM 3: FÎ ZİLÂLİ'L KUR'ÂN'DA CİHAD/KİTAL AYETLERİNİN TEFSİRİ	38
3.1. Cihad ve Kıtal.....	40
3.2. Cihad'ın Farzıyeti	51
3.3. Cihad'ın Fazileti	59
3.4. Cihad'a Teşvik.....	66
3.5. Cihad'a Hazırlık	80
3.6. Cihad'da Düşmanla İlişkiler.....	83
3.7. Cihad'ın Sınırları ve Kuralları	89

3.8. Cihad'dan Kaçmak	105
3.9. Cihad'ın Sonuçları	118
SONUÇ	128
KAYNAKÇA.....	131
ÖZGEÇMİŞ.....	139

KISALTMALAR

- Bkz** : Bakınız
b. : Bin
c. : Cilt
çev. : Çeviri
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
md. : Maddesi
M.Ü : Marmara Üniversitesi
nşr. : Neşreden
ö. : Ölüm Tarihi
r.a : Radıyallahu anh
s. : Sayfa
sa : Sayı
sad. : Sadeleştiren
s.a.v. : Sallallahu aleyhi vesellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik
tsh. : Tashih
ty. : Tarihi yok
vd : Ve diğerleri
yay. : Yayıncılık, Yayınevi, Yayınları
y.y. : Baskı Yeri yok

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Çağdaş Dönemde Cihad/Kıtal İle İlgili Ayetlerin Değerlendirilmesi: Seyyid Kutub Örneği			
Tezin Yazarı: Üsame MOLLAOĞULLARI Danışman: Doç. Dr. Gökhan ATMACA			
Kabul Tarihi: 29.08.2019		Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 139 (tez)	
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri		Bilim Dalı: Tefsir	
<p>Kur'an-ı Kerim'de, farklı kavramlar yer almaktadır. Bu kavramlardan biri de c-h-d-kökünden türemiş olan "cihad"dır. Çaba ve gayret sarf etmek anlamına gelen cihad, İslam inancına göre nefis, şeytan ve düşman zulmüne karşı Allah yolunda mücadele etmek demektir. Benzer manada kullanılan "kıtal" sözcüğü ise Kur'an-ı Kerim'de "savaş" anlamında ele alınmıştır. Dolayısıyla cihad, kıtal anlamını da içine alan geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu kavramlara dikkat çeken müfessirlerden biri de Fî Zılâli'l-Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde) isimli tefsirin müellifi Seyyid Kutub'dur (ö.1966).</p> <p>Seyyid Kutub, İslam coğrafyasında itibar gören ve yazdığı eserler bakımından hala etkisi olan önemli bir şahsiyettir. Onun yaşamış olduğu dönemde, müslümanların yeterli bir güce ulaşamaması ve İslam toplumunun sıkıntılar çekmesi, tefsirinde bu konu üzerinde yoğunlaşmasını etkili kılmıştır. Çünkü o, müslümanların buhran içinde olmasını Kur'an'ın yeterince anlaşılmadığına ve hükümlerinin yeterince tatbik edilmediğine bağlamaktadır.</p> <p>Seyyid Kutub; bütün boyutlarıyla birlikte cihadı, hayatın her alanında yer bulması gereken bir mücadele olarak görmektedir. Fakat o, yaşadığı dönemdeki müslümanların durumuna baktığında İslam'ın yeniden ilk günkü gibi yaşanması gerektiğini ifade etmiş; belirli bir İslâmî olgunluğa ve kuvvete eriştikten sonra ancak savaş boyutuyla cihadın gerekli olabileceğini ifade etmiştir.</p> <p>Bununla birlikte bazı müsteşrikler cihadı kastederek; İslam'ın bir savaş dini olduğu ve onun kılıç zoruyla yayıldığı iddiasını taşımaktadırlar. Hatta cihadla ilgili olarak; bütün insanların müslüman oluncaya kadar devam edeceği silahlı bir mücadele olduğu konusunda bir algı oluşturmaktadırlar. Bu yüzden Ortadoğu İslam coğrafyasında yer alan bazı terörsel faaliyetleri de buna dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışmada; Seyyid Kutub'un, Kur'an-ı Kerim'de geçen cihad/kıtal ayetlerini tefsir etmesinin bu şekilde yorumlanıp yorumlanamayacağı ve Ortadoğu'da kaleme alınmış bir eser olan Fî Zılâl'il Kur'an'da, bu kavramların nasıl ele alındığı araştırılmak istenmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'an, cihad, kıtal.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Evaluation of the Verses of Jihad in the Contemporary Period: The Case of Sayyid Qutb			
Author of Thesis: Üsâme MOLLAOĞULLARI Supervisor: Doç. Dr. Gökhan ATMACA			
Accepted Date: 29.08.2019		Number of Pages: v (pre text) + 139 (main body)	
Department: Basic İslamic Sciens		Subfield: Tafsir	
<p>The Quran, which was sent as a guide to humanity, used some concepts for the peace of human and society. One of these concepts is the c jihad den derived from the root of chd. Jihad, which means effort and effort, means fighting against Allah in the path of Allah against evil, evil and enemy oppression according to Islamic belief. The word dı continent "was used in the Quran to mean ise war". Therefore, jihad is a comprehensive concept that includes the meaning of the continent. One of the commentators who draw attention to these concepts is Sayyid Qutb (d.1966), the author of the Fî Zilâl al Quran" (In the Shade of the Quran).</p> <p>Sayyid Qutb is an important figure who has a reputation in Islamic geography and his works are still effective today. The author cannot be considered independent from the period in which he lived. The geography of the region affected him. The fact that he saw that the Muslims were different from each other and that the Islamic society suffered from this problem made it possible for him to focus on this subject in his tafsir. For he attributed the fact that the Muslims were in crisis and the Koran was not sufficiently understood and the provisions were not sufficiently enforced.</p> <p>Seyyid Qutb looked at the situation of Muslims in his time and that Islam should be experienced as it was in the first day. However, he stated that jihad may be necessary after the war. Therefore, according to Sayyid Qutb, jihad appears to be understood as a struggle that should be in every aspect of life.</p> <p>Islam is a religion of peace. Some orientalist, however, refer to the jihad; They claim that Islam is a religion of war and spread by the power of the sword. They even create an armed struggle that all people will continue until they become Muslims. Seyyid Qutb commented on the concept of jihad and how these concepts were dealt with in the Fî Zilâl al Quran. This is the purpose of the research.</p>			
Keywords: Quran, Tafsir, Seyyid Qutb, Fî Zilâl al Quran, jihad, war.			

GİRİŞ

Tezin Konusu

Seyyid Kutub tarafından yazılmış olan Fî Zılâli'l-Kur'an, dini ve fikri eserlerinin en başında gelmektedir. Böyle bir eser ve bunu kaleme alan kişi, araştırma yapılmaya layıktır. Özellikle müslümanların edilgen kalmayıp, devamlı faaliyet içinde ve etken olması gerektiğini cihad kavramıyla ilişkilendiren Seyyid Kutub'un kaleme almış olduğu bu tefsirde, konuya nasıl yaklaştığı araştırmaya değer görülmüştür. Dolayısıyla araştırmanın konusu; Seyyid Kutub'un cihad/kıtal ayetlerine, tefsirinde hangi bakış açısıyla yaklaştığı ve bu kavramı nasıl değerlendirdiğidir.

Tezin Önemi

Cihad ayetleri hakkında Fî Zılâli'l-Kur'an'da yer alan tefsirin, müslümanlara etki ettiği ve bağlamından koparıldığı takdirde terör faaliyetlerine sebep verebilecek şekilde farklı anlamlara yol açabileceği görülmektedir. Bu yüzden çalışmamız, bunun gerçekliğinin ortaya koyulması bakımından önemlidir. Ayrıca kendi devrinde olduğu gibi sonraki nesillere de tesir eden bir şahsiyetin yazmış olduğu tefsiri incelemek ve günümüzdeki etkilerini cihad açısından araştırmak tefsir çalışmaları bakımından önem arz etmektedir.

Tezin Amacı

Tezin amacı, Seyyid Kutub'un Kur'an-ı Kerim'de mevcut olan cihad/kıtal ayetlerini nasıl yorumladığı ve bu kavramları hangi açıdan ele aldığını ortaya koymaktır. Çünkü Kur'an'daki cihad ayetlerine yönelik birçok tez ve makale olmasına rağmen Fî Zılâli'l-Kur'an isimli tefsirde cihad ayetlerini bütünsel olarak inceleyen bir tez çalışması bulunmamaktadır. Diğer bir gaye de, cihad ayetlerinin bağlamından kopartılarak yorumlanması halinde farklı sonuçların ortaya çıkıp çıkamayacağını göstermektir.

Diğer yandan gayrimüslimler; cihadı, tüm dünya müslüman oluncaya kadar devam edecek olan bir kutsal savaş olarak görmektedir. Bu husus müslümanlar ile gayrimüslimler arasında sürekli bir savaş ortamının olacağı sonucunu çıkar. Bununla birlikte İslam'ın savaş dini olduğu iddiaları ortaya atılmaktadır. Bu açıdan da cihad kavramının doğru anlaşılması gerekmektedir.

Tezin Yöntemi

Araştırma sırasında öncelikle cihad/kıtal kelimeleriyle ilgili tanımlarla ilgili bilgi verilerek; bu kavramın nasıl anlaşıldığını ve bu konu hakkında neler söylendiğini araştırdık. Bunu yaparken farklı birçok güncel çalışmadan da yararlanıldı. Daha sonra Fî Zılâli'l-Kur'an'da geçen bütün cihad ve kıtal ayetleri baştan sona belirlendi. Bunun yanında klasik tefsir kaynakları dışında, Ortadoğu İslam coğrafyasında yazılmış olan Fî Zılâli'l-Kur'an dışındaki diğer tefsirlerde konunun nasıl ele alındığı tespit edilmeye çalışıldı. Bu yüzden Seyyid Kutub ile aynı çağda yaşamış; Hint alt kıtası müfessirlerinden Mevdûdî ile Türk kökenli bir müfessir olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirlerinde de konuyla ilgili ayetler incelendi ve mukayese yapıldı.

Konuyla alakalı ayetlerin gerekli görüldüğü yerlerde ise nüzul sebeplerine ve hadislerle değinildi. Bu ayetler, kendi içerisinde konulara ayrılarak istenilen açıklamaya daha kolay ulaşılabilmesi için başlıklar halinde sunuldu.

Araştırmanın Önemli Kaynakları

Kur'an-ı Kerim'de yer alan cihad ayetlerine yönelik birçok eser, tez ve makale yer almaktadır. Fakat Seyyid Kutub'un yazmış olduğu tefsirdeki cihad ayetlerinin tamamını bir bütün olarak inceleyen kaynak bulunmamaktadır. Yazılanlar ise bazı cihad ayetlerinin parçalar halinde ya da farklı başlıklar altında ele alınarak incelenmesi şeklindedir. Bu çalışmada ise Seyyid Kutub'un yazmış olduğu Fî Zılâli'l-Kur'an isimli tefsir temel alınarak müellifin, konu hakkındaki katkıları anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu bağlamda, konuyla ilgili kavramların daha iyi anlaşılması için ilk olarak kaynak eserlere başvuruldu. Dolayısıyla kavramların sözlük bilgisi için Ezherî'nin (ö.980) *Tehzibü'l-Luga'sı*, İbn Fâris'in (ö.1004) *Mu'cem*'i, Cevherî'nin (ö.1009) *es-Sihâh*'ı, İbn Manzûr'un (ö.1311) *Lisanu'l-Arab*'ı, Cürcânî'nin (ö.1413) *et-Ta'rifat*'ı, Fîrûzâbâdî'nin (ö.1415) *el-Besâir*'i, Ragıp el-İsfehânî'nin (ö.V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği) *el-Müfredât*'ı ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (*DİA*) gibi kaynaklardan istifade edildi. Konuyla ilgili genel çerçevede ise Seyyid Kutub'un *Fî Zılâli'l- Kur'ân*, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak dini Kur'an Dili* ve Mevdûdî'nin *Tefhîmu'l-Kur'an* isimli tefsirleri başta olmak üzere Taberî, İbn Kesîr, Râzî ve Sâbûnî gibi müfessirlerin kaleme aldığı tefsirlerden

yararlanıldı. Ayrıca Tirmizî, Nesâî ve Ebû Dâvud'un *es-Sünen*'i, Müslim'in *es-Sahih*'i ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan hadislere yer verildi. Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili olarak da genellikle Vâhidî'nin *Esbâb-ı Nüzûl* ve Vâkidî'nin *Kitâbu'l-Meğazî* isimli eserleri referans gösterildi. Öte yandan cihad kavramını konu edinerek son dönemde yazılmış olan makalelere, ansiklopedi maddelerine ve hazırlanmış tezlere yer verildi. Söz konusu bu tez çalışmaları ise; Veysel Nargül'ün *Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad* isimli doktora tezi, Mehmet Fatih İldeş'in *Kur'an-ı Kerim'in Cihad ve Teröre Bakışı* ve Mustafa Özipek'in *Ebussuûd Tefsirinde Cihad Kavramı* isimli yüksek lisans tezleridir.

BÖLÜM 1: SEYYİD KUTUB'UN HAYATI, ŞAHSİYETİ, SOSYAL/SİYASİ DÜŞÜNCEİ VE TEFSİRİ

1.1. Hayatı

Seyyid Kutub'un, cihad konusunda nasıl bir yol izlediğini öğrenmek için kendi yaşadığı devirdeki tarihsel ve sosyolojik olaylara bakmamız ve yetiştiği çevreyle birlikte nasıl bir şahsiyete sahip olduğunu bilmemiz önemlidir. Çünkü sosyal yaşantısı ve sahip olduğu düşünceler, elbette kişinin yaşantısına ve düşüncelerine yön vermektedir.

O dönemdeki Mısır toplumunun mevcut yaşantısı İslam şeriatına aykırı idi. Öte yandan insanların çoğu fakir bir yaşantı sürerken çok azı refah içinde yaşıyordu. Dolayısıyla Mısır halkı; israf ve refah içinde yaşayanlar ile fakir ve yoksulluk içinde yaşayanlar olmak üzere iki tabakaya ayrılıyordu.¹

Mısır'ın siyasal durumuna baktığımızda ise 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ülke, kötü yönetim anlayışları yüzünden yabancı emperyalizmine zemin hazırlayan krallar tarafından yönetildi. Bu yöneticiler, ülkeyi kendi içinden yıprattıkları gibi Fransız ve İngilizlerin ülkede tahribata yol açmasına sebep oldu. Buna tepki olarak ise eşitlik, hukuka riayet ve bağımsızlık isteyen halk; ülke yönetimine karşı birçok kez ayaklanarak halk hareketine giriştiler.²

İşte bu sosyal ve siyasal olaylar, düşünsel gelişmeleri beraberinde getirmiş; önemli şahsiyetlerin yetişmesine sebep olmuştur. Bu önemli şahsiyetlerden biri de şüphesiz, Seyyid Kutub'dur.

Seyyid Kutub, 1906 yılında Mısır topraklarında yer alan Asyut (veya Suyut) iline bağlı Mûşe isimli bir köyde doğdu. Aynı zamanda bu köye “Şeyh Abdülfettah'ın beldesi” de denirdi. Köy halkının çoğunluğu müslüman, pek azı ise hristiyandı. İçerisinde bir de kilise bulunan bu köy Nil'in sularıyla sulanarak üç mevsim ziraat yapılan ve çok güzel sebze ve meyve yetiştiren bahçeleri bulunan bir yerleşim yeri idi. Burada yaşayan Seyyid Kutub'un ailesi çok zengin olmamakla birlikte seçkin ve soylu bir aileydi. Bu yüzden Kutub'un ailesi; köy halkı arasında itibar, asalet ve ilim üstünlüğü ile bilinirdi.³

¹ Hasan Kamil Yılmaz, **Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri**, Hikmet Yay., İstanbul: 1980, s. 168.

² İbrahim Sarmış, **Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub**, Fecr Yay., Ankara: 1992, s. 16.

³ Mesut Erdal, **Fî Zilâli'l- Kur'ân ve İ'câz Açısından Değeri**, Işık Akademi Yay., İzmir: 2007, s. 21-22.

Hindistan kökenli olan babası⁴ el-Hâc Kutub b. İbrahim, İngiliz işgali altında bulunan Mısır'ın kurtulması için gayret eden el-Hizbü'l Vatanî'nin aktif bir üyesiydi.⁵

İlköğrenimini köyünde tamamlayan Seyyid Kutub, 1921 yılında Kahire'ye giderek öğrenimine devam etti. 1926'da öğretmen okulundan mezun olduktan sonra Külliyyetü Dâri'l-Ulûm'un hazırlık sınıfına girdi. İki yıl sonra da Dâru'l-Ulûm'a kaydını yaptırdı. Öğrencilik yılları arasında Abbas Mahmud el-Akkâd ile tanıştı ve onun düşüncelerinden etkilendi. Üniversitedeki öğrenci hareketlerine katıldı. Ayrıca edebiyata da ilgisi vardı. 1933'te üniversiteden mezun olarak altı yıla yakın ilköğretmenliği yaptı.⁶

Seyyid Kutub'un işte böyle aktif ve teşkilatçı yapıya sahip bir aile çevresinde yetişmesi, onun fikri gelişimine ve hayat tecrübesine muhakkak katkı sağlamıştır.

1.2. Şahsiyeti

Fakülte yıllarında Seyyid Kutub; Hizbu'l-Vefd'in bir üyesi olmasının yanı sıra, gazete ve dergilere de yazı gönderiyordu. Mezun olduktan sonra "Dâru'l-Ulûm Cemaati"nin kurulmasına iştirak etmiştir. Cemaat "Mecelletü Dâril-Ulûm" adıyla üç ayda bir yayınlanan bir dergi çıkarmaya başladı. Seyyid Kutub bu dergide birçok makale yazdı; bunların en tanınmış ve en kapsamlısı ise, Dr. Taha Huseyn'in "Müstakbelu's-Sekafe Fî Mısır" adlı kitabı için yazdığı eleştiridir.⁷

Seyyid Kutub, Dâru'l-ulûm'dan mezun olur olmaz Maârif Bakanlığına bağlı okullarda öğretmenlik yapmaya başladı. Altı seneye yakın bir zaman diliminde farklı okullarda görev yaptı ve ardından Bakanlığa geçti. Burada bir müddet Kültür Müdürlüğü bünyesinde Arapça dili uzmanı olarak çalıştı. Daha sonra, tercüme ve istatistik dairesine atandı. Dört yıl burada çalıştıktan sonra siyasi, kültürel ve edebî faaliyetlerine Bakanın tepki göstermesi sebebiyle buradan, ilköğretim müfettişliğine nakledildi. Bir yıl sonra Ahmed Emin'in başında bulunduğu Kültür Genel Müdürlüğü bünyesine tekrar alındı. 1948 yılı sonlarına kadar bu göreve devam etti. Bakanlığın organizasyonu ve uzman

⁴ Yılmaz, s. 35. (Hasan Kamil Yılmaz adı geçen eserde; Seyyid Kutub'un dedesinin Suudi Arabistan asıllı olduğunu, ziraatle meşgul olduğu için de kurak bir dönemde Arabistan'dan Mısır'a göç ederek Müşe köyüne yerleştiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla da Kutub b. İbrahim'in Müşe köyünde doğduğunu söylemektedir.)

⁵ Hilal Görgün, 'Seyyid Kutub', **DİA**, İstanbul: 2009, c. XXXVII, s. 64.

⁶ Görgün, c. XXXVII, s. 64.

⁷ Erdal, s. 27.

bir heyetle birlikte eğitim ve metotları üzerinde araştırmalarda bulunmak üzere Amerika'ya gitti.⁸

1948 yılının sonlarında New York'a giden Kutub, Batı'daki yaşam kültürünü bizzat tanıma imkânı buldu. New York ve Colorado şehirlerinde eğitimle ilgili araştırmalarda bulunarak bazı üniversitelerde derslere katıldı ve Amerika'nın farklı eyaletlerini gezdi. Mısır'a dönerken İngiltere, İsviçre ve İtalya'ya uğradı. Düşüncelerinin değişmesi ümidiyle gönderildiği Amerika'dan 1950 yılında Batı sisteminin en keskin muhaliflerinden biri olarak döndü. Bir süre Maarif Bakanlığı'nda murakıp yardımcılığı yaptı. Sonrasında ise görev yeri sürekli değiştirildi. 18 Ekim 1952'de bakanlıktaki görevinden istifa etti.⁹

Kutub, iş hayatında sıradan bir memur olmamış, eğitim ve öğretimle ilgili teklifler getirerek aktif bir görevli olmuştur. Özellikle de Amerika'dan dönüşünden sonra eğitimle bazı teklifler sunmuş ve bunlarla ilgili gayret göstermiştir. Ancak getirdiği teklifler o zamanın siyasilerini eleştirerek hazırlandığı için bir anlamda sürgün sayılabilecek tayinlerle etkisiz hale getirilmiştir.¹⁰

Seyyid Kutub'un yaşadığı 1925-1940' lı yıllar onun fetret dönemidir. Bu, Batı'nın materyalist felsefesini okuyarak geçirdiği ve çokları tarafından bilinmeyen inişli çıkışlı bir dönemdir. Aynı süre zarfında İslâmî eserlerle meşgul olmamıştır. 1940'lı yıllardan sonra ise Kur'an'ı sadece edebi açıdan incelemiş ve et-Tasvîru'l-Fenniyyü fi'l-Kur'an'ı telif etmiştir.¹¹

Seyyid Kutub'un; bu dönemde yazdığı eserler ile İslâmî olgunluk dönemindeki yazdığı eserleri karşılaştıranlar, onun düşünce bakımından ne kadar büyük değişim yaşadığını görebilir. Onun bu düşünce yapısına sahip olmasındaki etkenleri; ince ruhlu oluşu, Akkâd'ın fikirleri, Batı kaynaklı yabancı kültürü tanınması ve Avrupa edebiyatı etkisinde kalışı olarak kabul edebiliriz.¹²

⁸ Erdal, s. 28.

⁹ Görgün, c. XXXVII, s. 64.

¹⁰ Erdal, s. 28.

¹¹ Erdal, s. 33.

¹² Muhammed Berekât, **İslami hareket metodu ve Seyyid Kutub**, çev. M. Beşir Eryarsoy, Risale Yay., İstanbul: 1990, s. 17-19.

1950’li yılların ortalarında yazmış olduğu eserlere baktığımızda; onun yazılarında eşitlik, adalet, bağımsızlık, emperyalizm gibi kavramlarla birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal konular geniş yer tutar. O eserlerinde; modern dünyanın iktisadi ve sosyal problemlerine kapitalizm ve komünizm gibi sistemlerin çare üretmediğini, aksine bunların problem kaynağı olduğunu, mutlak çözümün ise sadece İslâm’da bulunduğunu savunmuştur.¹³ Bunun ilaveten olumlu ve olumsuz yanları olmakla birlikte, Muhammed Reşid Rıza tarafından temsil edilen Muhammed Abduh ekolünden de etkilenmiş olduğu gayet açıktır.¹⁴

1950’li yılların ortalarından başlayan ve vefatına kadar devam eden safhada ise Kutub; İslâm’ı, Kitap ve Sünnet’te olduğu şekliyle doğru ve kapsamlı anlayışı ve İslâm’ın dinamiklerini ve özelliklerini idrak edişiyile dikkat çekmektedir.¹⁵

Seyyid Kutub, dava olarak benimsediği İslamî görüşü, Müslüman Kardeşler Cemiyeti’nde buldu.¹⁶ O cemiyete katıldıktan sonra kendisinin fikri gelişimi ve düşünce yapısı değişmiştir. Bu dönem artık onun olgunluk dönemi olarak kabul edilir. Zaten hapse girmesinden önceki yazdığı kitapların da kendisiyle alakasının kalmadığını ifade etmesi bunu gösterir. Bu dönem içerisinde onun aksiyoner bir kişilik kazanmasında ve İslâm Devleti’ni yeniden hâkim kılma düşüncesine sahip olmasındaki en büyük etken, Müslüman Kardeşler Cemiyeti ve bu hareketin öncüsü Hasan el-Benna’dır.¹⁷

Seyyid Kutub hakkındaki olumsuz düşünce; onun, yaşlandıktan sonra ya da Hasan el-Benna’nın yetiştirdiği gençlerin zorlamasıyla İslam için birşeyler yazmaya başlamış olduğu düşüncesidir. Hâlbuki Seyyid Kutub hiçbir zaman mütereddit olmamış; örnek bir insan sıfatıyla ve kendi gayretiyle İslamî bir yaşantıya yönelmiştir. Hak uğrunda bütün canı,kanı ve malı ile seferber olmuş; sözlerindeki samimiliğini fiilen de ispat etmiştir.¹⁸

¹³ Görgün, c. XXXVII, s. 65.

¹⁴ Berekât, s. 19-20.

¹⁵ Erdal, s. 33.

¹⁶ Yılmaz, s. 68; “Müslüman Kardeşler Cemiyeti/İhvân-ı Müslimîn”, 1928 yılında Hasan el-Bennâ tarafından kurulmuş; ilmi, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren çok yönlü bir teşkilat olmuştur. Toplumu ve devleti ıslah etme metodu özelliği ile temayüz etmiştir. Geniş bilgi için bakınız. İbrâhim el-Beyyûmî Gânim, ‘İhvân-ı Müslimîn’, **DİA**, İstanbul: 2000, c. XXI, s. 583-586.

¹⁷ Berekât, s. 21-22; Hasan el-Bennâ, İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının kurucusu. Mısırlı fikir ve mücadele adamıdır. Geniş bilgi için bakınız. Gânim, ‘Hasan el-Bennâ’, **DİA**, İstanbul: 1997, c. XVI, s. 307-310.

¹⁸ Yılmaz, s. 116.

1.3. Sosyal ve Siyasi Düşüncesi

Seyyid Kutub Amerika’da iken, Müslüman Kardeşler Hareketi onun ilgisini çekmeye başladı. Öte yandan Kutub, Amerika’da bulunduğu bir süre de hareketin kurucusu el-Benna öldürüldü. Amerikan kamuoyu ve medyasının el-Benna’nın öldürülmesinden duyduğu memnuniyeti yakından görmesi Seyyid Kutub’da daha büyük bir dönüşüme yol açtı.¹⁹

1952 yılının Temmuz’unda yapılan ihtilal öncesinde Seyyid Kutub ile darbeyi yapan subaylar arasında bir ilişki bulunuyordu. Aynı zamanda da ilgi duyduğu İhvân-ı Müslimîn ile subaylar arasında yakınlık kurmaya çalıştı. Neticede 1953 yılının başında Hey’etü’t-Tahrîr kuruldu. Kısa süre içerisinde bu iki teşkilat arasında anlaşmazlık çıktı ve Seyyid Kutub İhvân-ı Müslimîn’in yanında yer alarak Şubat 1953’te bu teşkilata üye oldu. 15 Ocak 1954’te İhvân-ı Müslimîn’in kapatılması sonucu birçok teşkilat üyesi gibi Seyyid Kutub da tutuklandı; fakat ülke genelindeki gösteriler sonucu tutuklanan diğer üyelerle birlikte serbest bırakıldı. Aynı yılın ekim ayında Cemal Abdülnâsır’a karşı suikast girişimi sonucunda İhvân-ı Müslimîn yöneticileriyle birlikte tekrar tutuklanarak 15 yıl hapse mahkûm edildi. 10 yıl hapis hayatı sürdükten sonra Irak Devlet Başkanı olan Abdüsselâm Arif’in yardımıyla 1964 yılında tahliye edildi. Fakat teşkilatı yeniden canlandırma iddiasıyla bir yıl sonra 9 Ağustos 1965’te tekrar tutuklandı ve bu yargılama sonucunda idam cezasına çarptırıldı.²⁰

Seyyid Kutub’un son tutuklanması olayını anlatan Mısırlı gazeteci Hasan Heykel’e göre Abdunnasır; 1965 yılında Moskova’ya yolculuk ederken eski arkadaşı olan Seyyid Kutub’un ‘Yoldaki İşaretler’ kitabını okumuş ve çok öfkelenmişti. Ona göre okuduğu kitap, müslümanları yeniden harekete geçirecek bir bildiri niteliğindediydi. Bunun üzerine Abdunnasır, Moskova’da iken bahaneler ve iftiralar üreterek Seyyid Kutub ve arkadaşlarının tekrar tutuklanması emrini verdi.²¹

Bunun neticesinde Seyyid Kutub, hükümeti devirmek ve devlet başkanını öldürmeyi planlama ithamıyla yargılanmış; neticede, hakkında verilen idam hükmü 02.08.1966 gecesi infaz edilmiştir. Bu konuda gelen rivayetler arasında bir zaman farkı olmakla

¹⁹ <https://www.dunyabulteni.net/mufessir-ve-aksiyoner-bir-sehid-seyyid-kutub-h375686.html>, er. tar. 29. 08. 2016

²⁰ Görgün, c. XXXVII, s. 65.

²¹ Hamza Türkmen, **Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştirisi**, Ekin Yay., İstanbul: 2008, s. 205.

birlikte, hepsi de idam hükmünün 1966 yılının 8. ayında gerçekleştirildiğinde ittifak etmektedirler.²²

İdamın gerçekleşmesinden önce Seyyid Kutub'a; bu zamana kadar yaptıklarından ve sahip olduğu fikirlerinden vazgeçerek, dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'dan özür dilemesi halinde infazından vazgeçileceği söylenmiştir. O ise şu meşhur cevabı vermiştir:

“Eğer idamı hak eden biri olarak 'Hakk'ın emriyle ipe çekiliyorsam, buna karşı çıkmak haksızlıktır. Fakat 'batıl'ın zulmüne kurban gidiyorsam, bâtıldan merhamet dileyecek kadar alçalamam.”²³

Seyyid Kutub sadece İslam için çalışma gayretiyle yaşamış; her zaman şöhrete ve dünyevî arzulara karşı çıkmıştır.²⁴ İdam kararının verilmesinden sonra kendisini ziyaret etmek için gelenlere “Üzlmeyin, rüyamda Resulullah'ı (s.a.v.) gördüm, beyaz bir at üzerindeydi. 'Sen üzerine düşeni yaptın, şehitlik sana mübarek olsun.' dedi.” diyerek samimiyet ve Allah'a olan teslimiyetini ifade etmiştir.²⁵

1.4. Tefsiri

Seyyid Kutub, yazı hayatına genç yaşlarda başlamıştır. Birçok gazete ve dergide yazısı yayımlanmış; bazılarında da yöneticilik yapmıştır. Yazdığı yazıların içeriği ise çok yönlü olup şiir, makale, kitap ve sanat eleştirisi, polemik, siyasal ve sosyal konulardır.²⁶ Seyyid Kutub, uzun yıllar yazıp çizmesine rağmen, eser neşrine kırk yaşını doldurduktan sonra başlamıştır.²⁷

Onun dini ve fikri olmak üzere farklı türlerde birçok eser²⁸ yazmış olmasına rağmen; çağdaş dönemde yazılmış bir tefsir olan Fî Zılâli'l-Kur'an; onun bu alandaki en önemli eseridir.

²² Erdal, s. 29.

²³ Salâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *Seyyid Kutub Eş-Şehîdu'l-Hayy*, ed- Dâru'ş-Şâmiyye: 2016. s. 154.

²⁴ Yılmaz, s. 116.

²⁵ Sarmış, s. 16.

²⁶ Görgün, c. XXXVII, s. 66.

²⁷ Erdal, s. 43.

²⁸ Seyyid Kutub'un diğer eserleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Görgün, 'Seyyid Kutub', *DİA*, İstanbul: 2009, c. XXXVII, s. 66-67.

Fî Zılâli'l-Kur'an; bilinen klasik tefsirler gibi okuyucularına fıkıh, kelam, tarih ve dilbilgisi gibi ilmî konuları anlatmak isteyen değil; toplum yapısını yeniden düzenleyen Kur'an'ı açıklamak isteyen bir tefsirdir.²⁹

Çağdaş müfessirler dönemini temsil eden Seyyid Kutub, Kur'an'ı Kerim'i yorumlarken onun; insanlık âlemi için gerçek ve doğru bir rehber ve bu yönüyle de insanların bütün davranışlarını yönlendirecek tek geçerli kaynak olduğu tezi ile söze başlamaktadır. Bu düşünce; kendi yaşadığı devirde Mısır'ı kuşatan ortamın güçlü etkisine paralel olarak, onun düşünce hayatında bazı değişiklikler kaydetmesinden hemen sonra ortaya çıktı. Bu sebeple onun tefsiri; müslümanların bugün maruz kaldığı sosyal ve siyasi problemlere tutarlı cevaplar verme çabası nedeniyle günümüz dünyasıyla yakından ilgilidir. Kutub'a göre, İslami buyrukların sağlıklı bir şekilde uygulandığı bir toplumun kurulması kaçınılmazdı.³⁰

Seyyid Kutub'un tefsirinde, ifadelerin güzelliği ve anlatımın kolaylığı dikkat çekmektedir. Üslûbunun hiçbir zaman basite indirgenmiş ve aşağı düzeyde bir üslup olmadığını da görürüz. Eserinde kullandığı kelimelerin tek ve anlamlarının anlaşılır olmasının yanında o, ifadeyi zenginleştiren lafızlar kullanmaya da dikkat göstermiştir.³¹

Seyyid Kutub; Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken, geleneksel tefsir anlayışına göre hareket etmemiş; hermenötik yöntemi ustaca kullanarak Arap edebiyatının bütün inceliklerine de yer veren yeni bir tefsir anlayışı kurmaya çalışmıştır. Ancak klasik tefsir birikiminden de yararlanırken onu, en ön planda tutmamış; fakat -titiz bir yaklaşımla- güvenilirliğinden emin olduğu kadarıyla kullanmıştır. Bununla birlikte; hadislerle ilgili değineceği noktalarda da sadece Kütübü Sitte ve İbn Kesîr'in tefsiri gibi emin olabildiği kaynaklara müracaat etmekle yetinmiştir.³² Ayetlerin tefsirinde delil olarak getirdiği hadis rivayetlerini de çoğunlukla o hadisi aldığı eserin musannifi ve ismiyle birlikte zikretmiştir.³³

²⁹ Sarmış, s. 218.

³⁰ İsmail Çalışkan, Fî Zılâli'l-Kur'an: Seyyid Kutub'un Çağdaş Kur'an Tefsiri, **Eskiye Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 22, 2011, s. 80-82.

³¹ Berekat, s. 24.

³² Bekir Karlığa, Seyyid Kutub'un İslam Düşüncesindeki Yeri veya Doğrudan Kur'an Kaynaklı Bir 'İslah' Projesi, **Şehadetinin 30. yılında Seyyid Kutub Sempozyumu**, 21- 22 Aralık, İrfan Vakfı, İstanbul: 1997, s. 52.

³³ Erdal, s. 57.

Seyyid Kutub'un, müstakil bir tefsir yazma süreci şu şekilde cereyan etmiştir:

İlk başta o, müstakil bir eser ortaya koyma düşüncesinde değildi. Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın kurucusu Hasan el-Benna'nın damadı Said Ramazan, 'el-Müslimûn' (1951) isiminde bir dergi yayınladı. Ayda bir defa olmak üzere de Seyyid Kutub'tan, bir makale yazmasını ister. Seyyid Kutub da; Kur'an ayetlerini yorumlamayı düşünerek, yazdığı bu makaleleri 'Fî Zılâli'l-Kur'an' (Kur'an'ın Gölgesinde) başlığı altında kaleme almaya başlar. Fakat yedi ay sonunda yoğun bir ilgi üzerine, dergideki yazılarına son vererek; aynı anlayış ve yöntem çerçevesinde yeni bir tefsir yazacağını ilan eder. Böylece eser, kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Aynı dergi bünyesinde tefsir, her iki ayda bir cilt olmak üzere neşredilir. İlk cilt de 1952 yılının Ekim'inde yayınlanır. 1954 Ocak ayına kadar da on altı cüz neşredilmiş olur. Fakat o yıl; Seyyid Kutub da dahil olmak üzere, Müslüman Kardeşler Teşkilatı üyeleri tutuklanır ve hapse mahkûm edilir. Bu yüzden Seyyid Kutub, tefsirinin kalan kısmını da hapiste tamamlar. Ancak son üç cüz, düşünce hayatındaki ve fikriyatındaki olgunluğundan dolayı farklı şekilde ele alınır. Böylece 1960 yılında eser tamamlanır. Kutub, son üç cüzde yaptığı uygulamayı diğer cüzlerde de uygulamak ister ve 1964 yılında hapisten çıktığı döneme kadar buna devam eder. Fakat 1965 yılında tekrar hapse mahkûm edilir. Böylece on dört ile yirmi altıncı cüzler arası, gözden geçirilemeden redaksiyon işlemi yarım kalır ve bu şekilde yayınlanır. Seyyid Kutub, tefsire ilk başladığında ayetlerin edebî yönünü ön plana çıkarmış; sonraki metodunda genel bir tefsir niteliği kazandırmıştır. O, hayatını sahabe-i kiram gibi Kur'an ile şekillendirmek isteyenlere, Kur'an'ın gölgesinde yeni bir Kur'anî hayat tarzı sunmuştur.³⁴

Seyyid Kutub'un tefsirini kaleme almasındaki asıl amacı; insanların dikkatini metin üzerinde yoğunlaştırarak onlara, Kur'an'ı yeniden hissettirmek idi. Bu vesileyle; sadece Allah'ın rızasını kazanmak için değil; aynı zamanda hayatlarına rehber edinmeleri için insanları, Kur'an okumaya teşvik etti. Onun izlenimlerine göre; yaşadığı dönemdeki insanlar ile Kur'an arasındaki kopukluğun ana nedeni, Kur'an ruhu ile bakış açısının kaybolması idi. İşte bu yönüyle Fî Zılâli'l-Kur'an; Seyyid Kutub'un, insanlara hem dünyevi hem de dini bütün meselelerini çözebilen tek ilahi kaynak olduğunu gösterme çabasının ürünüdür. Kur'an, ancak ilk müslümanların taşıdığı ruh ile ele alındığında ve

³⁴ Karlığa, s. 55-57.

mesajı gerektiği gibi incelendiğinde bir anlam ifade edebilirdi. Kutub'un; işte bu minvalde Kur'an-ı Kerim'i tecrübe edişi, kendisini O'nun gölgesinde yaşamaya götürdü.³⁵

Seyyid Kutub'un Fî Zılâli'l-Kur'an'daki yaklaşımı, 1953'ün sonları ve 1954'de sanatsal ve ideolojik yaklaşımlardan dinamik yaklaşıma doğru evrilmiştir. Bu zaman dilimi; Seyyid Kutub'un, İhvan-ı Müslimin'e aktif olarak katıldığı ve 1954'de başlayan on beş yıllık hapis cezası ile sonuçlanan dönemdir. Dış dünyadan uzaklaştırıldığı ve işkence gördüğü bu hapis yılları Kutub'a, Kur'an'ı daha yakından inceleme fırsatı verdi. Ayrıca bu hapis hayatı ona, kendini Kur'an'da bulma ve ondan gerçek bir müslüman toplum oluşturma imkânı sundu.³⁶

Seyyid Kutub; tevhid, şirk, ibadet, yasama yetkisi ve itaat gibi kavramların insanların zihnine ve toplum bilincine daha iyi yerleşmesi için ulûhiyet, rububiyet ve hâkimiyet kavramları üzerinde ısrarla durmaktadır. Burada izinden gittiği kişi olarak Mevdûdî'yi belirtmekte ve onun eserlerinden yararlandığını ifade etmektedir.³⁷

Seyyid Kutub için Allah'a yönelmenin tek bir şekli ve boyutu, Kur'an-ı Kerim'de insan için sunulan hayat biçimine göre ve onun rehberliğinde yaşamaktır. Kutub'a göre toplumda var olan asıl mücadele, İslam ve onun karşısında duran cahiliye³⁸ arasındadır. Bu mücadele, İslam'ın insan hayatına yön vermesini isteyenler ile Allah'ın kanunlarını reddedenler arasındadır. Seyyid Kutub'un hapis hayatı, yaşadığı devrin siyasi otoritesi olan Nasır rejimini cahilî, rejimi destekleyen müslümanları da cahiliyede yaşıyor halde düşünmesine sebep oldu. Çünkü toplumun ahlakı ve yaşam tarzı, rejim tarafından kabul ettirilmiş cahili anlayışlara dayanmakta idi. Bu bağlamda cahiliye kavramı; Kutub'un düşünce yapısı ile Mevdûdî'nin düşünce yapısı arasındaki temel ayrılık noktası haline gelmiştir. Kutub, rejimi destekleyen halkı da cahilî olarak kabul ederken; Mevdûdî, sadece siyasi kesimi (idareci), cahilî olarak kabul etmektedir.³⁹

³⁵ Çalışkan, s. 83.

³⁶ Çalışkan, s. 88.

³⁷ Sarmış, **Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub**, s. 226.

³⁸ Seyyid Kutub, toplumları; İslam'a tabi olanları İslam toplumu, onun karşısındaki bütün insanları ise cahiliye toplumu olmak üzere iki şekilde sınıflandırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seyyid Kutub, **Yoldaki İşaretler**, çev. İ. Nuri, İhya Yay., 4. baskı, İstanbul: 1980, s. 22.

³⁹ Çalışkan, s. 89.

Seyyid Kutub, Kur'an-ı Kerim'in kişisel önyargılardan uzak bir tavırla okunması ve tefsir edilmesi taraftarıdır. Aksi halde kişi; müntesibi olduğu mezhep, fırka ya da tarikat gözlüğüyle Kur'an'ı tefsir ettiğinde Kur'an'ın bizi yönlendirmesini beklerken biz Kur'an'ı ifadelere yön vermiş oluruz. Çünkü bu yaklaşım tarzı, Kur'an'ı tarafsız ve doğru anlamayı engellemektedir. Hâlbuki Kur'an; hayata yön veren, insanı şekillendiren ve yaşama anlam katan bir kitaptır.⁴⁰

Seyyid Kutub, ilk müslümanların cahiliye anlayışını değiştirmek için nasıl mücadele ettiklerini, sabır ve sebat ile ona nasıl karşı koyduklarını, sonunda galip gelerek yerine Allah'ın kanunlarını hâkim kıldıklarını belirterek, bugün de müslümanların aynı şekilde insanları cahiliye boyunduruğundan kurtarıp Allah'a kul yapmak için mücadele etmeleri gerektiğini ifade etmektedir.⁴¹

Kişi, Fî Zılâli'l-Kur'an tefsirini okuduğunda cahiliye ve İslam, net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sahip olduğu anlayış ve değerleri sorgulamaya başlamakta ve Kur'an'a aykırı gördüğü düşüncelerini değiştirmeye gitmektedir. Cahiliye toplumuna karşı çağdaş müslümanın içinde bulunduğu eziklik ve belirsizliğin yerini netlik, özgüven ve cihad ruhu doldurmaktadır. Cahiliye yaşam tarzına ve mensuplarına karşı, yerini ve tavrını açık bir şekilde gösterebilmektedir.⁴²

Eserde önsözden sonra surelerin tefsirine başlanmış, ayetler gruplandırılarak konuya uygun başlıklar konulmuş; böylece sürükleyici ve akıcı bir nitelik kazandırılmıştır. Bu yönüyle de eser, tefsir tarihinde farklılık sayılabilecek bazı özellikler taşımaktadır.

Nitekim Dr. Adnan Zerzur onu; tefsir tarihinde, surelerdeki konu bütünlüğünü ortaya çıkararak ve gösteren ilk müfessir olarak kabul etmektedir. Zerzur'a göre; önceki müfessirlerden bazıları bu konu bütünlüğünü hiç düşünmemiş ve varlığını kabul etmemişlerdir. Bazıları da bu konu bütünlüğünü kabul etmiş, fakat bunu bir tefsir olarak sunmaktan uzak kalmışlardır.⁴³

⁴⁰ Sarmış, *Seyyid Kutub'un Kur'an'a Yaklaşımı*, 1. Kur'an Haftası Sempozyumu, Ankara: Fecr Yay., 1995. s. 220.

⁴¹ Sarmış, *Seyyid Kutub'un Kur'an'a Yaklaşımı*, s. 225.

⁴² Sarmış, *Seyyid Kutub'un Kur'an'a Yaklaşımı*, s. 224.

⁴³ Adnan Muhammed Zerzur, *Ulûmü'l- Kur'an*, el-Mektebü'l- İslâmî, Beyrut: 1991, s. 431.

Seyyid Kutub'un tefsirini incelediğimizde onun, farklı kaynaklardan yararlandığını görmekteyiz. O; Tefsir, Hadis, Siyer ve İslam Tarihi ile ilgili konularda muteber kaynaklardan istifade etmiştir. Bununla birlikte bazı ayetleri tefsir ederken, muasır bilim adamlarının eserlerinden de yararlanmıştır. En çok istifade ettiği kaynaklar; Taberî'nin "Câmiu'l- Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'ân ve İbn Kesîr'in "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm" isimli eserler olmakla birlikte, Suyûtî, Beğavî, İbn Kayyim el-Cevziyye, Cessâs ve Muhammed Reşid Rıza'nın yazmış olduğu tefsirlerden de alıntılar yaptığı görülmektedir. Yine Kur'an'ı tefsir ederken; Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri, sünnetle tefsiri, Sahabe ve Tabiîn kavliyle tefsir metodunu kullanmıştır. Bu yüzden eser, kullanmış olduğu bu metod bakımından rivayet tefsiri özelliği taşımaktadır. Bazı ayetlerde konunun daha iyi anlaşılması ve ayetin indiği sosyal ortamı belirtmesi açısından sebeb-i nüzul rivayetlerine de yer vermiştir.

Seyyid Kutub'un yazmış olduğu tefsirde dikkat çektiği kavramlardan biri de cihad ayetleridir. Buradan hareketle aşağıdaki bölümde, cihad kavramını inceledikten sonra Fî Zılâli'l-Kur'an'daki cihad ayetlerinin nasıl tefsir edildiğine yer vereceğiz.

BÖLÜM 2: CİHAD/KITAL KELİMELERİNİN ANLAM VE MAHİYETİ

2.1. Kavramsal Olarak Cihad/Kital

Cihad (الجهاد), rubaî olan ‘جَاهَدَ’ fiilinin mastar halidir. Kelimenin sülasi kökü ‘جَهَدَ’ olup, bunun mastarı ise ‘الْجُهْدُ’ şeklindedir.⁴⁴ Anlamı da ‘güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmaktır.’⁴⁵

Kur’an-ı Kerim’de ‘cihad’ kelimesi, -dolaylı olarak kullanılan ifadeler hariç- isim halinde dört yerde; türemiş fiil olarak ise yirmi dört yerde geçmektedir. ‘Cihad eden’ manasına gelen ‘mücahid’ kelimesine de iki ayette yer verilmiştir.⁴⁶

Bazı dil bilginleri aynı anlamı ihtiva etmesine rağmen ‘el-cühd’⁴⁷ kelimesinin ‘el-cehd’⁴⁸ kelimesine göre daha fazla meşakkat ve zorluk ifade ettiğini söylemektedirler. Kur’an-ı Kerim’de ise her iki kelime de kullanılmıştır.⁴⁹

Cihad; “düşmana karşı müdafaada bütün gücü sarf etmek”,⁵⁰ “hak dine davet’ etmek”,⁵¹ “fiilî veya kavli olarak güç olanı yenmeyi istemek”⁵² şeklinde tarif edilmiştir. Cevherî ise “tâkat” olduğunu söylemektedir.⁵³

Ragıb el-İsfahânî ye göre de ‘cihad’ sözcüğü; arapça’da, ‘الْجُهْدُ’ (el-cehd) ya da ‘الجُهد’ (el-cühd) sözcüğünden türemiş bir isimdir. Manası; bütün gücü sarfetmek, çabalamak, gayret etmek, sıkıntılara göğüs germek demektir. Ona göre; Kur’an’ı Kerim’deki ‘cühd’

⁴⁴ Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur’ân*, thk. Muhammed Halil Aytânî, 4. Baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut: 2005, s. 108.

⁴⁵ İbrahim Medkur, *el-Mu'cemu'l-Vasîd*, Dâru'l-Maarif, II. Baskı, Mısır: 1392/1972, c. I, s. 142.

⁴⁶ Muhammed Fuad Abdalbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfhes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Matbaatu Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire: 1364/194, s. 183.

⁴⁷ Ör. el-Cühd kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de Tevbe, 9/79’ da geçmektedir.

⁴⁸ Ör. el-Cehd kelimesi Kur’an-ı Kerim’de, Mâide, 5/53’ te geçmektedir.

⁴⁹ Ezherî, *Tehzibü'l-Luga*, thk. Muhammed Abdülmünim Hafaci, Mahmûd Ferec Ukde, ed-Dârü'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Tercümenin ofseti, Kahire: t.y., c. VI, s. 351; İsfahânî, s. 108.

⁵⁰ Firûzâbâdî, *Besâiru zevi't temyiz fi Latâifi'l Kitâbi'l Aziz*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut: 817/1415, c. II, s. 401-402.

⁵¹ Cürçânî, *et-Ta'rifat*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1403/1983, s. 80.

⁵² İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Kahire: ts., c. II, s. 708.

⁵³ İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luğa*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1970, c. I. s. 486; Cevherî, *es-Sihâh*, nşr. Ahmed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 3. Baskı, Beyrut: 1984, c. II. s. 460.

ya da ‘cehd’ sözcükleri, savaşı ifade etmez. Kur’an’ı Kerim’de ‘savaş’ veya ‘harp’ anlamını ifade eden sözcük ‘مُقَاتِلٌ’ (mukatele)’dir.⁵⁴

Ragıb el-İsfahânî, Allah yolundaki cihadı üçe ayırmıştır. Bu tasnif, kendinden sonraki birçok âlim tarafından kabul edilmiştir: Açık düşman, şeytan ve nefis. Sonuç olarak; Râgıb el-İsfahânî’nin tanımlamış olduğu cihâdı, üç farklı düşmana karşı yapılan mücadele olarak belirtmesi ve bunun da kabul görmesi; Kur’an’ı Kerim’in ve hadislerin ruhuna uygun olduğunu göstermektedir. Çünkü mücadele, Allah yolunda yer almak isteyenlerle Allah yolundan döndürmek isteyenler arasında geçmektedir.⁵⁵ Fîrûzâbâdî de, Kur’an’ı Kerim’de geçen cihad kelimesini ele alırken İsfahânî’nin tasnifine katılarak aynı şekilde üç merhaleye ayırmıştır.⁵⁶

Cihad aynı zamanda dinin emirlerini öğrenip ona göre yaşamak, öğrendikleriyle emr-i bi’l ma’ruf nehy-i ani’l münker de bulunmak ve bunun neticesinde düşmanlara karşı mücadele vermektir.⁵⁷ Aslında cihad, İslam toplumuna yabancı bir sözcük değildi. Çünkü Araplar, düşmana karşı -söz ve eylem ile- gücü yettiği oranda mücadele etmeyi ifade etmek için bu kelimeyi kullanıyorlardı.⁵⁸ İslam ise bu kelimeye yeni bir kavram kazandırarak, cihadın merkezine Allah rızasını koyuyordu.

Diğer bir ifadeyle cihad; bireysel olarak müslümanın Allah’ın rızasını kazanmak ve kulluğunu gereğince ifa edebilmek için İslam esaslarını öğrenme ve öğretmedir. Bununla beraber kişisel ve toplumsal olarak müslümanların, dini yaşamaları ve kendilerine saldırıda bulunanları engellemek için de gerektiğinde silah kullanarak sürekli gayret ve aksiyon halinde bulunmayı ifade eder.⁵⁹

⁵⁴ İsfahânî, s. 108; ‘el-Cühd’ sözcüğü Kur’an-ı Kerim’in Tevbe Suresi. 79. Ayetinde geçmektedir. "el-Cehd" sözcüğü ise, Mâide, 5/53; En’âm, 6/109; Nahl. 16/38; Nûr, 24/53; Fâtır. 35/42.

⁵⁵ Saffet Köse, “Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?” **İslam hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı 9, 2007, s. 37-70.

⁵⁶ Fîrûzâbâdî, c. II, s. 401-403.

⁵⁷ Ahmet Özel, ‘Cihad’ **DİA**, İstanbul: 1993, c. VII, s. 527.

⁵⁸ Mehmet Görmez vd., **Hadislerle İslam: hadislerin hadislerle yorumu**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, c. IV, s. 476.

⁵⁹ Yasin Yılmaz, **Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber’in (sav) Mekke ile Medine’deki Uygulamaları**, İslam Hukuku Araştırmaları, sayı 22, 2013, s. 301.

Aynı zamanda cihad, insanları dine davet etmek manasındadır. Kıtâl ise hak dini kabul etmeyerek müslümanlara zulmeden ve düşmanlık içinde bulunanlara karşı canla ve malla savaşmak demektir.⁶⁰

Kur'an'ı Kerim'de savaş anlamında kullanılan ve dört farklı yerde geçen diğer bir kelime de "harp" dir.⁶¹ Harp; başkasına ait birşeyi zorla ele geçirmek, gasp etmek demektir. Barışın zıddı olarak kullanılır.⁶² Ayetlere baktığımızda "harp" kelimesi; hem silahlı mücadele anlamındaki savaş için hem de inanç boyutlu yapılan bir savaş için kullanılmıştır. Fakat cihad ve kıtal ayetlerinde geçtiği gibi "Harp ediniz." şeklinde emir manasında hiç kullanılmamıştır.⁶³

'Harp' ve 'cihad' sözcükleri arasındaki anlam farklılıklarını ele alan, Muhammed Ammara ise; 'kıtâl' sözcüğünün daha çok sıcak çatışmayı; 'harp' sözcüğünün ise sıradan bir çatışma durumunu ifade ettiğini söyler. Buna mukabil; 'cihad' sözcüğünün ise ister savaş halinde isterse barış durumunda yapılması gerekli olan tüm çaba ve gayretler anlamında, çok daha genel bir anlamı ifade ettiğini belirtmektedir. Bu genel anlamı nedeniyle de çoğu zaman, 'Kıtâl' kavramı da 'Cihad' olarak ifade edilmiştir.⁶⁴

Ramazan el-Bûtî, 'cihad' kavramının; kılıçla yapılan savaş anlamında anlaşılmasının doğru olmadığını söyleyerek; 'cihad'ın, sadece Medine'ye hicretten sonra farz kılınmış olduğu şeklindeki inancın da yanlış olduğunu ifade etmektedir. Bûtî; "Mekke'de nazil olan ayetlerde de 'cihad' sözcüğünün geçmesi, bunun en açık delilidir." demektedir. Aynı zamanda "*O halde kâfirlerin uzlaşma tekliflerini sakın kabul etme; Kur'an'a dayanarak bütün gücünle onlarla mücadele et.*"⁶⁵ ayetini delil göstererek şöyle der: "İşte bu ve benzeri ayetler iyi düşünüldüğünde; 'cihad'ın, İslam'ın doğuşuyla birlikte Mekke'de başladığı görülür."⁶⁶ Kur'an ayetleri incelenirken Mekkî ve Medenî olma durumları dikkate alınmaktadır. Cihad konusunda da aynı özelliğin takip edilmesi gerekir. Çünkü Mekke'de nazil olan ayetlerin cihada bakışı ile Medine'de nazil olan

⁶⁰ Niyazi Beki, İslam'da Cihad Kavramının Kapsamı, **Ekev Akademi Dergisi**, sayı 70, 2017, s. 91.

⁶¹ Bakara, 2/279; Maide, 5/64; Ental, 8/57; Muhammed, 47/4.

⁶² Ragıp el-İsfehânî, **Müfredâtu el-Fazi'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dımaşk: 1992, s. 225.

⁶³ Abdurrahman Ateş, **Tebliğ Eğitim ve Cihad Sürecinde Kur'an'ın Şiddet Sorununa Bakışı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya: 2000, s. 163.

⁶⁴ Muhammed Ammara, **Laiklik ve Dini Fanatizm Arasında İslam Devleti**, çev. Ahmet Karababa ve Salih Barlak, Endülüs Yay., İstanbul: 1991, s. 140-141.

⁶⁵ Furkan, 25/52.

⁶⁶ Ramazan el-Bûtî, **el-Cihad fi'l İslâm Keyfe Nefhemuhü ve Keyfe Nümârisühü**, Beyrut: 1997, s. 19-21.

ayetlerin bakışı farklıdır. Bu yüzden cihadla ilgili ayetlerin zaman ve mekâna göre iki şekilde değerlendirmesini yapmak kaçınılmazdır.⁶⁷ Yukarıda ki ayette olduğu gibi Mekke’de nazil olan ve cihad’dan bahseden dört ayette de,⁶⁸ ‘çaba sarfetmek, gayret göstermek ve din uğrunda mücadele etmek’ten bahsetmektedir.⁶⁹

Diğer bir yaklaşımla ‘cihad’ın ıstılahta; müslümanların "Allah yolunda" güç ve gayretlerini sarf etmeleri anlamına geldiğini söyleyen M. Ali Kapar, tanımdaki “Allah yolunda” kaydının önemine dikkat çekmektedir.⁷⁰

‘Cihad’ kelimesiyle aynı kökten türemiş farklı kelimeler de vardır. Şimdi bunları ele alacağız:

2.1.1. Mücahede

İslam dininde mücadele aracı olarak, ‘cihad’ kavramı gibi ‘mücahede’ kavramı da dikkat çeker. Nefisle savaş anlamına gelen mücahede, konusu itibarıyla genellikle tasavvuf ilminde karşımıza çıkmaktadır.

Tasavvuf; diğer ilimler gibi kâl ilmi olmayıp, manevi tecrübe ile anlaşılan hâl ilmidir. İnsanın iç dünyasını onaran, kötü duygularını de güzelleştirmeye çalışan ahlaki bir sistemdir. Konusu ise; teslimiyet, güzel ahlak, tasfiye, kalp temizliği ve nefsi şeytani duygulardan arındırmak gibi manevi boyutlardır. Dolayısıyla nefisle mücadele anlamına gelen ‘mücahede’ kavramı da tasavvufun alanına girer.⁷¹

Mücahede; dini yönden insanın yapmakla mükellef olduğu şeyleri, nefse zor geldiği için onları nefs-i emareye yükleyerek ezme, etkisiz hale getirme demektir.⁷² İnsanın nefsi arzularına, kötü isteklerine ve şeytana karşı direnip savaşmasıdır.⁷³ Yani, nefse karşı

⁶⁷ Yılmaz, **Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber’in (sav) Mekke ile Medine’deki Uygulamaları**, s. 289.

⁶⁸ Furkan, 25/52; Lokman, 31/15; Ankebut, 29/6, 69.

⁶⁹ İlhami Güler, **Kur’an’da Cihad’ın Teoloji-Politik**, İslamiyat, sayı 1, c. V, 2002, s. 79.

⁷⁰ Mehmet Ali Kapar, **H. Muhammed’in Müşriklerle Münasebeti**, İlim Yay., İstanbul: 1987, s. 151-152.

⁷¹ Hasan Kamil Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Neşriyat, İstanbul: 2004. s. 17-37.

⁷² Eşrefoğlu Rumî, **Tarikatnâme**, haz. Esra Keskinç, Gelenek Yay., İstanbul: 2002, s. 190.

⁷³ Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, s. 193.

açılan cihad'dır.⁷⁴ Bu yönüyle insan, nasıl ki normal hayatında düşmanla mücadeleye giriyorsa manevi hayatta da nefsiyle mücadeleye girer.

İnsanın en büyük düşmanı nefsi olduğuna göre, ona karşı verilecek mücadelenin de o denli büyük olması gerekir. Bu yüzden mutasavvıflar; cephede düşmanla yapılan savaşa küçük cihad (cihâd-ı asgar), nefisle yapılan savaşa da büyük cihad (cihâd-ı ekber) demişlerdir.⁷⁵

Düşmanla mücadele manasına gelen 'cihad' ve nefisle mücadele anlamına gelen 'mücadele' iç içe girer. Bu yönüyle 'cihad' kavramı da, yeni bir boyut kazanmış olur. Nefs; insanın fitratında var olan kıskançlık, hased, çekememezlik, bencillik, ihtiras ve zaafın yer aldığı kişiliğimizin olumsuz yönüdür. İşte, insanın bu nefsi arzularına karşı direnir onunla mücadele etmesine 'mücadele' denir. Bu mücadele gereklidir. Çünkü insanın kemale ermesi, beşeri ve içgüdüsel duygularına hâkim olmasıyla gerçekleşir. Bu da ancak, nefse hâkim olmakla mümkündür.⁷⁶

Kur'an-ı Kerim'de nefsin, saptırıcı özelliğine vurgu yapılarak⁷⁷ Hz. Peygamber'in "*Asıl mücahid, Allah yolunda nefsiyle mücadele eden kimsedir.*"⁷⁸ buyurması; nefisle cihad etmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de farklı ayetlerde nefisle ilgili cihad sürecine işaret edilerek⁷⁹ adeta bize, onunla nasıl mücadele edeceğimiz tavsiye edilir:

Sürekli kötülüğü arzu eden nefis-i emmâre, mücadele sonucunda kendisini kınayarak, eleştiren bir konuma gelir ve nefis-i levvâme halini alır. Bunun ötesinde de basit dünyevi arzulardan vazgeçerek nefis huzura kavuşur ve nefis-i mutmainne derecesine yükselir. Bunun akabinde Allah'ın takdirine razı olarak nefsi, nefis-i râdıyye kıvamına erer ve ebedi mutluluğu yakalayarak nefis-i mardıyye halini alır.⁸⁰

⁷⁴ Ahmet Kırkkılıç, **Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf**, Timaş Yay., İstanbul: 1996, s. 236

⁷⁵ Süleyman Uludağ, 'Mücâhede', **DİA**, İstanbul: 2006, c. XXXI, s. 440.

⁷⁶ Mehmet Demirci, İçer Dönük Cihad: Mücahede, **İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 2007, sayı 19, s. 13-14.

⁷⁷ Sâd, 38/26.

⁷⁸ Tirmizî, **es-Sünen**, Fedailü'I-Cihad 2, Çağrı Yay., İstanbul: 1992.

⁷⁹ Kıyâme, 75/2, Fecri, 89/27, 28, 30.

⁸⁰ Saffet Köse, Cihad Şiddete Referans Olabilir Mi?, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı 9, 2007, s. 43- 44.

“Kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur...”⁸¹

Şüphesiz insan, iyilik de yapsa kötülük de yapsa kendisi için yapar. Aciz olan insanın yaptığı şeyden, Allah’a ne bir fayda gelir ne de bir eksiklik. Allahu Teâlâ her kötülükten ve eksiklikten münezzehtir; bütün yaratılanlardan müstağnidir.

Cihad, kişinin gönlünü ve ruhunu ıslah eder; ona nefsi arzularını ve hırslarını yenmeyi öğretir. Bu yüzden kişi cihad ettiğinden dolayı Allah’tan bir mükâfat beklememelidir.⁸²

Mevdûdî burada, genel anlamda cihad etmenin vurgulandığını ifade ederek ‘mücâhede’nin ne olduğunu açıklamaktadır:

‘Mücâhede’; düşmanla savaşmak, onu mağlup etmek için elinden gelen gayreti göstermek demektir. Ama bu ayette olduğu gibi belirli bir şeye işaret edilmiyorsa bu, çok yönlü bir savaşı ifade eder. Dolayısıyla mümin; ilk önce kendinden başlayarak nefsiyle sonra da kötülüğe sevk edecek şeytan ve inkârcı düşman ile savaşır. Hatta Allah’ın kanunlarına aykırı kanunlar uygulayan, iyilik yerine kötülüğü yayan kişi ve kurumlarla da mücadele eder ve savaşır. Bu ise ömür boyu sürecek bir savaştır. Ve aynı zamanda bu savaş; savaş meydanında yapılacak kanlı bir savaş değil, hayatın her alanına yayılan ve her anlamda mücadele edilecek bir mücadeledir.⁸³

Mevdûdî’nin bu temel görüşünü, Seyyid Kutub da sık sık dile getirmektedir. Zaten daha önce de belirttiğimiz gibi Seyyid Kutub, Mevdûdî’den etkilenmiş ve birçok görüşünde benzer yorumlar yapmıştır. Yani cihad; hayatın her cephesinde olmalıdır. Bu demek değildir ki sadece topla, tüfekle cihada çıkılsın. Bilakis; bilimle, eğitimle, yazılı- görsel eserlerle ya da bu uğurda yapılacak malî yardımlar ile kısacası İslam’ın yayılması ve kişileri kötülüklerden uzaklaştırmak için Allah yolunda yapılacak her türlü gayretle cihad olabilir. Elmalılı ise *“Kim Allah’a kavuşmayı ümit ederse...”⁸⁴* ayetine atıfla,

⁸¹ Ankebut, 29/06.

⁸² Seyyid Kutub, **F’i Zılâli’l Kur’ân**, çev. Yakup, Çiçek ve diğerleri, Hikmet Yay., İstanbul: 1991, c. IX, s. 95.

⁸³ Ebû’l-A‘lâ el-Mevdûdî, **Tefhimu’l-Kur’an**, çev. Muhammed Han Kayani vd., İnsan Yay., İstanbul, 1986, c. IV, 203.

⁸⁴ Ankebut, 29/5.

Allah'a kavuşmak için ecel gelinceye kadar cihad etmeyi İslam'ın özü, en büyük gayesi ve vazifesi olarak kabul etmektedir.⁸⁵

2.1.2. Mücahid

Mücahid kavramı da 'cihad' kavramıyla aynı kökten gelmektedir. Terim manası olarak mücahid, arzu eden, aşırı isteyen, tüm imkânlarını seferber ederek belli bir gayeye ulaşmak isteyen; düşman karşısında bütün varlığıyla mücadele eden, bir menfaat beklemezsizin sadece Allah'ın rızasını elde etmek için gayret sarf eden ve yine O'nun yolunda cihad eden, mücahede'de bulunan kimseye denir.⁸⁶

Mücahid; insan ile İslam arasında oluşacak bütün engelleri ortadan kaldırmak, dinine, sahip olduğu değerlere ve vatanına yapılan saldırılara karşı koymak için maddi- manevi çaba sarf eden kişi demektir.⁸⁷

Mücahid, hiçbir menfaat beklemeden sadece Allah rızası için çaba sarf eden, Allah'ın isminin yüceltilmesi için çalışan ve yeri geldiğinde de bu uğurda düşmanla mücadele eden kimsedir.⁸⁸

Allah müslümanları cihad etmeye teşvik etmiştir. Cihad ederken şehit olanların makamını da üstün kılmıştır. Onların mertebesine, ancak onlar gibi cihad edip şehadet mertebesine erenler ulaşabilir.⁸⁹

Ayet ve hadislerle de cihad etmenin önemine vurgu yapılmıştır:

*“Allah'a ve Resulü'ne inanır, canlarınızla ve mallarınızla Allah için cihad ederseniz. Eğer bilerseniz, sizin için bu daha hayırlıdır.”*⁹⁰

*“Allah yolunda öldürülenleri asla ölümler sanmayın. Bilakis onlar diridirler. Onlar Rableri katında rızıklandırılırlar.”*⁹¹

⁸⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi, Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, sad. Sıdkı Gülle, Huzur Yay., İstanbul: 2003. c. VI, s. 423.

⁸⁶ Cevherî, **es-Sihâh**, c. II. s. 460.

⁸⁷ Hüseyin Ece, **Cihad Bilinci**, Denge Yay., İstanbul: 2006, s. 183.

⁸⁸ Mevdûdî, c. I, s. 150.

⁸⁹ Hasan el-Bennâ, **Cihada Davet**, çev. Ali Arslan, Sinan Yay. İstanbul, 1969, s. 33.

⁹⁰ Saff, 61/11.

⁹¹ Al-i İmran, 3/169.

Başka bir rivayette de Ebû Zer (r.a), Hz. Peygamber'e hangi amelin daha faziletli olduğunu sormuş; O da: “Allah’a iman ve Allah yolunda cihaddır.” buyurmuştur.⁹²

Her savaştan ve mücadele eden kişi, mücahid değildir ve bu yüzden Kur’an-ı Kerim’de mücahedenin, ‘Allah yolunda ve O’nun rızasını kazanmak için’ olması şartı getirilmiştir. Mücahid olarak vasıflandırılan kişinin de, bu ismi hak etmesi için samimi olması ve sadece Allah’ın rızası doğrultusunda bu emri yerine getirmesi gerekir.⁹³

İşte bu kimseler, Allah’ın garantisi altındadır.⁹⁴ Her türlü mücadeleden kaçınan kimselerden üstün olarak böyle büyük bir mükâfat, ancak mücahidleredir.⁹⁵ Bunun haricinde gayreti ve çabası, Allah rızası dışında herhangi bir dünyevi menfaat için olan kimselere ise hiçbir mükâfat yoktur ve onlar mücahid de değildir.⁹⁶

Seyyid Kutub da kişinin, canı ve malı ile cihad etmesinin Allah katında büyük bir derece olduğunu vurgulayarak; bu vesileyle müslümanların İslam tarafından her alanda üstün tutulduğuna dikkat çekmiştir.⁹⁷

2.2. Cihad’ın Mahiyeti ve Amacı

2.2.1. Cihad’ın Mahiyeti

İslâm; kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak, teslim etmek, barış yapmak gibi manalara gelmektedir.⁹⁸ İslâm; aynı zamanda yeryüzünde yaşayan insanların da barış içerisinde olmasını istemektedir. Çünkü insan hayatı da kutsaldır ve hayatın korunması için bu barış ortamının sağlanması gerekir. Bu yüzden İslâm, yeryüzünde insanların özgürlüğünü sağlaması için belirli bir güce sahip olmalıdır. Sahip olacağı güç ile İslam; inananların özgürce yaşamaları ve bir engelle karşılaşmamalarını, din düşmanlarını korkutarak saldırıya yeltenmemelerini, onların İslam davasının önünde dikilmemelerini sağlayacaktır. Yine kendisinde ilahlık özelliği gören yasa, kişi ya da otoritelerle insanlara nüfuz etmeye çalışan ve ilahlığın yalnızca Allah’a ait olduğunu kabul etmeyen

⁹² Buhârî, **es-Sahih**, Itk 2, Keffârât 6, Çağrı Yay., İstanbul, 1992; Müslim, **es-Sahih**, İmân 136, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

⁹³ Elmalılı, c. 3. s. 60; Mevdûdî, c. 1, s. 150.

⁹⁴ İbn-i Mace, **es-Sünen**, Cihad 1, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

⁹⁵ Nisa 4/95, 96.

⁹⁶ Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, Cihad 24, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

⁹⁷ Kutub, c. 3, s. 121.

⁹⁸ Mustafa Sinanoğlu, ‘İslam’ **DİA**, İstanbul:2001, c. XXIII. s. 1

güçlere karşı mücadele edecektir. Çünkü yeryüzüne egemen olması gereken tek otorite Allah'tır.⁹⁹ İşte bu Seyyid Kutub'a göre genel anlamda bu, İslâm'ın ve dolayısıyla cihadın özüdür.

*“Kim bir beşeri, bir cana bedel olarak veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarma haricinde öldürürse; o sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Her kim de birini (hayat kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmış gibidir.”*¹⁰⁰ diyerek İslam; insan hayatına değer vermiş; *“Ey iman edenler! Hep birden barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin. Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”*¹⁰¹ ifadesiyle de barışın önemine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla İslam dini; barış, güven ve huzur dinidir. Savaş, zulüm ve korku dini değildir.

Fakat Batılı müelliflere baktığımızda onların, İslam'da yer alan cihad meselesini farklı manada ele aldıklarını görüyoruz. Batılı müelliflere göre cihad, ‘bütün dünya müslüman oluncaya ve İslam hâkimiyeti altına girinceye kadar savaşmak’ manasında ‘kutsal savaş’ tabiriyle ifade ediyor.¹⁰² Bununla birlikte; müslüman bir devletin gayrimüslim devletlerle ilişkilerinin barış esaslı değil de savaş esasına dayalı olduğunu, buna bağlı olarak da dünyanın ‘darü'l-islam’ ve ‘darü'l-harp’ şeklinde ikiye ayrıldığını iddia ediyor.¹⁰³

Bu iddialar arasında; din özgürlüğünden bahseden ayetlerin, müslümanların güçsüz olduğu Mekke döneminde nazil olduğu; güç kazandıkları Medine döneminde ise ayetlerin sürekli olarak savaşı esas aldığı da yer almaktadır.¹⁰⁴

Batılı araştırmacıların birçoğu böyle düşünmekle birlikte istisna olarak cihada karşı yapılan haksız ithamları eleştiren bazı düşünürler de vardır. Bu kişilerden biri de John

⁹⁹ Kutub, c. 5, s. 352.

¹⁰⁰ Nisa, 4/93; Maide, 5/32

¹⁰¹ Bakara, 2/208.

¹⁰² Vehbe Zuhaylî, **Asâru'l- Harb fi'l- Fıkhi'l- İslâmî**, Dımaşk: 1984, s. 34; Macid Haddûrî, **İslam Hukukunda savaş ve Barış**, çev. Fethi Gedikli, Ekin Yay., İstanbul: 1999, s. 63.

¹⁰³ Ahmet Özel, **İslam Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı**, Marifet Yay., İstanbul: 1982, s. 62-63.

¹⁰⁴ Saffet Köse, s. 40.

Bowker'dir. O; savaş yoluyla cihadı, İslam yurduna yapılan bir müdahaleden ve saldırıdan sonra yapılan savunma savaşı olarak kabul etmektedir.¹⁰⁵

Yine batılı müellifler; cihadı, gayrimüslimlere karşı düşmanlık ve saldırı vasıtası olarak göstererek, onu gerçeğe aykırı bir şekilde "Holly War" (Mukaddes Harp) diye isimlendiriyorlar.¹⁰⁶

Tebliğ edilen her coğrafyada İslam, sade ve mantığa uyan bir sistem olması nedeniyle Hıristiyanlığa nazaran daha çabuk yayılan bir dindir. Ve bu yüzden Batılılar, İslam uygarlığı karşısında hep küçüklük kompleksine kapılmışlardır.¹⁰⁷ Böyle olunca da, müslümanların zihninden bu kavramın silinmesi ya da yanlış tanıtılması için çok gayret etmişlerdir. Hâlbuki Cihad; din olarak İslam'ın korunması ve tebliğ faaliyeti için önemli bir araçtır.¹⁰⁸

Aslında İslam'ın kılıç zoruyla yayıldığı iddiası tarihi gerçeklerle de örtüşmez. Eğer İslam, baskı yoluyla yayılsaydı; hâkimiyet kurduğu ülkelerdeki gayrimüslimlere de hayat hakkı tanımazdı. İslam'ın; çeşitli dinlere mensup kişilere inanç hürriyeti sağlaması, onların dini ve milli değerlerine saygı göstermesi bu iddiaların temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰⁹

Sosyal bir olgu olarak; Kur'an-ı Kerim'de savaşın meşru olması, müslüman olmayanlar nezdinde sosyolojik ve psikolojik olarak yanlış bir algıya sebep olabilir. Bu yüzden de akıllarda, insanların zorla müslüman olmaları gibi bir imaj oluşabilir. Savaşın bir davet metodu olarak kullanılması, düşünce inanç özgürlüğü için bir engel teşkil edebilir. Zor kullanarak ve baskı yoluyla yapılan tebliği, insanların hoşgörüsüyle karşılaması da beklenemez. Bu nedenle de savaşın, bir davet ve tebliğ metodu olarak kullanılması olumlu bir sonuç vermeyecektir. Kur'an'ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'in uygulamalarına baktığımızda savaş, genel olarak saldırılara karşı koymak ve inanç

¹⁰⁵ John Bowker, "Jihad" md. **The Oxford Dictionary of World Religions**, Oxford, New York: 1997, s. 501.

¹⁰⁶ Zuhayli, s. 34.

¹⁰⁷ W. Montgomery Watt, **İslam'ın Avrupa'ya Tesiri**, çev. Hulusi Yavuz, Boğaziçi Yay., İstanbul: 1986, s. 88.

¹⁰⁸ Celal Türer vd., **Şiddet Karşısında İslam**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul: 2014, s. 304

¹⁰⁹ Veysel Nargül, **İslamiyetin Yayılmasında Savaş ve Şiddetin Rolü**, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı 1, s. 145.

özgürlüğünün önündeki engelleri ortadan kaldırmaya yöneliktir. Sonuç olarak; tebliğın, savaşıla irtibatlandırılması son derece sakıncalıdır.¹¹⁰

2.2.1. Cihad'ın Amacı

Cihad'ın amacı, yeryüzünde Hakk'ı yüceltmek, insanlara İslam'ı tebliğ etmek ve fitneyi ortadan kaldırmaktır.¹¹¹ İslam; bu şartlar da meşru kabul ettiği savaşı, diğerlerinden ayırmak için 'cihad' adını vermiştir.¹¹²

İslam aynı zamanda insanların ölünceye kadar iman etme ihtimalini de göz önünde bulundurur. Bu yüzden iman etmeyenlerin, ölünceye kadar iman etme ihtimali bulunduğu için Kur'an'da belirlenen şartlar olmaksızın onlarla savaşmak ve onları öldürmek bu ihtimali ortadan kaldıracaktır.¹¹³ İşte bunun için dahi cihadın ilk amacı, savaşmak değildir; diyebiliriz.

Cihad, sadece savaş manasında kullanıldığında olumsuz bir çağrışım yaparak; tecavüz saldırganlık, yıkım ve vahşetle da bir tutulmuştur. Fakat bu tür şeyler, cihadın ruhuna aykırıdır. Cihad amacıyla başlanılan savaşıa yalnızca barış ve Allah'a ibadet hürriyetini sağlamak için devam edilmeli ve kesin sınırlar çiğnenmemelidir.¹¹⁴

Esasen savaş, insanları öldürmek ve yakıp yıkmaktan ibaret olduğu için İslam nazarında güzel bir hareket değildir. Fakat insanların inanç hürriyetini koruması yönüyle hasen (güzel) vasfını kazanmıştır. Dolayısıyla cihad, bu yüzden ligayrihi hasen bir vecibedir.¹¹⁵

Cihad, ilk önce kişinin kendisini kemale erdirmesi sonra da dünyayı huzur içinde yaşanabilir bir hale getirme uğraşımın süreçsel ifadesidir. İslam'ın evrensel mesajlarının insanlara ulaşması ve gayelerinin gerçekleşmesi ilk önce barışçıl yollarla olacaktır. Bu, Kur'an'ın çok açık emridir.¹¹⁶ Fakat bu vazife; barışçıl yöntemlerle yerine

¹¹⁰ Nargül, s. 142.

¹¹¹ Harun Şahin, **Kur'an-ı Kerim'deki Cihad Ayetleri Bağlamında İslam'ın İnsana Bakışı**, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, sayı 17, s. 83.

¹¹² Özel, c. VII, s. 531.

¹¹³ Özel, c. VII, s. 530.

¹¹⁴ Ahmed Serci b. Abdülhamid, **Cihad: Barış ve Adâlet için Mücadele**, çev. F. Mehveş Kayani, İslamî Sosyal Bilimler Dergisi, c. II, sayı 2, 1994, s. 117.

¹¹⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu**, İstanbul, ts., c. III, s. 356.

¹¹⁶ Bakara, 2/256; Nahl, 16/ 125; Furkan, 25/52.

getirilemediğinde, işte o zaman savaş olasılığı belirecektir ki; bu da aslında İslam'ın gerçekçi din olmasının tezahürüdür.¹¹⁷

Cihadın önemli olan gereksinimlerinden biri de fitneyi önlemektir. Fitne; toplumsal barışı tehdit etmek, insanların huzurunu bozmak, zulüm ve işkencede bulunmak, insanları inanmadıkları halde yaşamaya zorlamak gibi beşer hakkı ihlallerini gösteren bir kavramdır. Bu olumsuzluklarla da mücadele etmek müslümanların bir görevidir. Yoksa fitnenin yeryüzünden kaldırılması amacı, farklı inançtaki kişileri zorlayarak müslüman yapmak demek değildir.¹¹⁸

Zulmü önlemek de İslam'da cihadın bir amacıdır. Bunun en bariz örneğini Hz. Muhammed'in hayatında görmek mümkündür. O, Mekke ve Medine döneminin ilk yıllarında muhataplarına barışçıl bir şekilde yaklaşmış; hikmet ve güzel öğütle insanları İslam'a davet etmiştir. Fakat müşrikler, daha ilk günden itibaren İslam'ı ve mensuplarını ortadan kaldırmak için onlara baskı yapmış ve inanç hürriyetlerini engellemek istemiş. Hz. Peygamber ise sabır yolunu tutarak ashabına da sabırlı olmalarını tavsiye etmiştir. Buna rağmen müşrikler, saldırı ve işkencelerini günden güne artırmıştır. Müslümanlar da bu durum karşısında öncelikle Habeşistan'a, daha sonra da Medine'ye hicret etmişlerdir. Yani zulüm gördükleri halde zulme reva görmemiş; sabır yoluyla hicret etmişlerdir.¹¹⁹

Cihad'ın diğer bir gayesi ise savunmadır. Bunun temeli –daha önce açıkladığımız gibi- Kur'an ve Sünnete dayanmaktadır. Savunma amaçlı cihad aynı zamanda müslümanlar için dini bir görevidir. İslam barış dinidir, fakat bu durum, müslümanların savaş realitesini görmezden gelmeyi gerektirecek bir durum değildir. Yani savunma ve düşmanın saldırılarını önleme amaçlı güç bulundurmak, İslam'ın barış taraftarı bir din olduğu gerçeğini değiştirmez.¹²⁰

Cihad etmekteki hedeflerden biri de kurtuluşa ermektir. Bu konuyla ilgili Allahu Teala şöyle buyurmaktadır:

¹¹⁷ Celal Türer vd., s. 304.

¹¹⁸ Hüseyin Yılmaz, İslam Korkusunun/İslâmofobinin oluşmasında 'Cihad' Algısının Rolü, **C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2012, c. 16, sayı 1, s. 176.

¹¹⁹ Yılmaz, **İslam Korkusunun/İslâmofobinin oluşmasında 'Cihad' Algısının Rolü**, s. 178.

¹²⁰ Yılmaz, **İslam Korkusunun/İslâmofobinin oluşmasında 'Cihad' Algısının Rolü** s. 179.

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun, O’na bir yol arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz.”¹²¹

Burada da kurtuluşa ermenin yolu ‘cihad’ olarak gösteriliyor ve müminlere Allah’tan korkmaları gerektiği emrediliyor. Seyyid Kutub ayeti açıklayarak, Allah’tan neden korkulması gerektiğini şöyle izah etmektedir:

Bir müminin Allah’tan korkması gerekir. Çünkü Allah’tan korkmak, şerefli bir konumda olmaktır. Mümine yakışan da budur. Kılıçtan ya da başka bir şeyden korkmak ise zayıflık göstergesi olup, müminlere yakışmaz. Allah korkusu aynı zamanda vicdanî bir bekçidir. Bu korku, kanunun olmadığı yerlerde de kişileri kötülükten uzak tutar. “O’na bir yol arayın.” ifadesi ise; Allah korkusuyla birlikte O’na yakınlık hissettirecek ve O’na ulaştıracak yollar aramak demektir. “O’na bir yol arayın” demek, “ihtiyaçlarınızı O’ndan isteyin” demektir. Gerçekten insanlar Allah’a olan ihtiyaçlarını hissettikleri, ihtiyaçlarını O’ndan istedikleri zaman Rabb’leri karşısındaki kulluğa yaraşır bir konuma girmiş; kurtuluşa en yakın ve uygun bir durumu tercih etmiş olurlar.”¹²²

Cihad’ın asıl gayesi ve diğer bir amacı da Allah’ın rızasını elde etmektir. Bir müslüman yaptığı bir işi Allah için yaparsa ancak onun mükâfatını hem bu dünya da hem de ahirette görür. Yoksa böyle bir durumda Allah rızası için değil de nam ve şöhret için gayret gösteren mümin, Allah’ın yardım ve inayetinden mahrum kalır. Allah yolunda canlarıyla mallarıyla mücadele edenler, ahirette sahip olacakları mükâfatın yanında bu dünyada da zaferle mükâfatlandırılırlar.¹²³

Yeryüzündeki bütün nimetleri insanlara amade kılan¹²⁴ ve kendi ruhundan üfleyip onları yeryüzüne halife ilan eden¹²⁵ Allahu Teâlâ, elbette kullarının kötülüğünü istemez. Bilakis O, insanların dünyada ve ahirette mutlu olmaları için¹²⁶ İslam’ı emretmiştir. Fakat bazı insanlar diğer bazılarını zulmedip zarar verebilmektedir. Bu yüzden nefsi ve dini müdafaa edebilmek için Allahu Teâlâ, cihadı önemli kılmıştır. Çünkü cihadı terk

¹²¹ Maide, 5/35.

¹²² Kutub, c. III, s. 341.

¹²³ Mustafa Özipek, **Ebussuûd Tefsirinde Cihad Kavramı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum: 2013, s. 20.

¹²⁴ Lokman, 31/20.

¹²⁵ Bakara, 2/30.

¹²⁶ Nahl, 16/30-32.

etmek, İslam ümmetinin alçalmasına, vatanın düşman eline geçmesine ve kâfirlerin İslam ülkesine musallat olmasına sebep olur. Bu da Allah'ın, cihadı terk edenleri tehdit ettiği azaba yol açar.¹²⁷

2.3. Cihad'ın Çeşitleri

Cihadı; en genel manada, maddi cihad ve manevi cihad olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Maddi cihad; dış dünyayla ilgili malla yapılan cihad, dille yapılan cihad ve savaş yoluyla yapılan cihaddır. Manevi cihad ise; kişinin iç dünyasıyla yaptığı ve mücahede olarak da isimlendirilen nefsi cihaddır.

İbn Mesud'dan nakledilen bir hadis şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Benden önceki ümmetlere Allah'ın gönderdiği her peygamberin kendi ümmeti içinde sünnetine uyan, emrine uyan seçkin çevresi ve ashabı vardı. Daha sonra o ihlaslı ve seçkin kimselerin yerine emrolunmadıkları şeyi yapan ve yapmadıkları şeyleri söyleyen kimseler geldi. Bu kimseler karşısında eliyle cihad eden mümindir; diliyle cihad eden mümindir; kalbiyle cihad eden mümindir. Bunun dışındaki kimsede ise iman hardal tanesi ağırlığınca dahi yoktur.”*¹²⁸

Genel olarak cihadın çeşitlerinden bahseden bu hadis-i şerif'ten ve incelemeye çalıştığımız ayetlerden de anlaşılmaktadır ki; 'cihad' kelimesi, sadece savaş manasına gelmeyen geniş kapsamlı bir kavramdır.

Şimdi bu cihad çeşitlerini inceleyelim:

2.3.1. Nefis ile Cihad

Dış düşmanla yapılan savaş anlamındaki cihad, farz-ı kifaye sayılır. O, bir gerekliliktir; fakat bazılarının yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden o yükümlülük kalkar. Ayrıca yaşlıların, hastaların ve sakatların fiilen savaşa katılmaları da söz konusu değildir. Fakat nefisle savaş ise herkesi ilgilendirir ve farz-ı ayn mesabesinde dir.¹²⁹

¹²⁷ Abdülkerim Zeydan, **İslam Davetinin Esasları**, Risale Yay., İstanbul, 1998. s. 288.

¹²⁸ Müslim, İmân 80.

¹²⁹ Mehmet Demirci, **İçe Dönük Cihad: Mücâhede**, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 2007, sayı 19, s. 15.

Nefisle yapılan cihad, düşmanla yapılan cihaddan daha çetindir. Çünkü bir tarafta görünen bir düşman var; diğer tarafta ise görünmeyen bir düşman vardır. Dolayısıyla görünmeyen bir düşmanın şerrinden korunmak daha zordur. “*Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza iletiriz.*” manasındaki ayeti kerime, nefisle yapılan manevi cihada işaret sayılmıştır. Bu savaşın silahı; Allah’a karşı yapılan ibadet, zikir, tesbih ve dualardır.¹³⁰

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Muhammed’in görevlerinden bahsederken onlardan birinin de ‘tezkiye’ olduğunu bildirmektedir: “*O, okuma yazma bilmeyenlere kendi içlerinden Allah’ın ayetlerini onlara okuyan, onları tezkiye eden, onlara Kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir.*”¹³¹ Bu ayette geçen tezkiye ile anlatılmak istenen manevi temizlenmedir. Kötü alışkanlıklardan insanları kurtarıp, güzellik ve iyiliklerle donatmaktır. Bir risalet görevi olarak peygambere verilen tezkiye yani manevi arınma, bütün müslümanlardan da istenmektedir.¹³²

“*...Nefsini tezkiye eden, arındırıp kötü huy ve sıfatlardan uzak tutan kişi kurtulmuş, onu kirlense hüsrana uğramıştır.*”¹³³

Nefsî cihad’ın önemi, diğer bazı ayetlerde de şu şekilde ifade edilmiştir:

“*Kim cihâd ederse ancak kendi nefsi için cihâd etmiş olur.*”¹³⁴

“*Allah uğrunda, O’na karşı hakkını verecek biçimde cihâd edin. O, sizi seçti*”¹³⁵ Yani “yüce Allah’ın rızasını kazandıracak surette amel edin.” demektir.

Yine Peygamberimiz (s.a.v) bu konuyla ilgili hadisi şeriflerde, şu şekilde buyurmuşlardır:

“*Hakiki mücahid nefsiyle cihad edendir.*”¹³⁶

“*Allah’a itaat hususunda mücahid nefsiyle mücadele eden kimsedir.*”¹³⁷

¹³⁰ Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, s. 193.

¹³¹ Cuma, 62/2.

¹³² Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, s. 36.

¹³³ Şems, 91/7, 10.

¹³⁴ Ankebût, 29/ 6.

¹³⁵ Hacc, 22/78.

¹³⁶ Tirmizî, Fedailu’I-Cihad 2; Ebû Dâvûd, Cihad 5.

¹³⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, c. XXIII. s. 21.

Sıhhati konusunda farklı rivayetler olmakla birlikte; Tebuk seferi dönüşünde Hz. Peygamber'e (s.a.v) atfedilen bir söz de, burada önemli yer tutmaktadır:

*“Artık küçük cihaddan büyük cihada dönmüş bulunuyoruz.”*¹³⁸

Böyle bir savaş, kişinin kendisi için önemlidir. Çünkü insanın nefsi olarak olgunlaşması, beşeri ve maddi içgüdülerini yenerek ruhi-manevi alana yükselmesiyle mümkündür. Gerçekten insanın nefsiyle mücadele etmesi ve ona galip gelmesi, dışarıdaki görünen düşmanla savaşmaktan daha zordur. Çünkü nefis, insanın bir parçasıdır. Bu savaştaki başarı ise nefsin ölmesiyle mümkündür.¹³⁹

Buradan da anlıyoruz ki kişi; ilk önce nefsiyle mücadele edip onu mağlup edecek ki, gerçek düşmanla karşılaştığında da zafere ulaşabilsin.

2.3.2. İlim ile Cihad

İnsanlığa ilk emri “oku”¹⁴⁰ olan İslam dini, ilme önem veren bir dindir. Bu itibarla cihadın ilim boyutu da son derece önemlidir. Muteber kaynakların bazılarında ilmi cihadın savaş yoluyla yapılan cihaddan daha kapsamlı olduğu ifade edilerek; ilimle cihadın asıl, kılıç yoluyla cihadın ise fer’î olduğu vurgulanır. Çünkü bütün kötülüklerin başı cehalettir. Cehalet ise ancak ilimle giderilir.¹⁴¹

İslam öncesi döneme ‘cahiliye’ denilmesinin sebebi de, insanların küfrün ışığında ve cehalet içinde hayat sürmeleridir.¹⁴² Hak gelip batıl zail olunca¹⁴³ küfrün ışığı sönmüş, İslam’ın nuru doğmuştur.

İlim yoluyla yapılan cihad, kültür cihadı olarak da isimlendirilebilir. Çünkü emir ve tavsiyeleriyle İslam dini, kişinin korunmasını, eğitilmesini ve niteliklerle donatılmasını

¹³⁸ Aliyyü'l-Kârî, Nureddin Ali b. Muhammed, **el-Esrâru'l-Merfûa'fi'l-Ahbâri'l-Mevzuati'l-Kübra**, thk. Muhammed Sabbağ, Lübnan: 1971, s: 211, h. No: 211; Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ Keşfü'l-hafa ve müzilü'l-ilbas**, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Haleb: 1749, c: 1, s: 424-425, h. No: 1362.

¹³⁹ Demirci, s. 14.

¹⁴⁰ Alâk, 96/1.

¹⁴¹ Cessas, Ahkâmu'l- Kur'an, y.y., Beyrut, 1993, c. 3, s. 174.

¹⁴² Fethullah Zengin, **Cahiliye Araplarında Bazı İyi Ahlâk Örnekleri ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme**, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, sayı 2, s. 54.

¹⁴³ İsra, 17/81.

hedefler. Bu yönüyle baktığımızda İslam, batıla karşı hak mücadelesinde insan neslinin korunarak sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi önem kazanır.¹⁴⁴

Kur'an-ı Kerim'de cihad kelimesinden başka "nefir" (hücum etmek) kelimesi de; fiili savaş olarak kullanılmakla birlikte dini ilimlerde uzmanlaşmak, kültürel olarak gelişmek ve eli silah tutan herkesin cepheye gitmeyip bazılarının da ilimle uğraşmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır. Geçmişte ve bugün müslümanlara karşı yapılan saldırılar, çoğunlukla İslamiyete ve vahye karşı açılmış savaşlardır. Dolayısıyla bu savaşa karşı gerek ilmi yönden gerekse teknik ve ekonomik hazırlıklı olmak cihad faaliyetlerinden biridir.¹⁴⁵

İlmi ön plana çıkararak ve tavsiye niteliğinde birçok ayet ve hadis vardır. Hatta savaş esnasında bile bazı kişilerin ilimle meşgul olması istenmiştir:

*"Müminlerin tamamının hepten sefere çıkmaları uygun değildir. Onlardan bir grup, dinde (dinî ilimlerde) kapsamlı bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları uyarmak için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar."*¹⁴⁶

*"İlim öğrenme isteği için yola çıkan kimse, dönünceye kadar Allah yolunda olur."*¹⁴⁷

İslam'ın gayesi, insanların üzerinden küfrün karanlığını kaldırıp İslam'ın nurunu yerleştirmektir. Bunun en önemli vasıtalarından biri de ilim ile cihaddır. Böylece cehalete dayalı küfür, İslam'ın nuruyla dağıtılmış olacaktır. Ancak müslüman öncelikle kendini bu cehalet zincirinden arındırmalı ve küfür karanlığından kurtarmalıdır. Bunun için de ilim talep etmesi, öğrenmesi ve öğrendiği ilimle de amel etmesi gerekir. Çünkü şeytan, cahilin dostudur. İlim öğrenen ve ilmiyle amel olan kişiye ise şeytan yaklaşamaz.¹⁴⁸

Kişinin cahillik ile savaşım ilim öğrenmesi cihad olduğu gibi, şüphesiz İslam'ın yücelmesi ve yayılması için ilim araç ve gereçlerinin karşılanması da bir cihaddır.

¹⁴⁴ Veysel Nargül, **Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum: 2005. s. 28.

¹⁴⁵ Bekir Topaloğlu, 'Günümüzde Cihad', **DİA**, İstanbul: 1993, c. 7, s. 533.

¹⁴⁶ Tevbe, 9/122.

¹⁴⁷ Tirmizî, Kıyame 49.

¹⁴⁸ Mehmet Fatih İldeş, **Kur'an'ı Kerim'in Cihad ve Teröre Bakışı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2008. s. 25

2.3.3. Mal ile Cihad

Nasıl ki ilim, nefis ve savaş yoluyla cihad varsa mal ile de cihad vardır. Çünkü Allâhu Teâlâ İslam dininde tek taraflı zenginliği hoş görmemiştir. Bu yüzden zekât ve sadaka ile İslam'da yardımlaşmayı emretmiş, bunun karşılığında da mükâfatı vaat etmiştir.¹⁴⁹

Birçok ayette müslümanlar; Allah için mal harcamaya teşvik edilmiş, infakta bulunmayarak kendilerini tehlikeye atmamaları konusunda tembih edilmiştir.

*“Allah yolunda malınızı harcayın ve kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın. İhsanla davranın. Allah şüphesiz muhsinleri sever.”*¹⁵⁰

Bakara Suresi 194. ayet nazil olduğu sırada orada hazır bulunanlardan biri:

“Ya Rasulallah! Allah'a and olsun ki bizlerin hiçbir yiyeceği yok. Bize zenginler de yardım etmiyor.” dedi. Bunu duyan Hz. Muhammed de müslümanlara hitaben “Allah'ın yolunda infak etmeyi, ihtiyaç sahiplerine tasaddukta bulunmalarını ve bir hurmanın yarısı dahi olsa vermekten çekinmemelerini” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber'i destekler mahiyette yukarıdaki ayet nazil oldu.¹⁵¹

‘Allah yolunda infak etmek’, Allah'ın emrettiği nizamı kurmak için mali fedakârlıkta bulunmak demektir.¹⁵² Allah için mal harcamamak kişiyi cimrileştirir; toplumu güçsüzlüğe sevk eder. Bu ise güçlü olması gereken İslam için bir problem olup, müslümanların kendi kendini tehlikeye sürüklemesi demektir.¹⁵³

Ayette, cihad ve Allah için mal harcamaya dikkat çektikten sonra ihsan'dan bahsedilmiştir ki bu; İslam'da, derecelerin en üstünüdür.

‘Cibril hadisi’ olarak bilinen hadiste Hz. Peygamber, ihsan'ı şu şekilde ifade etmişlerdir:

¹⁴⁹ “Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır.” Hadid, 57/18.

¹⁵⁰ Bakara, 2/195.

¹⁵¹ Fahreddin Razi, **Tefsirü'l-kebir**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1990, c. V-VI, s. 115.

¹⁵² Mevdûdî, c. I, s. 125.

¹⁵³ Kutub, c. I, s. 313.

*“Allah’ı görüyormuş gibi O’na ibadet etmen ihsandır. Çünkü sen onu her ne kadar görmüyorsan da, Allah seni muhakkak görür”*¹⁵⁴

Savaş için insan gücüne nasıl ihtiyaç varsa, şüphesiz zenginliğe de ihtiyaç vardır. Çünkü askerlerin ihtiyacı ve kullanılacak teçhizat için para gereklidir. İlk müslümanlar cihada çıkarken binit ve erzak hazırlıklarını kendileri yapıyordu. Yani cihada, canlarıyla ve mallarıyla sadece Allah için çıkıyorlardı.

Cihad için yapılan mali harcamalar ön planda olmakla birlikte, bir kimse cihada çıktığı zaman arkasında bıraktığı ailesini de düşünmek zorundadır. Bu yüzden geride kalan ailesinin ihtiyacını giderecek nafakaya da ihtiyaç vardır. İşte İslam, bunu da unutmamış; mücahidin geride bıraktığı yakınlarına göz kulak olması için müslümanlar teşvik edilmiştir.¹⁵⁵

Hız Muhammed de şöyle buyurmuşlardır:

*“Müşriklere mallarınız, canlarınız ve dilleriniz ile cihâd edin.”*¹⁵⁶

*“Cihada çıkanın ailesine ve malına sizin içinizden kim göz kulak olursa, o kimseye cihada çıkan kimsenin kazandığı sevabın yarısı kadar sevap vardır.”*¹⁵⁷

Burada örneklerini verdiğimiz ayet ve hadisler; müslümanlara, Allah yolunda hem beden hem de madden infakta bulunmalarını işaret etmektedir. Çünkü cihad için gerekli olan şeylerden biri de ekonomik güçtür. Cihad için insan gücüne ne kadar ihtiyaç varsa, o savaşta insanı güçlü kılacak tedarike de ihtiyaç vardır. Bunu da ancak zenginler ve mal sahibi olanlar yerine getirebilir. Nitekim Medine devrinde müslümanlar arasında, yoksulluk içinde olduğu için savaş aletleri ve binekleri olmayan birçok sahabe vardı. Bu yüzden mal ile cihad etmeleri hususunda müslümanlar, ayet ve hadisler ile teşvik edilmektedir.

¹⁵⁴ Buhârî, İman 37; Müslim, İman 1,5.

¹⁵⁵ İldeş, s. 33; Ayrıntılı bilgi için bkz. Saff, 61/10, 12; Tevbe, 9/89; Hucurat, 49/15.

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, Cihad 18.

¹⁵⁷ Buhârî, Cihad 38; Müslim, İmaret, 38.

2.3.4. Savaş ile Cihad

Savaş; bir mücadele şeklidir. İslam da; yeryüzünde dini müdafaa etmek, baskı ve zulmü ortadan kaldırmak ya da inanç hürriyetine engel olanları bertaraf etmek için bazı durumlarda savaş yoluyla cihad şeklini kullanmıştır.

İslam'a göre dünya hayatı bir imtihan yeridir ve insana sıkıntı veren her türlü şey onun için bir imtihan vesilesidir. Buradan hareketle savaş yoluyla cihad da; müslümanın imandaki samimiyetini ortaya koyması ve inancının gereklerini yeryüzünde tesis etmesi ya da maruz kaldığı haksızlıklara karşı koyması yönüyle bir imtihan vesilesidir.¹⁵⁸

İslam dini, barış temelli bir dindir. Barışı esas alan bir dinin peygamberi de, elbette barışçı bir kimliğe sahip olmalıdır. *“Seni şahit, sevindirici haber veren, uyarıcı; Allah’ın izniyle O’na çağırın, etrafını nurlandıran bir ışık şeklinde göndermişizdir.”*¹⁵⁹ ayetiyle görevleri belirtilen Hz. Muhammed (s.a.v), Allah’ın buyruklarını hayatına tatbik etmiş ve onları insanlığa tebliğde bulunmuştur. *“Dinde bir zorlama yoktur. Böylece doğruluk ve eğrilik (hak ile batıl) birbirinden ayrılmıştır.”*¹⁶⁰ ayetinden hareketle de o, hiçbir zaman şiddetten yana olmamıştır.

İslam dininin barışı esas aldığına dair şu ayetleri de örnek gösterebiliriz:

*“Ey Muhammed! Adeta mümin olmuyorlar diye kendini mahvedeceksin. Biz dilesek, onlara gökyüzünden bir mucize indiririz de, Allah’a boyun eğmek zorunda kalırlar.”*¹⁶¹

*“Rabbin eğer dileseydi yeryüzünde bulunanların tamamı kesinlikle toptan iman ederlerdi. Durum böyle iken, iman etsinler diye sen insanları zorlayıp duracak mısın?”*¹⁶²

*“Eğer yüz çevirirlerse senin görevin sadece duyurmaktır.”*¹⁶³

*“Sen onların üzerinde bir zorlayıcı/zorba değilsin.”*¹⁶⁴

¹⁵⁸ Süleyman Kaya, **Kur’an’da İmtihan**, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 252.

¹⁵⁹ Ahzap, 33/45, 46.

¹⁶⁰ Bakara, 2/256.

¹⁶¹ Şuara, 26/3, 4.

¹⁶² Yunus, 10/99.

¹⁶³ Al-i İmran, 3/20.

¹⁶⁴ Ğaşiye, 88/22.

*“Allahın yolunda hikmetle, güzel ve uygun öğütlerle sen insanları davet et. Gerektiği zaman da en güzel biçimde onlarla mücadele et.”*¹⁶⁵

Kendine düşman eli değmedikçe ve ilâhi nizâmı ortadan kaldıracak engellerle karşılaşmadıkça İslâm doğal durumu muhafaza eder. Ancak bunun tersi bir durumda ise İslâm; adaleti yeniden tesis etmek ve barışı korumak için müslümanlara ve İslâm’a yapılan saldırılara benzer şekilde karşılık verilmesine izin verir.¹⁶⁶

Kur’an’ı Kerim’de aynı zamanda; savaşa gitmeye gücü olduğu halde bir binek bulamadıklarından dolayı, savaştan geri kalanların sorumlu tutulamayacakları da açıklanmaktadır:

“Cihad’a çıkmak amacıyla sana binek vermen için geldikleri vakit: *“Sizi taşıyacak bir şey sizin bulamıyorum.”* dediğinde, savaş levazımatı bulamadıklarına çok üzüler gözleri nemli bir şekilde geri dönenlere içinde sorumluluk yoktur.”¹⁶⁷

Cihada katılmayı arzu edip de ciddi mazeretlerinden dolayı beden cihada katılamayanlar; Allah katında cihadda olanlarla beraber yazılacaktır.¹⁶⁸

Seyyid Kutub da Mevdûdî ile aynı düşünceyi paylaşmaktadır:

Allah ve Resulüne karşı herhangi bir inkâr ve samimiyetsizlik olmadığı müddetçe ayetlerde geçen mazeretlerden dolayı, cihada katılamayan müslümanlar için bir sorumluluk yoktur. Ayette bahsi geçen durumlar; aciz olan zayıflar, savaşa gidemeyecek kadar hasta olanlar, savaş için kullanacak maddiyat ya da binek bulamayanlardır. Fakat bu kişiler de, üzerlerine düşeni yapmalıdır. Mesela; İslâm yurdunda kalan kadın ve çocukları koruyup kollamak, bekçilik yapmak ve cihada çıkan müslümanların işlerini halletmek gibi. Bu durum içerisinde bulunanlar haricindeki herkes, cihada çıkmakla yükümlüdür. Ayetteki tablo, cihada katılmak istedikleri halde mazeretlerinden dolayı katılamayan müminlerin kalplerindeki ihlâsı ve gönüllerindeki hüznü, gözler önüne sürüyor.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Nahl, 16/125.

¹⁶⁶ İldeş, s. 38.

¹⁶⁷ Tevbe, 9/92.

¹⁶⁸ Mevdûdî, c. II, s. 245.

¹⁶⁹ Kutub, c. V, s. 578.

İslam hukukçuları da, savaş öncesinde ve esnasında ya da savaş sonrasında uyulması gereken esasları Kur'an ve Sünnet'e göre inceleyip tespit etmişlerdir. Bununla beraber savaşın meşruluğu konusunda da tartışmışlardır. Hanbelî, Hanefî ve Mâlikî mezheplerine ait olan hukukçuların bir çoğunluğuna göre savaşmanın meşruiyet sebebi, iman etmeyenlerin müslümanlara karşı müdahalede bulunmaları ve savaş açmalarıdır. Şâfiler ise İslam dinine inanmamayı yeterli bir gerekçe görerek savaş sebebi saymaktadır. Zâhirîlerle birlikte Hanbelî ve Mâlikî mezhebine mensup hukukçuların bazıları da bu düşünceyi benimsemektedir. İslam hukukçuların çoğunluğu buna göre; savaşmanın meşru sebebi olarak, düşmanların müslümanlara karşı müdahalede bulunması gerektiğini kabul etmiş; savaş açmayanlara karşı savaşmayı ve İslam'ı kabul etmediği için bir insanı öldürmeyi caiz görmemiştir.¹⁷⁰

İslam gibi gerçekçi bir dinin, istenilirse de mecbur kalındığı zaman başvurulması gereken bir durum olan savaştan bahsetmesi önemlidir. İslam dini, öldürmeyi hoş görmeyip yasak kılmıştır. Eğer savaş, Kur'an-ı Kerim'de öldürmeye izin verilen ayrıcalıklı bir durum olarak gösterilmeseydi, bu sefer de İslam dininin 'mutlak pasifizm'i desteklediği sonucuna varılırdı.¹⁷¹

Fakat cihad, Allah uğrunda ve yine Allah'ın rızası için olmalıdır. Cihadın çeşitlerinden olan savaş yoluyla cihad da ancak Allah yolunda, O'nun indirildiği dini yüceltmek için ve O'nun gösterdiği doğrultuda olmalıdır. Bunun dışındaki savaşlar yıkımdır, zulümdür ve hâkimiyet kurma mücadelesidir. İslam böyle bir savaşı ne emreder ne de caiz görür.¹⁷²

Cihadda başarıyı sağlamak için olması gereken en önemli durumlardan biri de şüphesiz sabırdır. Aşağıdaki ayet de buna dikkat çekmektedir:

“Ey iman edenler! Bir düşman topluluğuyla karşı karşıya geldiğinizde sebat edin ve Allah'ı çokça anın ki, başarıya erişesiniz. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Birbirinizle

¹⁷⁰ Özel, c. VII, s. 528-529.

¹⁷¹ Caner Taslaman, **Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği**, İstanbul Yay., İstanbul: 2014, s. 48.

¹⁷² Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefasir**, çev. Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar Neşriyat, İstanbul: 1990, c. II, s. 234.

çekişmeyin, yoksa başarısızlığa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Sabredin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.”¹⁷³

Kutub; ayetin tefsirinden hareketle zafere giden yolun başlangıcının, sebat etmekten geçtiğini ifade eder. Öyle ki; iki taraftan hangisi daha çok sebat ederse savaşı kazananın da o olacağını söyler. Ona göre başarının etkenleri; düşmanla karşılaşma esnasında sebat ve savaşın zorluklarına karşı sabretmek, Allah’la irtibatı kesmemek, Allah’a ve Resulü’ne itaat etmek, şımarmamak, birbirleriyle çekişmekten ve zulümden uzak durmaktır. Aynı zamanda Seyyid Kutub; düşmanla karşılaşıldığında Allah’ı çokça zikretmeyi, mümin gönüllere nakşedilen ve onlara yön veren bir eğitim sistemi olarak kabul etmektedir. Bu; sonsuz bir güce karşı, güven duymak ve Allah’a bağlılık göstermektir. Bununla birlikte savaşın gayesini hatırlamaktır. Bu aynı zamanda ortaya çıkacak çekişmenin sebeplerini de ortadan kaldırır. Çünkü çekişmelere sebep olan şey; insanların birbirlerinden farklı düşünüyor olmaları değil, tamamen kendi düşüncelerinde ısrar ediyor olmalarıdır. Yani bu emir; gerekli olan bir kontrol işlemidir ve komuta merkezine itaat sağlamadır. Ayette geçen bu emre dikkat çekilmesinin sebebi işte budur. Cihad, yeryüzünde Allah’ın ulûhiyetini hâkim kılmak ve bu hâkimiyeti gasp eden şeyleri ortadan kaldırmaktır.¹⁷⁴

Elmalılı Hamdi Yazır; kâfir olduğu bilinen bir düşmanla savaşa hazırlanıldığında, karşı taraf sayıca ister az olsun ister çok olsun müslümanların her halükarda sebat etmesi gerektiğini; aksi halde savaş kazanılsa bile ondan bir ecir alınamayacağını dile getirmektedir.¹⁷⁵

Dolayısıyla savaş ister kişinin nefsiyle yaptığı savaş olsun isterse düşmanla yaptığı savaş olsun; başarı için gerekli olan vasıflardan biri de şüphesiz sabırdır.

¹⁷³ Enfal, 8/45-46.

¹⁷⁴ Kutub, c. V, s. 329-330

¹⁷⁵ Elmalılı, c. IV, s. 417.

BÖLÜM 3: FÎ ZİLÂLÎ'L KUR'ÂN'DA CİHAD/KİTAL AYETLERİNİN TEFSİRİ

Çağdaş dönem müfessirlerinden olan Seyyid Kutub tefsirinde, cihad konusuna çokça yer vermiştir. Bununla birlikte müellif, cihadın nasıl algılanması gerektiği noktasında ayetler bağlamında önemli tahlillerde bulunmuştur. Tezimizin bu bölümünde Seyyid Kutub'un cihad/kital ayetleri bağlamında tefsirinde ana hatları ile bu konuya nasıl değindiğine yer vereceğiz.

İnsanoğlu tarih boyunca, birbiriyle sürekli savaşmıştır. İnsanlık devam ettikçe de bu savaş ve mücadelenin devam etmesi ihtimal dâhilindedir. Çünkü insanda var olan çıkar duygusu, karşılıklı çatışmayı körüklemektedir. İslam dini de insanların, nefesine ve şeytana uymayarak dünyada ve ahirette mutlu olmalarını ister. Bu da ancak, dinin emir ve yasaklarına uyup yeryüzünde barış içerisinde yaşayarak gerçekleşir. İşte İslam; bu yüzden, insanlar arasında barışı tesis etmek ister. Bu araçlardan biri de cihaddır.

Mekke dönemindeki cihad, silahlı bir mücadele değil; 'sabır ve Kur'an'¹⁷⁶ ile yürütülen mücadele şekli idi. Savaş aracılığıyla yapılan cihad; müslümanlara eziyet eden Mekke'lilere karşı koymak, yapılan anlaşmaya uymayıp bozan Yahudilere karşı ve müslümanlar zararına ittifak yapan Araplara karşı Medine şehrinde başlamıştır. Burada başlayan savaşın amacı da sömürü ve istila değil; savunma ve hâkim olan fitneyi önlemektir. Bu yönüyle cihad kavramını incelediğimizde, akla en son gelebilecek olan şey 'savaş' manasıdır.¹⁷⁷

Müslümanlar ilk günden beri, İslam'ın tebliği için büyük özen göstermişlerdir. Dolayısıyla Müslümanların, dünyanın her bir tarafına dağılmalarının sebebi siyasi amaçlar değil; bilakis İslam'ı tebliğ ve tanıtmaya çabasıdır.¹⁷⁸

Seyyid Kutub'un cihad ayetleri hakkındaki tefsirine gelince; ifadelerin bağlamından koparıldığında farklı anlamlara sebebiyet verdiği ve radikal İslamcı gruplar tarafından

¹⁷⁶ Yunus, 10/109; Hüd, 11/115; Furkan, 25/52.

¹⁷⁷ Yasin Yılmaz, **Cihad Kavramı Ve Hz. Peygamber'in (Sav) Mekke İle Medine'deki Uygulamaları**, s. 286.

¹⁷⁸ Ahmet Keleş, **Cihad-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslam'ın Yayılışı, "Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed"** Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, Fecr Yay., Konya, 2007, s. 253.

faaliyetlerine dayanak gösterildiği ifade edilmektedir.¹⁷⁹ Fakat cihad demek, salt bir ifadeyle savaşmak demek değil; İslamî anlayışı hâkim kılmak için mücadele etmektir. Dolayısıyla Seyyid Kutub, bugünkü terör örgütlerinin savunduğu manada bir cihad anlayışına sahip değildir. Ona göre, İslâm'daki cihad anlayışıyla bugünkü savaşlar arasında ne keyfiyet ne de sebep ve sonuç bakımından hiçbir ilgi yoktur.¹⁸⁰

Seyyid Kutub'un belirttiği bu cihad anlayışı, bir bakıma cahiliye sistemine karşı yapılan bir mücadele yolu olup; yeryüzündeki hâkimiyetin sadece Allah'a ait olması gayretidir diyebiliriz.

Kur'an'ın bazı ayetlerine baktığımızda Allah'ın hâkimiyeti şöyle ifade edilmiştir:

*"Yerde ve gökte ilâh, yalnız O'dur."*¹⁸¹

*"Hâkimiyet ancak Allah'ındır. Allah, ondan başkasına kulluk etmemenizi emretti. İşte en doğru olan din budur!"*¹⁸²

*"Dedi ki: Ey kitap ehli! Geliniz bizimle sizin aranızda müsavî (müşterek) bir kelimedede (birleşelim). Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'tan başka birbirimizi rab edinmeyelim. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse 'şahit olan biz müslümanız' deyin!"*¹⁸³

Çalışmamızın bu bölümünde, Seyyid Kutub'un eseri olan Fî Zılâli'l-Kur'an isimli tefsirindeki cihad/kıtal ayetlerini ele alacağız. Bu ayetleri nasıl tefsir ettiğini ve hangi açıdan değerlendirdiğini; bununla birlikte, çağdaşı olan Mevdûdî ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın da yazmış oldukları kendi tefsirlerinde, bu ayetleri nasıl yorumladıklarını inceleyeceğiz.

Cihad/kıtal ayetlerine baktığımızda bazı ayetler, benzer manalar içermekle birlikte cihadla ilgili farklı konulara değinmektedir. Buradan hareketle farklı manalar içeren

¹⁷⁹ Cihangir B. Aksakal, **Seyyid Kutub Ve Müslüman Kardeşler**, c. II, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Sayı 3/2015, s. 66-72; Yusuf Kenan Polat, **El Kaide Terör Örgütünün İdeolojik Kökenleri Ve Eylemsel Dönüşümü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2015, s. 45; H.Ezber Bodur, **Dini Motifli Terör Fenomeni Ve İslam'ın Siyasal İstismarı**, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, s. 80-81.

¹⁸⁰ Seyyid Kutub, **İslamda Cihad**, çev. Akif Nuri, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 78-80

¹⁸¹ Zuhruf, 43/84.

¹⁸² Yusuf, 12/40.

¹⁸³ Al-i İmran, 3/64.

ayetleri farklı başlıklar altında ele alarak Kur'an-ı Kerim'deki sırasına göre incelemeye çalıştık. Fakat gerekli gördüğümüz yerlerde ise konu akışına uyması için farklı yerlerdeki ayetleri de peş peşe inceledik.

3.1. Cihad ve Kıtâl

Müslümanlar arasındaki birlikteliğin, dayanışmanın sağlanması ve gerekli hazırlıkların tamamlanmasından sonra cihada, ilahî bir emirle izin verilmişti. Hz. Muhammed, müslümanların Medine'ye hicretinden altı ay sonra, seriyyeler düzenlemişti. Hz. Peygamber'in (s.a.v) komuta ettiği seriyyelerle başlayan bu mücadele, daha sonra yerini büyük gazvelere bırakmıştı.¹⁸⁴ Böylece, Allah'a ve O'nun dinine karşı savaş açanlarla mücadele, bu şekilde başlamış oluyordu.

Çünkü Müslümanlar, Mekke döneminde zayıf oldukları için o zaman İslam'ı tebliğ ve zorluklara karşı sabırla mücadele yolu emredilmişti. Fakat Medine'ye hicretten sonra devlet haline gelmeleriyle birlikte, İslam'a karşı çıkanlarla ilk kez savaşmaya izin veriliyordu. Bedir şavaşı ve ondan sonraki savaşlar işte bu ayetten sonra vukû buluyordu.¹⁸⁵

Rebi' b. Enes kanalıyla Ebu'l- Âliye'den nakleden Ebu Cafer er- Râzî; Medine'de nazil olan bu ayetin, kıtal/savaş hakkında inen ilk ayet olduğunu söylemektedir. Resulullah bu ayet nazil olduktan sonra Tevbe Suresi nazil oluncaya kadar, kendisiyle savaşanlarla savaştı; savaşmaktan uzak duranlarla da savaşmadı.¹⁸⁶

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre aşağıdaki ayet Hudeybiye antlaşmasıyla ilgili nazil olmuştur.

Hicretin 6. yılı Zilkade ayında Hz. Peygamber, umre yapmak için müslümanlarla birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Fakat müşrikler onların geçeceği yerde durarak taş ve oklarla müslümanların ilerlemesine engel oldular. Buna binaen Hz. Peygamber ve beraberindeki müslümanlar Hudeybiye civarına çekilmek zorunda

¹⁸⁴ **İslam'a Giriş: Temel Esaslar**, Genel Koordinatör: Mehmet Görmez, Editör: Süleyman Uludağ, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 68.

¹⁸⁵ Mevdûdî, c. I, s. 120.

¹⁸⁶ İbn Kesir Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, **Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim**, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed vd., Kahire: Müessesetu Kurtuba; Mektebetü'l-Evladi's-Şeyh li't-Türas, 2000, c. III, s. 69; Vahidî, **et-Tefsirü'l-Basît**, Darü'l-Musavveri'l-Arabi, İskenderiye, t.y., c. III, s. 621; Elmalılı, c. II, s. 70.

bırakıldılar. Müşriklerle yapılan görüşmeler neticesinde de Hudeybiye antlaşması gerçekleşti.¹⁸⁷

Bu antlaşmayla müslümanlar, bir yıl sonra Kâbe'ye tekrar gelip diledikleri kadar ibadet etmeleri koşuluyla tavaf etmeksizin Hudeybiye civarında kurbanlarını kesip Medine'ye geri döndüler. Ertesi yıl vakit geldiğinde Hz. Peygamber ve arkadaşları, kaza umrelerini yapmak için hazırlandılar. Fakat müslümanlar; müşriklerin bu sene de ibadet etmelerine izin vermeyeceği ve kendileriyle savaşacakları endişesine düştüler. Çünkü ashâb-ı kirâm, haram aylarda ve harem içinde savaşmayı kerih görüyorlardı. Bunun üzerine Allahu Teâlâ, müminlerin bu endişesini gidermek ve gerektiğinde onlarla mukatele yapmaları için bu ayeti vahyetti.¹⁸⁸

*“Size karşı savaş açmak isteyenlere, Allah yolunda siz de savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.”*¹⁸⁹

Burada ilk olarak savaş açanlara karşı, savaşılması emredilirken; meşru bir sebep olmaksızın cihada karşı genel bir izin görülmemektedir.

Ayette hitap olunanlar, Hudeybiye'ye katılan müslümanlardır. Burada kendileriyle savaşan müşriklere karşı savaş izni verilmiştir. Ancak sahîh olan ise bu emrin bütün müslümanlara yönelik olmasıdır. Çünkü herkes kendisiyle savaşana karşı savaşmakla emrolunmuştur.¹⁹⁰

Geçerli olan diğere bir görüşe göre de ayet, Allah'ın dinini aziz kılmak ve O'nun ismini yüceltmek için “size karşı savaşanlarla siz de savaşın” demektedir.¹⁹¹

Cihad hareketinin temelinde Allah rızası yatmaktadır. Ayette yer alan *‘فِي سَبِيلِ اللَّهِ* ‘Allah yolunda’ ifadesi İslâm'ın öngördüğü bütün harplerin temelidir. Bunu dikkate almadıkça hiçbir harbe cevaz bile yoktur.¹⁹²

¹⁸⁷ İbnü'l Esîr, **İslam Tarihi: el-Kamil fi't- Tarih Tercümesi**, çev. Beşir Eryarsoy, Bahar Yay. İstanbul, 1985, c. II, s. 185- 192.

¹⁸⁸ Vâhidî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, thk. Mahir Yasin el-Fahl, Dârü'l-Meyman, Riyad, 2005, s. 164-165; H. Tahsin Emiroğlu, **Esbâb-ı Nüzul: Kur'an ayetlerinin iniş sebepleri ve tefsirleri**, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2013, c. I, s. 383.

¹⁸⁹ Bakara, 2/190.

¹⁹⁰ İmam Kurtubî, **el Câmîu Li Ahkâmi'l-Kur'ân**, ter. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yay. İstanbul, 1997, c. III, s. 10.

¹⁹¹ Ebussuûd, **İrşâd-ı Aklî Selîm**, Ter. Ali Akın, Boğaziçi Yay. İstanbul, 2006. c. II, s. 542.

Seyyid Kutub da burada aynı görüşü kabul etmektedir. “Allah yolunda savaş açın.” ifadesinden hareketle savaşın, nefsî istek ve arzular için değil; Allah için olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun dışında başka niyetlerle yapılan savaşın, İslam nazarında hiçbir meşruiyetinin olmayacağını belirtmektedir. Aynı zamanda ona göre; Allah uğrunda düşmana karşı koymak için yapılan bu cihadla birlikte, Allah’ın nizamının, yani İslam’ın hayata hâkim kılınması gerekir. Çünkü müslümanlara karşı açılan savaşın sebebi de, İslam’ı ve İslâmî nizamı ortadan kaldırmaktır.¹⁹³

Ayette bahsedilen ‘Allah için savaşılması’ konusu, aynı zamanda cihadın asıl amacını göstermektedir. Burada olduğu gibi Seyyid Kutub, tefsirinde birçok kez cihadın amacının ne olması gerektiğinden bahsetmiştir. Biz de zaman zaman bu konuya değinmeye çalışacağız.

“Size karşı savaşanları bulduğunuz yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yurtlarınızdan siz de onları çıkarın. Fitne¹⁹⁴, bir insanı öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram’da onlar sizinle savaşa çıkmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Onlar eğer size karşı savaş açmak isterlerse siz de onları öldürün. İşte inkâr edenlerin cezası böyledir.”¹⁹⁵

Seyyid Kutub burada ‘fitne’ ifadesini, ‘dinden döndürmek’ şeklinde tefsir etmiştir. “İnsanın sahip olduğu en önemli değer, inanç hürriyetidir.” diyen Seyyid Kutub; fitne çıkartarak dinî inanca karşı açılmış bir savaşın ve kişileri inanç hürriyetinden mahrum bırakmanın, o kişiyi öldürmekten daha beter olduğunu ifade etmektedir. Dinden vazgeçirmek; zor kullanma şeklinde olabileceği gibi İslâmî nizamın hayattan uzaklaştırılmaya çalışılması, hatta Allah’ı inkâr edip emirlerinin yerine getirilmemesinin süslü gösterilmesi şeklinde de olabilir. Bunu yapan kişinin, öldürmekten daha kötü bir iş yaptığı kesindir. Buradan hareketle Seyyid Kutub; bu ayette, ‘onlarla savaşın’ yerine ‘onları öldürün’ denilmesinin sebebinin bu olacağı kanaatindedir.¹⁹⁶

¹⁹² Elmalılı, c. II, s. 75

¹⁹³ Kutub, c. I, s. 306.

¹⁹⁴ Fetn (fütûn) kökünden türeyen fitne kelimesi sözlükte; altın ve gümüş gibi madenlerin değerinin anlaşılması için ateşte eritilmesi, manasına gelmektedir. Bu kelime zamanla insanın zarara uğraması ya da uğratılması anlamında kullanılmıştır. “İnanç uğruna mağruz kalınan işkence” anlamındaki kullanımı da oldukça yaygındır. Geniş bilgi için bakınız: Mustafa Çağrı, ‘Fitne’ **DİA**, İstanbul: 1996, c. XIII, s, 156; Geniş bilgi için Hasan Keskin, ‘**Kur’an’da Fitne Kavramı**’ isimli esere müracaat edebilirsiniz.

¹⁹⁵ Bakara, 2/191.

¹⁹⁶ Kutub, c. I, s. 309.

‘Fitne’ kavramının tam karşılığını, “şiddet aracılığıyla bir fikri bastırmak ve onu ortadan kaldırmak” şeklinde ifade eden Mevdûdî, anlatılmak istenileni şöyle ifade etmiştir:

Bu ayette; o dönemdeki Araplar arasında yaygın olan inanç ve teorilere karşı yeni bir inancı; yani İslam’ı savunan kişilere baskı ve şiddet uygulayıp, onları bundan vazgeçirmeye çalışmanın zulüm olduğu anlatılmaktadır. Bu nedenle konuşup anlaşmak yerine, zorba bir tutum sergileyip vahşice hareket eden bu insanlar için zor kullanmak helaldir ve bu geçerli bir nedene dayanmaktadır.¹⁹⁷

Zira öldürmenin acısı ve üzüntüsü çabuk geçer, fitnenin ise devam eder. Öldürme, insanı sadece dünya hayatından eder, fitne ise insanı hem dünyasından hem de ahiretinden eder. Bu yüzden fitneye maruz kalmaktansa, o fitneyi çıkaranları öldürmek ya da çıkardıkları fitneyi kendilerine çevirmek tercih edilmelidir. İşte bu nedenle, ‘ehven-i şerreyn ihtiyar olunur’ (iki şer görünenden en hafif olanı yeğlenir) kaidesi bu ve bunun gibi ayetlerden çıkarılmıştır.¹⁹⁸

Ayetteki ‘sizi çıkardıkları yurtlarınızdan siz de onları çıkarın’ hitabıyla kastedilenin, ehl-i kitap değil; Arap müşrikleri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ehl-i kitabın, vergi ile itaat altına alınması kabul edilebilirken; Arap müşriklerin ise ya İslam’ı kabul etmeye ya da kılıca mahkûm olmaları belirtilmektedir.¹⁹⁹

Yine güven yurdu ve emin bir belde olan Mescid-i Haram’da savaşa izin yoktur. Ta ki kâfirler savaş başlatana kadar. Onların savaş açması durumunda ise karşılık verilerek, onların öldürülmesi ifade edilmiştir. Çünkü müslümanlara eziyet vererek onları yurtlarından çıkaran ve güvenilir bir beldede savaş açanın cezası, ancak ölüm olmalıdır.²⁰⁰

Bu ayette geçen ‘yakaladığınız yerde öldürün’ ifadesi bağlamından koparılarak ele alındığında, İslam’ın terörü tetiklediği manası çıkmaktadır. Buradan hareketle birçok İslam karşıtı insan, bu ve buna benzer ifadelerden hareketle İslam’ı suçlamışlar ve İslam’ın bir terör dini olduğunu söylemişlerdir.²⁰¹

¹⁹⁷ Mevdûdî, c. I, s. 123.

¹⁹⁸ Elmalılı, c. II, s. 79.

¹⁹⁹ Elmalılı, c. II, s. 81.

²⁰⁰ Kutub, c. I, s. 309.

²⁰¹ Hüseyin Yılmaz, **İslam Korkusunun/İslâmofobinin oluşmasında 'Cihad' Algısının Rolü**, s. 167.

Ayetin mefhumuna baktığımızda kâfirlerin, yakalandığı yerde sebepsiz yere öldürülmeleri gerektiği gibi bir anlam çıkmaktadır. Fakat tefsirine baktığımızda konunun gerekçeleri ortaya konulmuş ve bu anlamın çıkartılamayacağı ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla Seyyid Kutub'un tefsirine baktığımızda, bu anlayışa kapı aralayacak herhangi bir yaklaşım yoktur.

Savaşın amacı, İslam'ı kabul etmelerinden dolayı insanların fitneye maruz bırakılmamaları, dinlerinden döndürülmemeleri ve her türlü sıkıntıya karşı müslümanları korumaktır. Bu savaşın aynı zamanda caydırıcılık etkisi de vardır. Böylece düşmanlar, karşılarında pasif bir topluluk görmedikleri için aynı şeyleri yapmaya tekrar cesaret edemeyeceklerdir.²⁰²

“Hürmetli ay hürmetli aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın...”²⁰³

Hürmetli (haram) aylar; Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır. Bu aylar; Hz. İbrahim (a.s) zamanından beri uygulanagelmiş ve içerisinde her türlü hırsızlığın, cinayetin ve saldırının yasak olduğu aylardır. Bahsedilen dört ayın, ‘haram aylar’ diye adlandırılmasının sebebi; bu aylarda savaşın haram kılınması, işlenen sevap ve günahlara diğer zamanlardakinden daha fazla mükâfat ya da ceza verilmesi ve bu yüzden diğer aylara nazaran daha çok değer verilmesindedir.²⁰⁴ Bu ayların haram kılınması, çöl hayatı için zorunlu bir durumdu. Çünkü çölde yaşayan insanlar fakir ve yoksul idi. Kervan yollarına sahip olmak, yiyecek bulmak ve hayatlarını idame ettirebilmek için birbirleriyle savaşmak zorunda kalıyorlardı. Böyle bir durumda nefes alıp ticaret yapabilmeleri de ancak haram aylar ile mümkündü.²⁰⁵

Cahiliye Arapları, zaman içerisinde ‘haram aylar’ olarak kabul edilen bu yasağı çiğnemeye başlamışlardı. Bir hırsızlık ya da adam öldürme gibi işledikleri bir suçtan dolayı hemen o haram ayın yerini değiştirip yerine başka bir haram ay tayin ediyorlardı. Bu yüzden müslümanlar, haram bir ayda saldırıp da bu hileyi kullanması muhtemel olan

²⁰² Seyyid Kutub, c. I, s. 310.

²⁰³ Bakara, 2/194.

²⁰⁴ Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, c. II, s. 110,111.

²⁰⁵ Alûsî, **Rûhu'l-Meânî**, tsh. Muhammed Hüseyin Arab, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1997, c. VI/10, s. 142-133; Muhammed Hayr Heykel, **el-Cihâd ve'l- kıtâl fi's-siyâseti's-şer'iyye**, Dârü'l-Beyarık, Beyrut, 1993, c. III, s. 1512.

müşriklere karşı savunmasız durumdaydılar. İşte ayet, müslümanların bu savunmasız halini bertaraf ederek; onların durumunu garantiye alıyor ve ‘size saldırana misilleme olarak siz de saldırın’ beyanında bulunuyor.²⁰⁶

Hz. Peygamber, Mekke’de eziyete ve işkenceye maruz kalan müslümanlara, karşılık vermemelerini emrederdi. Medine’ye hicretten sonra ise müslümanlar kâfirlerle savaşmak için Hz. Peygamber’den izin istediler. İşte Bakara Suresi’nin bu dört ayeti, onlara ilk savaş emrini vermek üzere nazil oldu.²⁰⁷

Taberi’ye göre de, Bakara Suresi’nde yer alan bu ayetle birlikte öncesi ve sonrasında gelen ayetlerin cihad etmeyi emrettiğini, cihadın ise hicretten sonra farz kılındığını, bu ayetin de cihadın bir şeklini ifade ettiğini söylemenin daha isabetli olacağını kabul etmektedir. Ancak ona göre bu ayetin hükmü, “Bütün müşriklere karşı toplu halde savaşın.”²⁰⁸ ayeti ve benzeri ayetlerle neshedilmiştir.²⁰⁹

Haram ayların kutsallığını yok sayanların cezası, bu ayların sağlamış olduğu güven garantisinden mahrum bırakılmalarıdır. Mekânlar içerisinde Mescid-i Haram nasil güvenli bir belde kılındı ise; zamanlar içerisinde de Haram aylar, emniyet içerisinde ve güvende olunacak zaman dilimleri olarak belirlenmiştir. Bu ayda hiçbir canlıya zarar verilmez. Bununla beraber müslümanları herhangi bir emniyetten mahrum bırakana da aynı şey uygulanır. Çünkü saygı karşılıklıdır. Fakat verilecek karşılığın da sınırı, ayette belirlenmiştir ki; bu da misillemedir ve bunu aşmaya izin verilmemiştir. Ayetin sonunda da müslümanların buna riayet etmeleri için ‘Allah’tan korkun’ hitabıyla birlikte ‘Allah’ın muttakilerle beraber olacağı’ ifade edilmiştir.²¹⁰

وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا “Bir kötülüğün cezası ona denk kötülüktür.”²¹¹ Dolayısıyla bir saldırıya karşı misliyle karşılık vermek saldırı değil, yapılan saldırının cezasıdır. Yani meşru olan mutlak karşılık olmayıp, misliyle mukabele etmektir.²¹²

²⁰⁶ Mevdûdî, c. I, s. 124.

²⁰⁷ Süleyman Ateş, **Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997, c. I, s. 332.

²⁰⁸ Tevbe, 9/36.

²⁰⁹ Taberi Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Câmiü’l-beyân fi te’vili’l-Kur’an**, thk. Hani el-Hac, İmad Zeki el-Barudi, Hayri Said, Kahire: el-Mektebetü’t-Tevfikîyye, 2004, c. I, s. 461.

²¹⁰ Kutub, c. I, s. 312.

²¹¹ Şurâ, 42/40.

²¹² Elmalılı, c. II, s. 82.

Burada da görülmektedir ki müslümanlar, haddi aşan taraf değil; haddi aşanların müdahalesine misillemede bulunan taraftır. Buna rağmen İslam, savaşta aşırılığı yasaklamıştır.

Aşağıdaki ayetlerde de, müslümanların endişeleri dile getirilmekte ve İslâm'ın doğuşuyla birlikte, yaşanan eski ve yakın olaylar hatırlanmaktadır.

“Ey inananlar! Ahitlerini bozan ve Peygamberi yerinden çıkarmayı düşünen bir kavimle savaşmaz mısınız? Hâlbuki ilk önce size karşı onlar başladılar. Onlardan korkuyor musunuz yoksa? Eğer hakiki mümin iseniz, korkmanıza Allah daha layıktır. Savaşın ki, Allah sizin aracılığınızla onlara azap etsin...”²¹³

Söz konusu ayetlerde müşriklerin, sözlerinde durmayan ve yeminlerini bozan bir topluluk olduğu ifade edilmektedir.

Bunun en yakın örneğini de müslümanlar, Hudeybiye Antlaşması'nda görmüşlerdi. Müslümanların aleyhine olacak ve onları zelil duruma düşürecek gibi görünen birçok maddeye rağmen Hz. Peygamber, bu antlaşmayı kabul etmiş; fakat buna rağmen ilk ihlal eden yine de müşrikler olmuştu. Yine bu müşrikler, Hz. Peygamber'i ve iman edenleri Mekke'den çıkarmak için birçok kez plan yapmış ve hicret eden müslümanlarla savaşı başlatan yine kendileri olmuştu. Ayet, bunlardan bahsederek müminlerin belleğini canlı tutmakta ve çarpıcı mesajlarla onları cihada davet etmektedir.²¹⁴

Muhtemeldir ki müminler, müşriklerle savaşmaktan çekiniyordu ve korku içerisindeydi. Bu yüzden de Allahu Teâlâ, bu ayetle onların kalplerindeki dile getiriyor ve asıl olması gerekeni ifade ediyordu. Çünkü ayetin hükmüne göre hakiki mümin, sadece Allah'tan korkmalıdır. İşte bu cesaretlendirme ve uyarıdan sonra neticede savaş emri geliyor:

Aynı zamanda bu ayet, Arap kavimleri arasında varılan bütün anlaşmaların ilgası demektir. Çünkü müşrik kavimlere karşı, topyekûn savaş ilan eden bir ifade içeriyordu. Bu yüzden de müslümanlar; Mekke'de sahip oldukları haksız yetkilerin ellerinden alınacağı endişesiyle müşriklerin, var gücüyle savaşacaklarından korktular. Ve diğer yandan da devam eden ticaretin zayıflamasından endişe ettiler. Yine Hudeybiye

²¹³ Tevbe, 9/13-14.

²¹⁴ Kutub, c. V, s. 459.

Antlaşması ve Mekke'nin fethinden sonra müslüman olanların zor bir imtihana tabi tutulacaklarından korkuluyordu. Zira bu müslümanların birçok akrabası hala müşrik idi. Bu savaş ilanı, kendi akrabalarını öldürmek ve asırlardan beri sahip oldukları cahiliye adetlerini kendi elleriyle yıkmak demektir. Fakat müslümanların korkularının aksine birçok İslam düşmanı, Medine'ye gelerek biatlarını sundular. Yani sonuç olarak; buradaki ayetlerde verilen mesaj; müslümanların, korkmayarak cihada hazır olmalarıdır.²¹⁵

Elmalılı Hamdi Yazır da bu ayetlerde geçen durumları, meşru bir savaşın amaçları kabul ederek şöyle açıklamıştır:

Burada savaş emri üzerine beş hikmet inşa edilmiştir. Ve bunlar 'و' 'vav' edatıyla bağlantı kurularak beşi de 'فَاتِلُوا' 'savaşın' emrine cevap yapılmıştır. Bunlar; azaba uğratma, rezil etme, müminlere yardım, gönülleri huzura kavuşturma ve kalplerindeki kini giderme. İşte bunlar, meşru bir savaşın amaçları ve bu amaçların gerçekleşmesini vaat etmektedir.²¹⁶

Yani, savaşın ki; Allah size zafer nasip etsin. Böbürlenip duran kâfirler, sizin elinizle zelil duruma düşsünler. O mağlubiyeti ve yenilgiye uğramanın perişanlığını tatsınlar. Hakk'ın karşısında batılın yenilgisini görsünler. Bu zafer, aynı zamanda işkence ve sürgüne maruz kalan müminlerin kalplerini de sürura erdirsin.²¹⁷

Burada Seyyid Kutub ve Mevdûdî, ayeti benzer şekilde tefsir ederek savaşın amacını ne olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun sebebi de müşriklerin ahitlerini bozması ve bir peygamberi sürgün etmeleridir.

“Allah'a ve ahiret gününe kitap ehlinde iman etmeyenler, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığını haram kabul etmeyenler ve hak bir din olan İslâm'ı da din olarak kabul etmeyenlerle, kendi elleriyle cizye verip boyun eğinceye kadar savaşın.”²¹⁸

Bu ayet, Tebuk savaşına psikolojik olarak hazırlık ve Bizanslılar ile onların taraftarı olan Hıristiyan Araplara (Gassanîler) karşı mücadeleye girişme mahiyetindedir. Ayette

²¹⁵ Mevdûdî, c. II, s. 196,197.

²¹⁶ Elmalılı, c. IV, s. 472.

²¹⁷ Kutub, c. V. s. 460.

²¹⁸ Tevbe, 9/29.

geçen nitelikler, savaşılacak olan farklı iki topluluğun özellikleri olup; bu nitelikler ile mevcut bir durumun ispatlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu ifadeler, kitap ehline karşı savaşmanın şartlarını değil; aksine kitap ehlinin inanç sistemindeki var olan genel niteliklerini vurgulamaktadır. Bu genel nitelikler de savaşmak için bir gerekçe mahiyetindedir. Bununla beraber, ayette yer alan anlayış biçimine sahip olmalarına rağmen Resûlullâh'ın; kadınları, çocukları, acizleri, ihtiyarları ve kiliseye kapanan rahipleri öldürmemelerini emretmesi²¹⁹ bu hükmün genelliğine bir zarar vermez. Çünkü onlar savaşçı olmadığı için bu, istisnai bir durumdur. İslam dini, hangi milletten olursa olsun, savaşmaya karşı savaşmayı yasaklamıştır. İşte bu ayette konu edilen anlayış ve inanç sistemine, hangi topluluk sahip olursa olsun; onunla savaşmak için bu ayet genel bir hüküm ifade eder.²²⁰

Seyyid Kutub'un ayetle ilgili yukarıdaki yorumuna baktığımızda, -acizler dışında- İslam'ı kabul etmeyen herkese karşı savaşmanın gerekli olduğu anlamı çıkmaktadır. Fakat o, bu görüşünü şöyle temellendirerek açıklığa kavuşturmuştur:

Ehli kitabın sahip olduğu inanç sistemi, her zaman var kabul edilen bir saldırı olarak nitelendirilmektedir. Çünkü onlar; Allah'ın dinine karşı fiilen dikilerek hem Allah'a, hem de o dinin mensupları olan insanlara Allah'tan başkasına kul ve köle olmaları hususunda saldırıda bulunmaktadırlar. Buna karşılık olarak ise İslam; Allah'ın birliğini, yeryüzünde yaşayan insanların da şeref ve saygınlığını savunmaya çalıştığı anda kitap ehlinin inanç ve yaşantılarında somutlaştırdığı cahiliye sistemlerinin saldırısıyla karşı karşıya gelir. Ehli kitap ile savaşılmaması için ayetin şart koştuğu şey ise, müslüman olmaları değildir. Çünkü "Dinde zorlama yoktur."²²¹ Ancak maddi engelleri kaldırmak ve din konusunda kimseyi zorlamamak için şart olan şey, İslam dışındaki sistemlerin müslümanlara boyun eğmeleri ve fiilen cizye vermeyi kabul edip, kendi elleriyle cizye vermeleridir.²²²

Bu durumu, yaşadığı dönem itibariyle gündelik bir mesele olarak değil; tarihsel bir olay olarak ifade eden Seyyid Kutub, görüşünü şu şekilde temellendiriyor:

²¹⁹ "Savaşta öldürdüğünüz kimseye müslüman (kulak, burun vs. organlarını kesme) yapmayın. Çocukları, kadınları, ibadethanelerde ibadet edenleri öldürmeyin." Ebû Dâvûd, Cihad , 82.

²²⁰ Kutub, c. V. s. 491, 492.

²²¹ Bakara, 2/256.

²²² Kutub, c. V, s. 492, 493.

Günümüzde ise müslümanların varlığı bile tartışılabilir bir konudur ve cihad edilmemektedir. Yapılacak olan ilk iş; insanların, tanıştıkları ilk günkü gibi İslam’la yeniden tanışmalarıdır. Bundan sonra yeryüzünün herhangi bir yerinde Allah’ın hak dini olan İslam’a ve O’nun peygamberine sınıksız sarılan ve hayatında tatbik eden bir topluluk olacak ve ondan sonra da bu grup, insanları yeryüzünde özgür kılarak İslam’ın mesajını yeryüzünde yayacaktır. Ancak işte o vakit, ilişkiler İslam toplumuyla diğer toplumlar arasındaki İslam hükümleri Kur’an ayetlerine ve göre uygulanabilir.²²³

Yani Seyyid Kutub yaşadığı dönemi kastederek; bu ayetteki savaş yoluyla cihad hükmünün uygulanamayacağını, bu emrin yerine getirilmesi için yeniden gerçek bir İslam toplumunun oluşması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu mefhumdan hareketle onun, yaşadığı dönemde savaş boyutuyla cihadi arzu ve teşvik etmediği sonucuna varılmaktadır.

Mevdudî’ye göre de cihad ilan edilmesinin nedeni, benzer bir ifadeyle; Kitap ehlinin olup da Allah’a ve ahirete inandıklarını söyleyenlerin, aslında Allah’ı tek tanrı olarak kabul etmeyip, O’na şirk koşmalarıdır. Nitekim bu durum, sonraki ayetlerde de ele alınmaktadır.²²⁴ Onlar aynı zamanda ölümden sonra dirilişe inanmış olmalarına rağmen, ahiret gününe de gerçek manada inanmayan kimseler idi. Cihad ilanının diğer bir nedeni ise onların; Allah’ın ve Peygamberinin haram kabul ettiğini haram saymayıp, İslâmî yasalara uymamalarıdır. Ayette ilan edilen cihadın hedefi ise onlara zorla müslümanlığı kabul ettirmek değil, bağımsızlıklarına ve hâkimiyetlerine son verecek cizyeyi kabul ettirmektir.²²⁵

Ayet metninde geçen “عَنْ يَدٍ” ifadesi, “kendilerine verilen nimet karşılığında, gücü yetenden, kendi acizliğini hissederek ve başkasına vekâlet vermeden bizzat kendi eliyle, nakit olarak vermek” manalarını içermektedir. Ardından gelen “وَهُمْ صَاغِرُونَ” kaydı ise, şiddete maruz bırakılıp zorlanmaları değil; zelil, hakir ve küçük gösterilmeleridir.²²⁶

²²³ Kutub, c. V, s. 494, 495.

²²⁴ “Yahudiler: “Üzeyir, Allah’ın oğludur.” dediler. Hıristiyanlar da: “İsa Mesih, Allah’ın oğludur.” dediler. Bu, onların ağızlarında geveledikleri sözlerdir. Onlar bu sözlerini kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benzetirler. Allah, bunları kahretsin! Nasıl da uyduruyorlar?” Tevbe, 9/30, 31.

²²⁵ Mevdudî, c. II, s. 205.

²²⁶ Elmalılı, c. IV, s. 505.

Ayette geçen cizye emri, önceleri sadece Hıristiyan ve Yahudilere uygulanmakta iken Hz. Peygamber onu, daha sonra mecusilere de uygulamıştır. Hz. Peygamber'in (a.s) vefatından sonra ise Ashab-ı Kiram, aynı uygulamayı Arabistan dışındaki gayri Müslimlere de uygulamıştır.²²⁷

Seyyid Kutub tefsirinin genelinde, fikhî konulara değinmediği gibi burada da cizyenin fikhî boyutunu ele almamış; kimlerden alınıp kimlere verildiği konusuna değinmemiştir.

Aşağıdaki ayetlerde hitap, müslümanlara yöneliyor ve onların, davalarına sahip çıkıp İslâmî sisteme bağlı kalmaları emrediliyor.

*“Allah uğrunda hakkıyla cihad edin...”*²²⁸

Bu ayette olduğu gibi bundan önceki ayette de,²²⁹ Allah'ın müslümanlara değer verdiği ve onları önemsemediği, onların da sorumluluklarının bilincinde olması gerektiği vurgulanmaktadır. Yine ayette, Allah'ın kendileri için çizdiği yolun ne olduğu özetlenmekte ve müslümanların da bu yoldan ayrılmadıkları sürece köklerinin sağlamlaşacağına işaret edilmektedir.

İbn Cüreyc, Abdullah b. Abbas tarafından bu ayetin “Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmayın.” şeklinde izah edildiğini ifade etse de Taberî'ye göre ayet, bilinen manasıyla cihaddan bahsetmektedir.²³⁰

Ayette yer alan buyruk; nefisle, düşmanla ve kötülüklerle yapılan cihadların bütününe içine alan son derece kapsamlı ve güzel bir ifadedir. Seyyid Kutub'a göre hakkıyla cihad etmek, bunların tümüyle cihad etmek demektir.²³¹ Aynı zamanda hakkıyla cihad, Allah'ın rızasını kazanma duygusuyla hak uğruna gerçekleştirilen cihad demektir.²³²

²²⁷ Mevdüdi, c. II, s. 206.

²²⁸ Hacc, 22/78.

²²⁹ “Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye varın, Rabbinize ibadet edin ve hayır işleyin ki, kurtuluşa eresiniz.” Hacc, 22/77.

²³⁰ Taberî, *Câmiü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, c. XVII-XVIII, s. 215.

²³¹ Kutub, VIII, s. 158.

²³² Ebussuûd, *İrşâd-ı Aklî Selîm*, c. 9, s. 4161.

Aslında cihadın savaş alanı, yeryüzünün tamamıdır. İslam da, kişinin; Allah düşmanlarına karşı kalbiyle, bedeniyle, malıyla mücadele edip gayret göstermesi gerektiğini söyler.²³³

Şu da bir gerçektir ki mücahede, mukateleden yani fiziksel savaştan daha kapsamlı bir ifadedir. Hz. Hasan (r.a.) bu ayeti okuduktan sonra: “Adam, bir kılıç bile vurmazken Allah yolunda cihad edip duruyordur.” demiştir.²³⁴

*“O halde inkârcılara uyma; bununla büyük bir cihada onlara karşı giriş!”*²³⁵

Bu ayetin yer aldığı sure, Mekke Dönemi’nde nazil olmuştur. Mekke’de inen ayetler arasında henüz kesin savaş emri verilmemiş olmasına rağmen verilen bu cihad emri, mücahededir. Bununla görevlendirilen Hz. Peygamber’in elinde; Kur’an’dan başka bir silahının olmamasına rağmen o ilâhî mucize, büyük cihadı yapmak için yeterli oluyor.²³⁶

Seyyid Kutub’a göre bu ayetin anlamı; Resulullah’ın kâfirlere uymaması, onlara itaat ve itimat etmemesi, minnet duymaması, davasından vazgeçmemesi ve ‘büyük bir cihada giriş’ emri neticesinde cihadını, Kur’an’la devam ettirmesi demektir.²³⁷

Burada kastedilen cihad; fiziksel bir savaş mücadelesi değil; fakat davet ve ikna yoluyla sürdürülen, dil yoluyla yapılan bir cihaddır. Kuşkusuz kalpleri fethetmeye yönelik bir cihaddır. Aynı zamanda ayette, savaş emri verilmeden önce Mekke’deki müşriklere karşı nasıl bir cihad yöntemi izleneceğini de görüyoruz.

3.2. Cihad’ın Farzıyeti

Kur’an-ı Kerim’de yer alan *“Hoşunuza gitmediği halde size savaş farz kılındı.”*²³⁸ mealindeki ayet, cihadın farz olduğunun delillerinden biridir. Cihadın farz kılınmasının nedeni ise yeryüzünde İslâm’ı yüceltmek, fitne çıkaran kişilere engel olmak, vatani

²³³ Mevdudî, c. III, s. 357.

²³⁴ Elmalılı, c. VI, s. 112.

²³⁵ Furkan, 25/52.

²³⁶ Elmalılı, c. VI, s. 265.

²³⁷ Kutub, c. VIII, s. 358.

²³⁸ Bakara, 2/216.

müdafaa etmek, mazlumları zalimlerin kötülüğünden korumak,²³⁹ insanlar arasındaki barışı sağlamak, Allah'ı birlemektir.

Gerektiğinde de cihad, bazen farz-ı ayn, bazen de farz-ı kifaye olur.²⁴⁰ Düşmanın İslam ülkesine topyekûn saldırması durumunda, vatani müdafaa etmek için bütün müslümanların savaşa katılmalarının farz olduğu üzerinde fukahanın ittifakı vardır. Genel olarak; farz-ı kifaye olan savaş, böyle bir durumda farz-ı ayn haline dönüşmektedir.²⁴¹ Bununla birlikte cihadın her türüsü, Allah'ın müslümanlara yönelik bir emri olması hasebiyle de ibadettir.²⁴²

Örneğin aşağıdaki ayet, cihadın farz olduğuna dair bir delildir.

*“Savaş hoşunuza gitmediği halde size farz kılındı. Hoşunuza gitmeyen birşey belki sizin için daha hayırlıdır. Hoşunuza giden bir şey de sizin için daha kötü olabilir. Allah bilir, siz ise bilemezsiniz.”*²⁴³

Müfessirler, cihadın farziyetiyle ilgili kimlerin sorumlu olduğu noktasında farklı görüşler zikretmiştir:

Bunlardan ilk görüş olarak, ayette farz kılınan cihad ile sahabenin sorumlu kılındığını kabul edenlerdir. Diğer bazı müfessirler de cihadın, cenaze namazında olduğu gibi müminler üzerine farz-ı kifaye olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla bazı müminlerin bu farzı ifa etmeleriyle diğerlerinin üzerinden bu yükümlülük düşmektedir. Taberi de bu görüştedir. Fakat bazı müfessirlere göre ise kıyamete kadar kâfirlerle savaşmak bütün müslümanlar üzerine farz-ı ayndır.²⁴⁴

Seyyid Kutub bu ayetin kimlere farz kılındığıyla ilgili bir bilgi vermemiş; ayetin insan psikolojisine ışık tutan yönüne değinmiştir:

Elbette savaş zor bir durumdur. Fakat söz konusu olan Allah yolunda savaşmak ise, muhakkak gerekli bir görevdir. Müminin, hoşuna gitmediği bir olayda sabır göstermesi, bu olayın hikmetli bir sonuçla nihayete ereceğini düşünmesi gerekir. Çünkü o; insanlık

²³⁹ Beki, s. 91.

²⁴⁰ Elmalılı, c. II, 138.

²⁴¹ Nargül, **Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad**, s. 120.

²⁴² Ece, s. 55.

²⁴³ Bakara, 2/216.

²⁴⁴ Taberî, **Câmiü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an**, c. II, s. 386.

için kurtuluş, huzur ve sükûnet arz eder. Cihad gerekli ve önemli bir görev olmasına rağmen insan için zorluk taşıması da fitri bir durumdur. İşte Allah, insanoğlunun fitratında olan şeyleri de göz ardı etmeden böylece ayetlerinde açıklar. Ardından da hoşumuza gitmeyen şeylerin arkasından bir hayır geleceğini ifade ederek; müminleri sabırlı olmaya davet eder. İnsanoğlu da bu düşünce ile her işini sabır ve metanet göstererek Allah'a havale eder. Bu gerçekten, insan nefisini eğiten Rahmani bir terbiye metodudur.²⁴⁵

İnsanoğlu her şey hakkında bilgi sahibi olduğunu söylese de hislerine yenik düşer. Ve geleceğe dair, hakkında neyin iyi neyin kötü olacağını bilemez. Sınırsız bir bilgiye sahip olan sadece Allah'tır. Bu yüzden Allah, insanların hayrı için emirler, şerden korunmaları için de yasaklar koyar.²⁴⁶

İşte insanoğlunun sevimsiz olarak gördüğü durumlardan biri de savaştır. Nitekim Bedir ve Uhud savaşıyla birlikte Hudeybiye Antlaşması'nda, müslümanlar zor ve sıkıntılı anlar yaşamışlar ama ardından hikmetli birçok olay cereyan etmiştir. Seyyid Kutub burada Bedir savaşı örneğini vererek, müslümanların ne düşünürken neyle karşılaştıklarını ve sonucunda neler gördüklerini anlatmaktadır:

Bedir günü müslümanlar, Kureyş ticaret kervanıyla karşılaşmayı umarlarken, Allah o kervanın kaçıp kurtulmalarına izin vermiş; nihayetinde Kureyş'in savaşçılarıyla karşı karşıya gelmişlerdi. Sonrasında ise müslümanlar galip gelmiş, İslam'ın zaferini ilan etmişlerdi. Bu haber, Arap yarımadasında yayılarak İslam'ın tanınmasına da vesile olmuştu.²⁴⁷

*“Ey Muhammed! Allah uğrunda savaş. Ancak sen kendinden sorumlusun. İnananları da savaşa teşvik et. Allah, kâfirlerin şerrini önler...”*²⁴⁸

Ayet, müslümanların savaştan uzak durmaları ve tereddüt yaşamalarından dolayı nazil olmuştur:

²⁴⁵ Kutub, c. 1, s. 365,366.

²⁴⁶ Elmalılı, c. II, s. 138.

²⁴⁷ Kutub, c. I, s. 367.

²⁴⁸ Nisa, 4/84.

Resulullah; Uhud savaşının sonunda, Ebu Sufyan'a karşı savaşmak üzere bir sene sonrası Zulka'de'de Bedr-i Suğra mevsimi için müslümanlarla sözleşmişti. Fakat anlaşmaları zaman geldiğinde bazı müslümanlar savaşmaktan kaçındı. Ve bunun üzerine bu ayet inince Allah Resülü, tek başına da olsa savaşmaya gideceğini söyledi. Bu söz üzerine yetmiş sahabe Peygamber Efendimiz'le birlikte savaş için harekete geçti. Hz. Peygamber ve o yetmiş sahabe yola çıktıklarında, Allahu Teâlâ kâfirlerin kalbine korku saldı ve müşrik ordusu Merr-i Zahran denilen yerden geri döndüler. Hz. Muhammed de yanındakilerle birlikte Bedir adı verilen yerde sekiz gün kalarak ticaret yapıp Medine'ye geri döndüler.²⁴⁹

Burada Hz. Peygamber, müminleri savaşa teşvik etme, savaş esnasında onları cesaretlendirme²⁵⁰ ve tek başına da olsa cihad etmeyle emrolunmuş; bununla beraber yine de ancak kendinden sorumlu olduğu bildirilmiştir. Yine ayetten, müslümanların saflarında bir dağınıklık olduğu ve kâfirlere karşı bir korku taşıdıkları anlaşılmaktadır. Ama Allahu Teâlâ, kâfirlerin şerrine karşı müminlerin bu korkusunu gidererek onları rahatlatmış; ilâhi gücün ve kâfirlere verilecek cezanın, daha kuvvetli olacağını belirtmiştir.²⁵¹

“Ey Muhammed! Sana, hürmet edilen ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak, büyük suçtur. Ama Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, insanları Mescid-i Haram'dan engellemek ve oranın halkını yurtlarından çıkarmak, Allah nezdinde daha büyük bir suçtur. Fitneye sebep olmak, adam öldürmekten daha büyük bir suçtur. İnkâr edenlerin gücü yetse, dininizden döndürünceye kadar sizinle durmadan sizinle savaşırlar.”²⁵²

“Şüphesiz ki iman edenler, hicret edip Allah yolunda Cihad edenler, işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”²⁵³

Ayet İslam'ın, haram aylara hürmet ettiğini ve o ayda savaşmanın büyük suç olduğunu ifade ediyor. Rivayetlere göre Bedir Gazvesi'nden önce Hz. Peygamber tarafından Kureyş kervanını gözetlemesi için bir seriyye gönderilmiştir. Abdullah b. Cahş

²⁴⁹ Elmalılı, c. III, s. 136.

²⁵⁰ İbn Kesir, c. IV, s. 178,179.

²⁵¹ Kutub, c. III, s. 96.

²⁵² Bakara, 2/217.

²⁵³ Bakara, 2/218.

komutasındaki bu küçük birlik, Recep ayında Kureyş kervanında yer alan Amr b. El-Handremi isimli müşriki öldürmüş, diğer müslümanlar da bu seriyyedekiler hakkında “Eğer bunlar günah işlemediyse sevapları da yoktur.” demiştir. İşte ayet bunun üzerine nazil olmuş ve müslümanların Allah’ın sevabını almayı düşündüklerini ve mükâfatına da nail olabileceklerini ortaya koymuştur.²⁵⁴

Muhakkak ki savaşa ve düşmanlığa ilk başlayanlar müslümanlar değil; müşrikler idi. Çünkü onlar, Allah’ı inkâr ederek müslümanları da inkâr etmeye davet ettiler. Ve dinlerinden dönmeleri için fitne çıkardılar. Bununla beraber on üç yıl boyunca Mescid-i Haram’ın saygınlığına hürmet etmeden müslümanlara işkence edip onları oradan çıkararak hicrete zorladılar. İşte bütün bunlar, Allah katında adam öldürmekten daha büyük bir suçtur. Müşriklerin, işlerine geldiği zaman mukaddesatı çiğneyip istedikleri zaman da onun arkasına saklanmaları sahteliktir. Bu suçları işleyip de buna rağmen mukaddesatın arkasına saklanan müşriklere artık ayetle birlikte müslümanların ne yapması gerektiği belirleniyor, buldukları yerde onlarla savaşmaları ifade ediliyordu.²⁵⁵

Bazı müslümanlar ise bu olaydan dolayı kâfirlerin eleştirilerini haklı buluyor; anlaşmazlığın ortadan kaldırılmasını ve onlarla barışın sağlanabileceğini düşünüyorlardı.²⁵⁶

Ayetin devamında adeta bu düşünceye açıklama yapılarak müslümanların gönlünü ferahlatıyor; onlara karşı iyi niyet beslememelerini bildiriyor. Aynı zamanda İslam düşmanlarının, müslümanlara karşı zihinlerinde ne taşıdığını ve emellerinin ne olduğunu açığa vuruyor.

Seyyid Kutub İslam’ın, varlığı itibariyle mücadele dini olduğunu bildiriyor. Çünkü İslam; hak, hakikat ve gözettiği sistem ile batıla karşı, zulme karşı mücadele durumundadır. İşte bu yüzden zulme ve fitneye izin vermediği için zalimler, İslam’a ve müntesiplerine hep karşı durumdadır. Bununla birlikte ayette geçen “ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ ” ifadesindeki ‘hubût’ kelimesi Arapçada, devenin kötü bir bitkiyi yemesi sonucunda şişerek ölüp gitmesini anlatan deyimden alınan bir sözcüktür. Kur’an mecazi olarak bu sözcükle amellerin de heba olup gitmesine işaret etmiştir. Ancak burada

²⁵⁴ Taberî, *Câmiü’l-beyân fi te’vili’l-Kur’an*, c. II, s. 389.

²⁵⁵ Kutub, c. I, s. 370.

²⁵⁶ Mevdûdî, c. I, s. 137.

anlatılan şey, gerçek manada İslam'dan çıkmaktır. Aksi halde maruz kaldığı işkencelerden kurtulmak için zahiren dinden döndüğünü ifade eden kişi için bir sakınca yoktur.²⁵⁷

*“Ey Müminler! Etrafınızda bulunan inkârcılarla savaşın. Sizi sert ve kuvvetli bulsunlar...”*²⁵⁸

Ayette kastedilen inkârcılardan kasıt, Medine çevresinde yaşayan Kurayza, Nadir ve Hayber yahudileridir. Medine'ye yakın bir mesafedeki Şam'da oturan Rumlar olduğu da söylenmiştir.²⁵⁹

Bu ayetin; cihad hareketinin stratejisini ve genel çerçevesini ortaya koyan bir ayet olduğunu ifade eden Seyyid Kutub'a göre, Hz. Peygamber (s.a.s) ve ondan sonra devlet reisi olarak görev yapan halifeler de bu çerçeveye göre hareket etmişlerdir.²⁶⁰

Kutub'a göre ise ayette kastedilen topluluk, inançlarında ve yaşamlarında küfür içinde olup insanların koyduğu yasalara tabi olan Bzanslılar'dır. Bunların İslâm yurduna saldırması gibi bir durum söz konusu olmadığı halde onlarla cihad edilmesinin emredildiğini görmekteyiz. Dolayısıyla bu ayet, İslâm'a göre hareket etme ve atılım yapmayı gerekli kılan cihadla ilgili son emirdir. Bu, cihad ilkesinin kendisinden fıskırdığı bir kaynaktır, asıldır.²⁶¹

Seyyid Kutub bu ayetin, cihadla ilgili nihai hüküm içeren bir ayet olduğunu ve mutlak bir mana ifade ettiğini savunurken; o, bu hükmü nazil olan diğer ayetlerle sınırlandırmak isteyen tefsircileri de eleştirmektedir. Ona göre tefsirciler bu ayeti, “saldırı olması halinde ya da saldırı ihtimaline karşı cihad edilir” düşüncesiyle sınırlandırmaktadırlar. Oysaki cihad, Allah için yapılır. Yeryüzünde insanlığın kurtuluşuna vesile olmak, Allah'ın egemenliğini hâkim kılmak, insanı insana kulluktan kurtarıp Allah'a kul olmayı sağlamak ve fitneyi ortadan kaldırmak için yapılır. Seyyid Kutub; bu vesileyle İlâhî düzen ve beşerî düzen ayrımı yaparak, beşerî yasalar yerine

²⁵⁷ Kutub, c. I, s. 373.

²⁵⁸ Tevbe, 9/123.

²⁵⁹ Beydâvî, **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil**, Ter. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay. İstanbul, 2011, c. II, s. 455.

²⁶⁰ Kutub, c. VI, s. 78.

²⁶¹ Kutub, c. VI, s. 79-83.

İlâhî yasaların hâkim olması gerektiğini düşünmektedir. O, işte bu yüzden cihad hareketinin yeryüzüne yayılması tezini savunmaktadır.²⁶²

Yine buradan da anlaşılmaktadır ki; cihaddan maksat, Allah'ın hâkimiyetinin ve İlâhî yasaların kabul edilmesidir. Bu yüzden kâfirlerin zorla müslüman olmaları değil; İslam'ın hâkimiyetini kabul ederek cizye vermeleri dahi yeterlidir.

Ancak bu hüküm; Allah'ın emirleriyle hükmeden bir İslam devletinin kurulup, Arap Yarımadası'nın İslam'a girdiği ve bu devletin Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde şekillendiği zamana aittir. Oysa zaman; Allah'ın, insanları Tevhid inancına davet etmek için Hz. Peygamber'i gönderdiği günkü şekle dönmüştür. Hz. Peygamber o dönemde, yanındaki müslümanlarla birlikte Medine'de bir İslam devleti kuruncaya kadar cihad ettiler. Ve savaş emri aşama kaydederek bu son halini aldı. Bugün ise insanların yeniden kelime-i Tevhid ile işe başlaması ve sonra da bu son hükme uymaları gerekir.²⁶³

Bu kısımda yer alan ifadelere baktığımızda Seyyid Kutub'un, yaşadığı devirdeki Mısır toplumunun İslamî yaşantıdan uzaklaşmış ve ilahî düzeni terk etmiş olmalarından dolayı böyle bir yargıya vardığını düşünebiliriz. Zannımızca Seyyid Kutub bu yüzden, ilk müslümanlar Medine'de İslam devleti kuruncaya kadar hangi yöntemle ve nasıl cihad ettilerse aynı şekilde yeniden güçlü bir İslam toplumu oluşuncaya kadar aynı yöntemle cihad edilmesi gerekliliğini ifade etmiştir.

Çünkü Seyyid Kutub'a göre Medine'ye hicretten sonra cahiliye toplumu mağlup olmuş ve İslam'ın hükümranlığı kabul edilmiştir. Ve ondan sonra da sadece cihad ve amel söz konusu olmuştur. Kutub, bu durumun; Kur'an hükümlerinin uygulandığı ilk dönemlerde kaldığını ve kendi yaşadığı dönemi de içine alarak, yeryüzünde cahiliyenin tekrar hâkimiyet kurduğunu ifade ediyor. Ona göre artık; yeryüzünde egemenlik Allah'ın elinden alınmış, tağutun eline geçmiştir. Ve yapılacak tek şey; ilk dönemdeki gibi yeniden İslam toplumu haline gelip, İslam'ı egemen kılmaktır. Ondandır da cihad ve amel aşamasına geçmektir.²⁶⁴

²⁶² Kutub, c. VI, s. 80.

²⁶³ Kutub, c. VI, s. 82,83.

²⁶⁴ Kutub, c. V, s. 380.

İslam'ın, "Dinde zorlama yoktur."²⁶⁵ ilkesine göre kurulduğunu ifade eden Seyyid kutub, "İslam dini kılıç dinidir." iddialarını da kabul etmemektedir. Ona göre savaş yoluyla cihad, inanç üzerinde zorlama yapan bir hareket değil; bilakis inanç hürriyetini garanti altına alan, insanları kula kul olmaktan kurtaran evrensel bir harekettir. Yeryüzünde herhangi bir kişinin ya da milletin değil; sadece Allah'ın hükümranlığını gerçekleştirmeye çalışan bir harekettir. Dolayısıyla İslam, hiçbir zaman inanç konusunda zorbacı ve baskıcı bir tutum izlememiştir.²⁶⁶

İslam'ın, kılıçla ya da baskı kullanılarak zorla kabul ettirilmediğine dair verebilecek en güzel örneklerden biri de Mekke'nin Fethi'dir. Yıllarca zulüm ve baskıya maruz kalan, dışlanan, hatta memleketlerinden sürülen Hz. Muhammed (s.a.v) ve müslümanlar, Mekke'li müşriklere merhamet göstererek onları affetmiştir.²⁶⁷

Seyyid Kutub, cihad hakkında nihai hüküm olarak kabul ettiği ayette dahi insanları savaşa teşvik etmeyip; yapılması gereken ilk işin, İslam'ın yeniden ilk günkü haliyle yaşanması gerektiğine işaret etmektedir.

Mevdudî ise bu ayeti şöyle tefsir etmiştir:

Ayette kâfirlerle savaşmaktan, onların yakınındaki müslümanların sorumlu olduğu anlamı çıkıyor olsa da; 'yakınıntaki kâfirlerle savaşın.' ifadesinde asıl anlatılan müslümanların arasına karışmış, onların yanı başında duran münafıklardır. Bu ayet aynı suredeki 73. ayet ile aynı hitabı içermesine rağmen aralarında iki fark vardır:

Birincisi 73. ayette müslümanlara hitaben, kâfirlerle 'جَاهِدْ' 'cihad' edilmesi emredilirken; bu ayette 'فَاتُّوْ' 'kıtal' etmeleri emredilmektedir. Yani münafıkların kökü kazınıncaya kadar savaşmaları emredilmektedir.

İkinci fark ise 73. ayette, 'münafıklar ve kâfirler' ifadesi yer alırken burada, sadece 'kâfirler' ifadesi vardır. Bu da münafıkların, müslüman olduklarını söylemelerine rağmen İslam'dan hiçbir nasibi olmayıp aslında kâfir olduklarını belirtmektedir.²⁶⁸

²⁶⁵ Bakara, 2/256.

²⁶⁶ Kutub, c. VI, s. 80,81.

²⁶⁷ Taberî, **Târihu't-Taberî: Târihu'l Ümem ve'l Müluk**, thk. Muhammed Ebu'l Fazl İbrahim, Dâru Süveydan, Beyrut, 1967, c. 3, s. 61.

²⁶⁸ Mevdudî, c. II, s. 274.

Elmalılı da; davetin ve uyarının, en yakından başladığı gibi savaşın da en yakından başlanması gerektiğine dikkat çekmektedir:

Hz. Peygamber nasıl ki ilk başta “*Öncelikle en yakın akrabalarını uyar.*”²⁶⁹ emrine muhatap olduysa, müminler de cihadda en yakın düşmanlarıyla savaşmakla emrolunmuşlardır. Zaten yakındaki düşman dururken uzaktakiyle savaşmak da mantıklı bir davranış değildir. Ayrıca kâfirler, müslümanların ne kadar nezaket ve hoşgörü sahibi olduklarını görmekle birlikte savaş esnasında sert ve kuvvetli olduklarını da görmelidir.²⁷⁰

3.3. Cihad’ın Fazileti

Kur’an-ı Kerim’e ve Hz. Peygamber’in hadislerine baktığımızda cihad etmenin, amel bakımından faziletli bir ibadet olduğunu ve müslümanların bununla teşvik edildiğini görmekteyiz.

Abdullah bin Mes’ud anlatıyor:

“Hz. Peygamber’e, “Ey Allah’ın Elçisi! Hangi amel daha faziletlidir.” diye sordum. O da: “Vaktinde kılınan namazdır.” buyurdu. “Peki, sonra hangisidir?” dedim. “Anne babaya iyilik etmektir.” buyurdu. “Bundan sonra hangisidir?” diye sordum ve “Allah yolunda cihad etmektir.” buyurdular.²⁷¹

Yine Ebu Saîd’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber’e; “Ey Allahın Elçisi! İnsanların en faziletlisi kimdir?” diye soruldu. O da: “Malı ve canı ile Allah yolunda cihad eden mümindir.” buyurdu.²⁷²

Kur’an-ı Kerim’de ise Allahu Teâlâ cihadın faziletine dair şöyle buyurmuştur:

*“Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah’a güzel bir borç verecek olan kim var? Allah istediğine bolca verir, istediğinden de kısar. Yine O’na döndürüleceksiniz.”*²⁷³

²⁶⁹ Şuara, 26/214

²⁷⁰ Elmalılı, c. IV, 637.

²⁷¹ Buhârî, Cihad, 1.

²⁷² Müslim, İmare, 123.

²⁷³ Bakara, 2/245.

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde, cihad konusuyla Allah yolunda mal harcama konusu birlikte ele alınmıştır. Cihadda insan gücü önemli olduğu kadar mali güç de son derece önemlidir. Ayeti siyak ve sibak bakımından ele aldığımızda burada da cihaddan bahsedilmiştir. Bunun için ayette yer alan "güzel bir borç"tan kasıt, Allah yolunda cihad için malını feda etmektir.

Mümin Allah yolunda öldürüldüğünde, o kişinin canı nasıl yok olmayacaksa;²⁷⁴ mal da böyledir ve Allah için harcadığından dolayı yok olmaz. Allah yolunda harcanan mal, Allah'a verilmiş bir borç gibidir. Bu alışveriş; kişiye dünyada zenginlik, huzur ve mutluluk olarak; ahirette de cennet nimetleri olarak geri dönecektir. Bununla beraber, 'Allah istediğine bolca verir, istediğinden de kısar.' hitabından hareketle zenginlik ve fakirliğin, cimrilik veya tamahkârlıktan değil; Allah'ın ihsanından kaynaklandığını söylemektedir.²⁷⁵

Dolayısıyla Seyyid Kutub da bu minvalde, mal ile cihad konusunda müslümanların teşvik edildiğine dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak ayette bahsedilen güzel bir borç (karz-ı hasen), hiçbir kazanç ve kişisel çıkar olmadan sadece Allah'ın rızası düşünülerek verilen bir borçtur. Allah böylece kendi rızası için verilen borcu da karşılıksız bırakmaz, en iyi şekilde değerlendirir. Hatta daha da fazlasını vermeye söz vermiştir.²⁷⁶

Buradan çıkarılacak diğer bir sonuç da; her şeyin elbette bir gün Allah'a dönecek olması ve müminlerin can korkusuyla cihaddan kaçarak fakirlik korkusuyla malını harcamaktan kaçınmamaları gerektiğidir. Şu ayet de benzer bir anlam taşımaktadır:

*"Ahiret hayatına mukabil dünya hayatını satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, biz ona ilerde büyük bir mükâfat vereceğiz."*²⁷⁷

Bu ayette Allahu Teâlâ; müminlere, dünya hayatına karşılık ahiret hayatını tercih etmelerini ve bu yolda da Allah için cihad etmelerini istiyor ki; her halükarda

²⁷⁴ "Allah yolunda öldürülenlere sakın «ölüler» demeyin. Tersine onlar diridirler, ama siz farkında değilsiniz." Bakara, 2/154.

²⁷⁵ Kutub, c. I, s. 435.

²⁷⁶ Mevdûdî, c. I, s. 150.

²⁷⁷ Nisa, 4/74.

müminlerin lütuf göreceğini vaat ediyor. O vaat edilen mükâfat ise zafer ya da şehitliktir.

İslam; sadece kişisel çıkarlar uğruna ya da ganimet elde etmek ve egemenlik kurmak için yapılan savaşı değil; Allah yolunda yapılan savaşı kabul eder. İslam; toprakları kuşatarak buralarda yaşayan insanları sömürmek, zenginliklerine hâkim olmak ya da kendi mallarını satmak düşüncesiyle pazar oluşturmak amacıyla da savaşmadığı gibi; bazı kişileri, aileleri, ırkı ya da devletleri yüceltmek için de savaşmaz. İslam sadece Allah yolunda ve Allah'ın hükümlerini yeryüzünde hâkim kılmak amacıyla savaşmayı onaylar. Ancak bu uğurda ve bu amaçla ölenleri şehid olarak kabul eder.²⁷⁸ Dolayısıyla dünya hayatına aldanmayıp ahreti düşünen ihlâslı müminler, her halükarda hazır bulunup muharebe etsinler.²⁷⁹

Seyyid Kutub ayetten hareketle cihadın ne için yapılması gerektiğine bir kez daha işaret ederek; nefsanî ve çıkar amaçlı yapılan savaşların İslam nazarında bir hükmünün olmayacağını ifade ediyor.

Ayette Allahu Teâlâ; müminlerin ölüm korkusunu ve ganimet tutkusunu, ilâhî lütuf karşısında bertaraf ediyor.

Sadece dünya hayatı peşinde koşanlar Allah için savaşmaya meyletmezler. Ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah rızasından başka bir gayesi olmayan; bu nedenle de dünyevi zevk ve çıkarlarını Allah'ı razı etmek için feda edenler Allah yolunda savaşır. Onlar, bu dünyada başarılı olmasalar bile ahirette amellerinin boşa çıkmayacağını bilirler.²⁸⁰

*Bu da Allah tarafından onlara verilen dereceler, mağfiret ve rahmettir. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.*²⁸¹

Yukarıdaki ayeti Nisa Suresi 95. ayetin son kısmıyla birlikte incelediğimizde mana daha iyi anlaşılmaktadır.²⁸² Çünkü bahsedilen 'dereceler, mağfiret ve rahmet' ifadelerinin, evlerinde oturmayıp cihada katılanlar için olduğunu görmekteyiz.

²⁷⁸ Kutub, c. III, s. 68.

²⁷⁹ Elmalılı, c. III, s. 124.

²⁸⁰ Mevdûdî, c. I, s. 307.

²⁸¹ Nisa, 4/96.

Cihada katılan mücahidlerin bazılarının dereceleri, oturanlardan bir derece fazla ise diğer bazıları dereceleri üstündür ve daha çeşitlidir. Bu ecirlerin içinde –ayette yer aldığı gibi- rahmet ve mağfiret de vardır. Dolayısıyla geçmiş günahlar, bu sevapları ve dereceleri eksiltmeyecektir.²⁸³

Seyyid Kutub bu ayetin tefsirinde, iki gerçeğe işaret ederek; cihadın geçici şartlar sebebiyle ortaya çıkan bir durum olmadığını dikkat çekici bir tespitle ortaya koyuyor:

Birinci gerçek; toplum, iman ve eğitim konusunda ne kadar gelişirse gelişsin nefsi duygularına, hırs ve cimriliğe mağlup olarak sahip olması gereken sorumlulukların bilincinde olamayabilir. Fakat bu zayıflık, kişi ya da toplum için gerileme ve ümitsizliğe düşme sebebi olmamalıdır. İşte ayette olduğu gibi bu tür dikkat çekici uyarılarla İslam; müslümanları zelil duruma düşmekten koruyarak her alanda zirvede olmayı istemektedir. İkinci gerçek ise; Mal ve canla cihad etmenin, Allah katında ne kadar değerli bir unsur olduğudur.²⁸⁴

Seyyid Kutub, kendi yaşadığı dönemdeki müslümanların durumuna bakarak yazdığı bu ifadeler, aslında günümüz müslümanlarına da bir uyarı niteliğindedir. Çünkü birçok müslüman eğitim konusunda ileri seviyede olmasına rağmen farklı çıkar ve hırslarından dolayı ya da cimriliklerinden dolayı zelil duruma düşmesi imkân dâhilindedir. İşte Seyyid Kutub, müslümanların durumunun böyle olabileceğini fakat bu durumun toplumca bir geriliğe ve ümitsizliğe yol açmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte ayetin ne demek istediğini açıklayarak müslüman toplumun adeta kendine gelmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Aynı zamanda Seyyid Kutub; cihadın, davet metodunun bir parçası olduğunu şu cümlelerle belirtiyor:

“Cihad, o dönem şartlarının ortaya çıkardığı bir durum değildir. Aslında cihad, davet kervanına eşlik eden zorunlu bir arkadaştır. Yoksa bazı saf kişilerin zannettiği gibi, mesele İslam’ın imparatorluklar döneminde ortaya çıkmasından, dolayısıyla

²⁸² “...Allah malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturup geri kalanlardan daha üstün kılmıştır. Allah hepsine de en güzel şey olan cenneti vaat etmiştir. Allah, cihad edenleri oturanlara büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır.” Nisa, 4/95.

²⁸³ Elmalılı, c. III, s. 164.

²⁸⁴ Kutub, c. III, s. 121.

çevredekilere bakılıp, “dengeyi sağlamak için caydırıcı bir güç bulundurmamak zorunludur” fikrinin yerleşmesinden kaynaklanmamıştır. ...Cihad, müslümanların hayatında sonradan ortaya çıkan birşey olsaydı, Allah’ın kitabında bu kadar geniş bir şekilde yer almazdı; hem de bu üslupta... Aynı şekilde Hz. Peygamber’in sünnetinde de benzer üslupta bu kadar yer almazdı. Bu, İslam’ın kılıcı çekip yolda ilerlemek ve başları kesmek şeklinde kişilere yüklediği bir eylem değildir. Fakat cihad, insan hayatının gerçeklerindedir ve davet metodunun da yapısında yer almıştır. Dolayısıyla kılıca sarılmak ve her an hazırlıklı bulunmak gerekmiştir.”²⁸⁵

Burada da Seyyid Kutub, günümüzde İslamofobi taraftarlarının yaklaşımına adeta bir cevap olarak; İslam dininin kılıç dini olmadığını ifade ediyor. Fakat savaşın da bir realite olduğunu ve buna hazırlıklı olunmasını gerektiğini belirtiyor.

Hz. Peygamber de (s.a.v), cihadın önemine dair bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

*“Bir kimse Allah için savaşmadan ve gönlünde cihad etme isteği taşımadan ölürse, bir tür nifak üzere ölür.”*²⁸⁶

Hz. Peygamber’in hadis-i şeriflerine baktığımızda bazı kişileri, özel sebeplerinden dolayı savaşa göndermediğini görmekteyiz. Fakat bu; cihad’ın, inanç konusundaki özel durumunu hafifletmez ve genelliğini daraltmaz.

Örneğin sahabeden biri Hz. Peygamber’in yanına gelerek cihad için izin istedi.

Hz. Peygamber (s.a.v) de:

-“*Annen baban var mı?*” diye sordu. Ve o sahabe:

-“*Evet*” cevabını verince de Hz. Peygamber:

-“*Öyleyse onlar için çalış*’ buyurdu.”²⁸⁷

Diğer bir ayette ise Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

²⁸⁵ Kutub, c. III, s. 122.

²⁸⁶ Müslim, İmâre, 158; Ebû Dâvud, Cihad, 1.

²⁸⁷ Buhârî, Cihâd, 138; Müslim, Birr, 5; Ebu Dâvud, Cihad, 33; Tirmizî, Cihad, 2.

*“Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.”*²⁸⁸

İslam, fertlerin vicdanına seslenip onları eğittiği gibi toplumsal nizamı sağlamaya yönelik de düzenlemelerde bulunmuştur. Çünkü İslam, toplumsal hayata yön vermek için gelmiştir. Bu yüzden de, dini tek başına yaşamak anlamına gelen ruhbanlığı kabul etmemiştir.

*“Muhakkak ki Allah, mü’minlerden cihad edenlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar. Öldürürler ve de öldürülürler.”*²⁸⁹

Seyyid Kutub bu ayetin tefsirinde; bahsedilen alışveriş antlaşmasını kabul edip şartlarına göre hareket eden kimsenin gerçek manada ‘mü’min’ sıfatına haiz ve tam anlamıyla inananlardan olacağına dikkat çekerek; aksi durumdakilerin ise imanlarının sadece bir iddiadan ibaret olduğunu kabul etmektedir.²⁹⁰

Aynı zamanda müellif ayetin tefsirinde, sözleşmenin dehşetli oluşuna dikkat çekerek; Hz. Peygamber dönemindeki müslümanların bu ayetleri tereddüt etmeden hayatlarına tatbik ettiğini, fakat yaşadığı dönemdeki İslam âleminin ise gevşekliğinden dolayı üzülerek serzenişte bulunuyor. Ve müslümanların cihada koşmayarak oturduklarını, bu yolda da can vermeye çekindiklerini ifade ediyor. Bu antlaşma ile Yüce Allah, müminlerin canlarını ve mallarını bizzat kendisine tahsis etmiştir. Ve istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Bu durumda mümine düşen; itaat, amel ve teslimiyettir. Bunun karşılığı ise cennettir. Bu satışa cennet olarak karşılık verilmesi de Allah’ın lütfundan başka birşey değildir. Çünkü zaten, insana can ve mal veren, bizatihi Allah’tır. İşte insan, antlaşmasına sadık kaldığı ölçüde değer kazanır;²⁹¹ aksi halde canlıların en aşağısı konumuna düşer.²⁹²

²⁸⁸ Saff, 61/4.

²⁸⁹ Tevbe, IX/111.

²⁹⁰ Kutub, c. VI, s. 44.

²⁹¹ “Allah nezdinde canlıların en kötüsü kâfirlerdir. Onlar iman etmezler. O kişiler; kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her seferinde antlaşmalarını bozan kimselerdir. Onlar Allah’tan da korkmazlar.” Enfal, 8/55,56.

²⁹² Kutub, c. VI, s. 45.

Muhtemeldir ki Seyyid Kutub burada, genel anlamda cihadın her türlüyle yerine getirilmediğini ve bu yolda karşılaşılan meşakatlere karşı ve gerektiğinde de can verme konusunda bir tembelliğin olduğunu kastetmektedir. Aksi düşünüldüğünde, müslümanların cihada çıkarak çarpışmaları ve bu çarpışmada öldürülmeye çekindikleri anlaşılır ki bu durumda önceki ifadeleriyle çelişmiş olur. Çünkü daha önce ifade ettiğimiz gibi Seyyid Kutub’un Tevbe Suresi 29. ayetin tefsirinde belirttiğine göre şuan yapılacak olan ilk işin İslam toplumunun yeniden inşa edilmesidir.

Allah yolunda cihadın, ilahi sistem içerisinde temel bir unsur olduğu gerçektir. Ayette belirtildiğine göre Tevrat ve İncil’de de –tahrif öncesi ilk hallerinde- cihad emrini yerine getirenler için, cennet vaadinin yer aldığı açığa çıkmaktadır. Buradan da anlıyoruz ki; cihad, sürekliliği olan ilahi bir kanundur.

Seyyid Kutub da bu meseleyi şöyle dile getiriyor:

“Kuşkusuz cihad, her mü’min için bir boyun borcudur. Evet, istisnasız her mü’min için... Peygamberlerin çıktığı ve ilâhî dinin yayıldığı ilk günden beri gelip geçecek olan tüm mü’minlerin... Fakat Allah yolunda cihad, sadece savaşmaktan ibaret değildir. Cihad; düşünce, ilke, ahlak ve uygulamalarda ifadesini bulan iman temeli üzerine kurulu bir zirve, bir doruktur.”²⁹³

Mevdûdî’ye göre ayet; ‘Allah ile kul arasındaki ilişki’yi bir ‘mukavele’ olarak tanımlamakla birlikte; inancın, sadece metafizik bir kavram olmadığı gerçeğini de ortaya koyuyor:

Yani bu mukavele aslında; canlarını ve mallarını Allah’a satmak karşılığında, bununla birlikte ahirette de Allah’ın kendisine cennet vereceği sözünü kabul ederek kul tarafından yapılan bir anlaşmadır. Fakat bu, bir mecazi yaklaşımdır. Öyleki kulun, hayatını ve malını gerçekte Allah’a satması gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü insanın, onun hayatının ve malının kısaca kâinattaki her şeyin yegane sahibi Allah’tır. Buna ilaveten Allah’ın insana verdiği irade ve seçme hürriyeti vardır. İşte söz konusu mukavele de buna dairdir.²⁹⁴

²⁹³ Kutub, c. VI, s. 49.

²⁹⁴ Mevdûdî, c. II, s. 256.

3.4. Cihad'a Teşvik

Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet, malları ve canlarıyla cihada katılmaları noktasında müminleri teşvik ederek; bunun karşılıksız kalmayacağını ifade ediyor. Aynı şekilde bu teşvik; Hz. Peygamber'in hadislerinde de söz konusudur:

*“Müşriklere karşı, dillerinizle, mallarınızla ve canlarınızla cihad edin.”*²⁹⁵

*“Sizden her kim, cihada çıkanın geride bıraktığı ailesine ve malına bakarsa; o kimseye, cihada çıkan kimsenin kazandığı sevabın yarısı kadar sevap vardır.”*²⁹⁶

*“Düşmanla savaş arzusuyla karşılaşmayı istemeyin. Fakat karşılaşmak zorunda kalırsanız o zaman sabredin. Biliniz ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır.”*²⁹⁷

İslâm; insanlar arasında güveni, barışı ve huzuru sağlamaya yönelik mesajlar içerdiği halde İslâm dünyasında ya da farklı yerlerde müslüman kimlikli bazı marjinal guruplar tarafından gerçekleştirilen şiddet içerikli eylemler; İslâm'ın bir terör, şiddet ve aşırılık dini olduğu şeklinde yanlış bir imajın yayılmasına ve İslâm'ın terörizmle ilişkilendirilmesine neden olmaktadır.²⁹⁸ Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim'de cihada izin veren ve onu teşvik eden bu ayetler delil gösterilerek İslam, şiddet ve terörizmle bağdaştırılmak istenmektedir. Bu da İslam'ı ve müslümanlığı imaj bakımından olumsuz etkilemektedir. Oysa cahilce bir yaklaşımla ya da siyasi amaçlarla gerçekleştirilen şiddet olaylarının İslam ve Kur'an'la hiçbir bağlantısı yoktur.²⁹⁹

Hiç şüphesiz bu teşvik ve özendirmenin hedefi, dünyevi menfaatler elde etmek değil; aksine Allah'ın rızası kazanmak ve ahirette cenneti hak etmektir.

Şimdi, müminleri cihada teşvik eden ayetleri ele alacağız.

²⁹⁵ Ebu Dâvud, Cihad, 18.

²⁹⁶ Buhârî, Cihad, 38; Müslim, İmaret, 38.

²⁹⁷ Buhârî, Cihad, 9, Müslim, Cihad, 1362, Ebû Davûd, Cihad, 89.

²⁹⁸ Nilüfer Narlı, Çok Etnisiteli ve Çok Dinli Bir Dünyada Barışın Sürdürülmesine İslâm'ın Katkısı: İhtimaller ve Zorluklar, **Dünya, İslâmiyet ve Demokrasi**, Konrad-Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara: 1998, s. 132, 133, 145.

²⁹⁹ Hüseyin Yılmaz, s. 165, 187.

“Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizden sabırlı yirmi kişi çıkarsa, iki yüz kişiye galip gelir. Eğer sizden yüz kişi olsa, kâfirlere bin kişiye galip gelir. Çünkü onlar, anlamayan bir kavimdir.”³⁰⁰

Ayette her ne kadar sayı karşılaştırması da yapılsa, az sayıdaki müslümanın çoğunlukta olan küffar ordusunu yenebileceği de ifade edilse bundan önceki ayette Allahu Teâlâ; kendisine güvenilmesini istiyor:

“Ey Peygamber! Sana ve sana tâbi olan müminlere Allah yeter.”³⁰¹

Devamında ise Allah’ın elçisi, savaşa teşvik ile emrediliyor.

“Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et.”

Seyyid Kutub’a göre burada Hz. Peygamber’e ‘savaşa teşvik’ konusunda emir verilmesinden, mümin gönüllerin Allah sevgisi ile dopdolu olduğu ve psikolojik yapılarının da savaşmaya hazır olduğu anlaşılıyor. Savaş için teşvik et. Çünkü onlar, Allah’a ve kendilerine karşı savaş açmış olan küffar ordusunu, sayıları az da olsa mağlup edeceklerdir.³⁰²

Burada sayısal ifadelerden ve bir orandan bahsedilmesi şu iki durumu ortaya koymaktadır:

Birincisi, müminlerin güvenini ve inancını artırmak için bir onaydır. Ayette olduğu gibi oranın, sadece yirmi ya da ikiyüzle sınırlı olmayıp, sayı artsa da aynı oranın süreceği anlatılmaktadır. İkincisi, İslam’ın başlangıçtaki askeri düzen ve yapılanmasının temel bölümlerine işaretidir. Bununla beraber iman; kâfire karşı bir mümini, on kattan fazla güçlü kılar. Ve bu güç sadece bireysel bir şekilde değil, en az yirmi kişilik topluluk ile ortaya çıkar.³⁰³

Mevdûdî de ayetteki ‘يَفْقَهُونَ’ kelimesini, ‘moral’ anlamında açıklıyor:

‘Tefakkuh’ (anlamak) kelimesi; kişideki güven ve cesareti sağlayan, onun maddi ve manevi yapısını ortaya koyan ‘moral’ ifadesinden daha bilimsel bir terimdir. Yani hangi

³⁰⁰ Enfal, 8/65.

³⁰¹ Enfal, 8/64.

³⁰² Kutub, c. V, s. 362.

³⁰³ Elmalılı, c. IV, s. 432.

uğurda savaştığını anlayan kavmin durumu, moralini de etkiler. Bâtıl için savaşıyor ve kaybettiğinde elde edecek bir şeyi bulunmayan kimse ile Allah için savaşıyor ve kaybetse dahi şehitlik makamına ereceğini düşünen kimse arasında moral bakımından bile üstünlük vardır. İşte bu moral üstünlüğü, savaş üstünlüğü de sağlar.³⁰⁴

Seyyid Kutub da benzer bir düşünceyle; müslümanların üstünlüğünü ve farkını, kâfirlerin anlamayan bir kavim olmasına bağlıyor. Ve bunun sebebini şu şekilde izah ediyor:

Anlayışın, üstünlükle ne gibi ilgisi olduğu düşünülse de bu aslında çok güçlü bir ilişkidir. Çünkü müminlerin farkı; varlık bilincine sahip olması, davasının hikmetine vakıf olması ve kulluğunu idrak etmesinden kaynaklanmaktadır. Yine yeryüzüne ilâhî üstünlüğün ve otoritenin hâkim olması ve kulluğun da yalnızca Allah'a yapılması gerektiğini düşünmesinden dolayıdır. İşte bu, aynı zamanda yaratılışın gayesini anlama gayretidir. Ayrıca müminin farkı, insan olarak Allah'ın halifesi olduğunu ve bu düşünceyle Allah'ın isminin yüceltilmesi, yine bu yolda Allah için cihad edilmesi gerektiğini düşünmesindedir. Şüphesiz ki bunlar; iman etmiş gönüllere güven, coşku ve cihad için bir anlam katmakta; Allah'ın kendileriyle beraber olduğu düşüncesiyle inanç üstünlüğü sağlamaktadır. Kâfirler ise; kalpleri mühürlü, düşüncelerinin bir temeli ve dayanağı olmayan, çıkar uğruna savaşıyor bir topluluktur. İşte anlama yeteneğine sahip olan müslüman ile bundan yoksun olan kâfirler arasındaki denge budur. On kişiye karşı bir kişi, hatta en zor durumlarda bile iki kişiye karşı bir kişidir.³⁰⁵

Bu gerçeği de bir sonraki ayetten anlıyoruz:

*“Şimdi ise Allah, yükünüzü hafifletti. Çünkü içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Bundan böyle içinizden sabırlı yüz kişi çıksa, iki yüz kişiye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelir. Allah, sabredenlerle beraberdir.”*³⁰⁶

Görülüyor ki bu ayetlerde müminlere, güçlü oldukları zaman on kişiye karşı bir kişi, güçsüz olduklarında ise en az bir kişinin iki kişiye karşı sabrederek savaşıp kaçmaması emredilmektedir.

³⁰⁴ Mevdûdî, c. II, s. 169.

³⁰⁵ Kutub, c. V, s. 362.

³⁰⁶ Enfal, 8/66.

“Bu ayetler, müminlerin düşmanları karşısında gerçek güçlerini göstermektedir. Aynı zamanda burada, kalpleri güvene ulaşsın ve kararlılıkları devam etsin diye, bu gerçeğin müminlere tanıtılması söz konusudur.”³⁰⁷

Mevdûdî ise yukarıdaki ayete nazaran bu ayette; bir müminin kâfire karşı savaş gücündeki oranın azalması, müslümanların morallerinin düştüğü manasına gelmeyeceğini söylemektedir. Çünkü önceki ayette müslümanlar ile kâfirler arasındaki genel güç oranına vurgu yapılmış, bu ayette de müslümanların vahiy zamanındaki durumuna işaret edilmiştir. Çünkü o dönemdeki müslümanların birçoğu İslam’a yeni girdiği için, moralleri de yeterince yüksek değildi. Ancak sonraları, İslamî eğitim ile müslümanlar istenilen seviyeye gelmiş ve önceki ayette yer alan ‘bire on’ gücüne ulaşmışlardır.³⁰⁸

Elmalılı da ayeti tefsir ederken; Allah’ın ezelde bildiği, müslümanların çoğalmasıyla ve aralarındaki zayıfların da artmasının gün yüzüne çıkmasıyla gerçeğin tezahür ettiğini söylemektedir. Fakat Allah’ın yardımı ve muzaffer olabilmek için sabretmek şarttır.³⁰⁹

*“İman edenler, Allah yolunda savaşırlar. Kâfirler ise, tağut’un yolunda savaşırlar. O halde siz de şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki, şeytanın hilesi zayıftır.”*³¹⁰

Bu ayette, kâfirler ile müminlerin hangi uğurda savaştığı konusunda karşılaştırma yapılmış; şeytani dost edinenlerle savaşması için müminlere emir verilmiştir. Sonunda da şeytanın hilesinin ve tuzağının zayıf olduğu ifade edilerek onun mağlup olacağına işaret edilmiştir.

Seyyid Kutub bu ayette, insanların verdiği hâkimiyet mücadelesine değinirken, insani sistemlerin ‘cahiliye sistemi’ olduğunu vurgulamaktadır.

İnsanlar iki gruba ayrılmışlardır. İman edenler ve inkâr edenler. Yani Allah yolunda olanlar ve tağut yolunda olanlar. İman edenler; Allah’ın egemenliğini yeryüzüne hâkim kılmak, insanlar arasında adaleti sağlamak ve Allah’ın nizamını yerleştirmek için

³⁰⁷ Kutub, c. V, s. 363.

³⁰⁸ Mevdûdî, c. II, s.169.

³⁰⁹ Elmalılı, c. IV, s. 433.

³¹⁰ Nisa, 4/76.

savaşır. İnkâr edenler de tam tersine Allah'ın hâkimiyetini yeryüzünden kaldırmak için savaşır.³¹¹

Müminler, şeytanın tuzak ve desiselerinden korunmak ve bunlar sebebiyle de korkuya kapılıp dehşete düşmemeleri için uyarılıyor.³¹² Çünkü Allah'a karşı şeytanın tuzağı zayıftır.³¹³

Allah'ın nizamı dışındaki sistemler şeytanın dostluğunu gerektirir. Ve işte bu ayet ile müslümanlar, onu dost edinenlere karşı savaşa teşvik edilmiştir. İman edenler; Allah'a dayanarak, O'nun dostluğunu umarak, bâtıla yönelmiş toplulukla savaşır; tağut ehli ise şeytanın dostluğunda kendi insani sistemlerini kurmak için savaşır. Oysa insanların hazırlamış olduğu kanunların tamamı, cahiliye ürünleridir.³¹⁴

Burada Seyyid Kutub, insanî sistemleri ve kanunları cahiliye sistemleri olarak kabul ediyor. Yani İslam zuhur ettiği zaman da onun mücadelesi cahiliye sistemi idi. Ortaya koyduğu hükümler, Allah'ın her yerde hâkim olması gerektiğinin vurgusuydu. Dolayısıyla şu da bir gerçektir ki asırlar geçse de İslam'ın mücadelesi, cahiliye düşüncesiyle hareket eden ve Allah'ın nizamı dışındaki kanunları kabul eden zihniyetlere karşıdır. Bu yüzden diyebiliriz ki cihad, cahiliye sistemine karşı yürütülen bir mücadele türüdür.

“Müminlerden özürsüz olarak savaşa katılmayıp oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler bir değildir. Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından oturup geri kalanlardan daha üstün kılmıştır. Allah hepsine de en güzel şey olan cenneti vaat etmiştir. Allah, cihad edenleri oturanlara büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır.”³¹⁵

Allahu Teâlâ bu ayette, cihad edenlerle etmeyenler arasında karşılaştırma yapmakta; müslümanların gevşeklik ve tembelliğine dikkat çekmektedir.

Müşrikler, Mekke'den hicret etmeye yeltenen müslümanlara izin vermiyor, tutuklayıp onlara işkence yapıyor ve mallarına el koyuyorlardı. İşte bazı müslümanlar, bu

³¹¹ Kutub, c. III, s. 71.

³¹² Mevdûdî, c. I, s. 312.

³¹³ Elmalılı, c. III, s. 125.

³¹⁴ Kutub, c. III, s. 72.

³¹⁵ Nisa, 4/95. (Özür durumuyla ilgili diğer bir ayet için bkz. Fetih, 48/17.)

endişeden dolayı hicret etmiyordu. Yine bazı müslümanlar da, zorluk ve meşakkatten dolayı hicretten uzak duruyordu. Ayetin bahsettiği kişiler bunlar olabilir. Ya da, genel anlamıyla hicret etmeyen veya canlarıyla ve mallarıyla cihad etmeyen müslümanlar da olabilir. Bununla beraber ayette belirtilen kişiler, cihaddan kaçan münafıklar olmayıp, onlardan farklı müslüman bir gruptur. Ayetin genel hitabı ise hicret etmeyen müslümanlardır.³¹⁶

Taberi'ye göre de ayette 'cihad edenler' kaydı ile silahlı olarak mücadele eden, savaşan kimseler olduğu belirtilmektedir.³¹⁷

'Özür' durumu ise Elmalılı şu şekilde açıklanmıştır:

'ضَرَرٌ' kelimesi; kişinin körlük, hastalık ya da topallık gibi bir ârızının bulunması demektir. Doğuştan âmâ ve zayıf hastaya ya da bununla beraber savaş malzemelerini sağlamaktan aciz olan kişiye de 'ضَرِيرٌ' denilir. Ayette geçen 'أُولِي الضَّرَرِ' ifadesi; sakatlar, acizler ve özürlüler manasında; bunların haricindeki 'غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ' ifadesi ise sağlıklı, güçlü ve sağlam manasında kullanılmıştır.

Ayeti incelediğimizde ilk olarak, mutlak şekilde nazil olduğunu, daha sonra 'غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ' kısmı eklendiğini görüyoruz. Rivayetlerin farklılığı olmakla birlikte, İbn Abbas (r.a.)'ın bu konuda şöyle dediği nakledilmiştir:

Bedir savaşı olduğu zaman, savaşa katılıp katılmayanlarla ilgili bu ayet nazil olmuştu. Abdullah İbn Ümm- i Mektûm ayeti duyunca, Ebu Ahmed b. Cahş Kays el-Esedî ile birlikte:

-Yâ Resulullah! Biz körüz, bize ruhsat var mı? dediler.

Bunun üzerine ayet, لَّا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ şeklinde nazil oldu.

Yani 'أُولِي الضَّرَرِ' 'âciz olanlar', "savaşa gücü bulunmayanlar" demektir ki; bunun haricindeki kişiler sağlam ve sağlıklı olup, savaşmaya gücü yetenler demektir.

³¹⁶ Kutub, c. III, s. 119.

³¹⁷ Taberi, *Câmiü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, c. V-VI, s. 266-270.

Burada hem özünden dolayı savaşa katılmayanlar; hem de oturup bilinçli olarak savaşa katılmayanlar var. Ayetin bahsettiği ‘فَاعْتُونَ’ “oturanlar” vurgusuyla, yani ‘özürsüz olarak savaşa katılmayanlar’ da ikiye ayrılıyor. Cihad emrine karşı gelip isyan çıkararak savaşa katılmayanlar, bir de güçleri olduğu halde savaşa gitmeyip zararı da bulunmayan kişilerdir. İşte ayetin “*Allah hepsine de en güzel şey olan cenneti vaat etmiştir.*” kısmından, her iki tarafın da cennetlik olduğunu; fakat aralarında derece farkı olduğunu anlıyoruz. Buradan hareketle cihadın, her zaman ve herkes için farz-ı ayın olmadığı; farz-ı kifaye olduğu ortaya çıkmaktadır ki; farz-ı ayın olsaydı, savaşıma gücüne sahip oldukları halde cihada çıkmayıp oturanlara cennet değil, azap vaat edilmiş olurdu.³¹⁸

Dolayısıyla canıyla cihad etmekten aciz olan ya da hem canıyla hem de malıyla cihad etmekten aciz ve fakir olan kişi, özür sahibi demektir. Bu şekilde özür sahibi olmayan müslümanlarla, canlarıyla ve mallarıyla cihad eden müslümanların bir olmayacağını ayet ayırt etmiş oluyor.

Hz. Peygamber de, cennet’teki makamlara yönelik dereceleri, hadis-i şeriflerde şu şekilde açıklamıştır:

*“Cennette, Allah’ın kendi yolunda savaşanlar için hazırladığı yüz derece vardır. Her derece arasındaki mesafe gökle yer arası kadardır.”*³¹⁹

Diğer bir hadiste ise buyurmuştur ki;

-“*Kim bir ok atarsa, onun için bir derece mükâfat vardır.*” Bir adam:

-“*Ey Allah’ın Resülü! Derece nedir?*” diye sorduğunda, Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

-“*Derece, senin annenin evindeki kapı eşiği gibi değildir. Kuşkusuz iki derece arasında yüzyıllık mesafe vardır.*”³²⁰

Bununla birlikte ayet; İslam ordusunun lideri, genel bir çağrı manasında değil de sadece gönüllüler için bir cihad çağrısı yaptığında; bu çağrıyı kabul ederek cihada katılan

³¹⁸ Elmalılı, c. III, s. 159-161.

³¹⁹ Müslim, İmaret, 116; Nesâî, Cihad, 18.

³²⁰ Nesâî, Cihad, 26.

gerçek müslümanların nasıl ayırt edilebileceğini ifade ediyor. Malları ve canlarıyla cihada katılanların, iyi ameller yaptıkları halde yerinde oturup geri kalanlardan daha yüksek bir dereceye sahip olduğu ve onlara büyük bir ecir verileceğini açıklıyor. Bununla beraber cihad emrine bahaneler bulup da katılmayanların münafık olduğunu ve büyük ecirden paylarının olmayacağını söylüyor.³²¹

Ayetin devamında ise can ve mallarıyla cihad edenler ile oturanlar arasındaki ayrıma dikkat çekildikten sonra, Allah hepsi için de cenneti vaat etmektedir:

“Allah hepsine de en güzel şey olan cenneti vaat etmiştir.”

Seyyid Kutub ayetin bu kısmına işaret ederek; burada ‘oturanlar’ ile kastedilenin münafıklar olmayıp, müslümanlar arasındaki bir grup olduğunu ifade etmektedir. Burada gevşek ve tembel müslümanları cihada teşvik söz konusudur. Çünkü bu kişiler; cihaddan geri kalsalar bile, iman gereği cennete gireceklerdir ki; işte bu yüzden diğerleri ile aralarındaki derece farkına vurgu yapılıyor.³²² Fakat cihad emri geldiğinde mazeret beyan ederek cihada katılmayan ya da herkesin gitmesinin zorunlu olduğu genel cihad emri verildiğinde başka işlerle ilgilenenler ise münafıklardır.³²³

Seyyid Kutub, bu konuda önemli ve insanî bir noktaya değinmektedir:

Can ve mal ile cihad; Allah’ın nizamı, toplumsal düzen ve insan yapısı için önemli bir unsur teşkil etmektedir. Yoksa cihad; o dönemde İslam’ın, imparatorluklar döneminde zuhur etmesinden kaynaklanan zorunlu bir durum değildir. Eğer cihad, sonradan ortaya çıkmış ve geçici şartlardan kaynaklanmış olsaydı Kur’an’da ve Sünnet’te bu kadar yer almazdı. Fakat bu, İslam’ın ilerlemesi için kılıcı ele alıp baş kesmek demek değildir. Cihad, ilk müslümanlar için emredilmiş geçici bir olgu olmayıp devamlılık arzeden bir harekettir.³²⁴

Bize göre Seyyid Kutub burada; cihadın insan ve toplum için bir gereksinim, davet metodu için de vazgeçilemez bir unsur olduğunu iddia etmektedir. Bununla beraber cihadın asmak kesmek gibi bir meselesi olmadığını ve bu cihadın (mücadelenin), hayatın her alanına yayılması gerektiğini dile getirmektedir.

³²¹ Mevdûdî, c. I, s. 320.

³²² Kutub, c. III, s. 120.

³²³ Mevdûdî, c. I, s. 320.

³²⁴ Kutub, c. III, s. 121-122.

Diğer bir ayette de Allah şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah; onların yerine, kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise güçlü ve şerefli olan; Allah yolunda cihad eden ve kınayanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir...”³²⁵

Bu ayette Allahu Teâlâ; dininden dönüp kâfirlerden olanların yerine, kâfirlere karşı güçlü ve şerefli olan yeni bir kavim getireceğinden bahsetmektedir. Burada ‘şerefli olan’ kastından, dinden dönüp kâfirlere karışan insanların şeref yoksunu kişiler olduğu manası da anlaşılmaktadır. Aynı zamanda tasvir edilen bu kavim, kâfirlere karşı azametli olmasına rağmen müminlere karşı da bir o kadar alçakgönüllü ve Allah ile aralarında sevgi bağı bulunan bir kavimdir.

Ayetin tefsirine baktığımızda şu şekilde tefsir edilmektedir:

Kâfirlere karşı güçlü ve azimli olan ve onları önemsemeyen kişiler vardır. Bu kişilerin güçlülüğü, kişiliklerinden ya da sahip oldukları konumdan değil; bilakis inançlarından dolaydır. Çünkü tek amaçları; yeryüzünde Allah’ın egemenliğini tesis etmektir. Bu yüzden de arkalarında Allah’ın yardım ve inayeti bulunur. İslam’ın, diğer dinlere; müslümanlığın da cahiliyeye üstün geleceklerine güvenleri vardır. Cihad, Allah yolunda ve yine Allah için yapılır. Yoksa kişisel menfaatler ve zorbalık için yapılmaz. Bu uğurda Allah’ın sevgisi ve mükâfatını düşünen, başkalarının kınamasından korkmaz. Yine bu yolda olanlar için Allah’ın kanunlarına uymak gerekirken cahilî adetlere uymak da söz konusu değildir. İşte bunlar, ayette bahsedilen seçilmiş kavmin nitelikleridir.³²⁶

Mevdûdî de bu kısmı, benzer şekilde ‘kâfirlere karşı onurlu olan’ diye tefsir etmiştir. Bu onurlu duruş, müminin; imanında ve dindarlığında samimi olup kâfirlere karşı sert, tavizsiz, prensipli ve karakterli oluşu demektir. Kâfirler; bu şekilde dik duruş sergileyen müslümanın, savaşmaları halinde dahi teslim olmak yerine ölmeyi göze alacaklarını bilirler. Bir sonraki ifadede müminlerin korkusuz olmasından kastedilenin ise onların;

³²⁵ Maide, 5/54.

³²⁶ Kutub, c. III, s. 400-401.

Allah'ın nizamına uyarak korkusuzca Allah yolunda gidecekleri, hiçbir tepkiye ve eleştiriye aldirmeden İslam uğruna davalarını güdecekleri vurgulanmaktadır.³²⁷

Elmalılı ise burada irtidat konusuna dikkat çekmiştir:

Bu konu; olay gerçekleşmeden önce Kur'an'ın haber verdiği durumlardan bir örnektir. İbn Ka'b, Dahhâk, Hasan, Katâde, İbn Cüreyc ve bazıları bu mesele hakkında şöyle demişlerdir: "Bu ayet, kıyamete kadar bütün müminlere yönelik bir hitap olarak inmiştir." Yani bu ayet, özel bir nedene bağlı ya da bir olay üzerine nazil olan diğer bazı ayetler gibi değil, genel ve mutlak olarak müminlere irtidatın hükmünü bildirmek için nazil olmuştur. Hz. Peygamber devrine ve sonraki dönemlere baktığımızda irtidat; sadece bir olaya özgü olmadığı gibi bahsedilen kavim de belirgin bir kavim değildir. Ayetteki temsil; kıyamete kadar mürtedlerin olabileceğine ve mukabil olarak Allah'ın ismini yücelten kavimlerin gelebileceğine işaret etmektedir.³²⁸

*"Yoksa siz, başıboş bırakılacağınızı, içinizden cihad edenleri ve Allah'tan, peygamberden ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri, Allah'ın bilmediğini mi sandınız? Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızı bilir."*³²⁹

Bu ayeti kendinden önceki ayetler grubu ile birlikte ele aldığımızda, ilk önce müminlere cihad emri veriliyor. Sonrasında ise kâfirleri sırdaş edinenlerle etmeyenlerin ve cihad edenlerle etmeyenlerin, Allah tarafından bilindiği vurgulanıyor.

Her toplumda olduğu gibi o dönem İslâm toplumunda da; iki yüzlülük yapan, çıkar peşinde koşan, düşmanlarla işbirliği yapan kişiler vardı. Bu hareketlerin Allah tarafından görülüyor ve biliniyor olmasının açığa çıkarılması, İslam için de toplum için de yararlıydı. Çünkü samimi mücahidler ile sahte kişiler arasındaki fark, ancak böyle bir ayetle beyan edilebilirdi.³³⁰

Bu ayetin; İslâm'ı yeni kabul etmiş müslümanlara hitap ettiğini söyleyen Mevdûdî ise anlatılmak istenileni şöyle açıklıyor:

³²⁷ Mevdûdî, c. I, s. 403.

³²⁸ Elmalılı, c. III, s. 416-418.

³²⁹ Tevbe, 9/16.

³³⁰ Kutub, c. V, s. 462.

İslâm, bulunduğunuz yerde hâkim bir güç haline geldiği için değil, Hakk'ın rızasına ulaşmayı murad ettiğiniz için müslümanlığı seçtiğimizi ispatlamanız gerekir. Bu konuda da canınızı, malınızı ve yakınlarınızı Allah yolunda feda etmeniz; göstereceğiniz ispatın delaletine işaret eder. Ancak bu şekilde imtihanı başarırsanız, işte o zaman hakiki müminler olarak kabul edileceksiniz.³³¹

“Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızı bilir.”

Ayetin sonunda ise Allahu Teâlâ; her şeyi bildiğini, müslümanların bundan haberdar olmasını ve başıboş olmadıklarının farkında olmalarını istiyor.

“Hacılara su veren ve Mescid-i Haram'ı imar edenle, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihad edenleri bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında müsavi değildirlere. Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez. İman eden, hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında daha büyük dereceye sahiptirler.”³³²

Bu ayetlerin, nüzul sebebine baktığımızda farklı rivayetler olduğu görülmektedir:

Mekke'li müşrikler Yahudilere: “Biz hacıların su ihtiyacını gideriyoruz ve Mescid-i Haram'ın bakımını üstleniyoruz. Buna göre üstün olan taraf bizler miyiz yoksa Muhammed ve arkadaşları mıdır?” diye sorunca Yahudiler, “üstün olan sizlersiniz.”³³³ cevabını vermiştir.

Diğer bir rivayette Hz. Ali (r.a), amcası olan Hz. Abbas'ın (r.a) müslüman olmasından sonra, “Amca hicret edip, Hz. Allah'ın Resulü'ne katılırsınız.” demiş. O da; “Ben Kâbe'nin bakımını yapıyor ve ziyaretçilerine su dağıtıyorum. Bu haldeyken ben, hicretten daha üstün bir konumda değil miyim?” şeklinde cevap verince ardından bu ayetler nazil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Abbas (r.a): “Anlaşılan o ki, hacılara su dağıtma hizmetini bırakacağım.” deyince Resulullah; “Hizmetinizi devam ettiriniz, çünkü sizin bu işte hayrınız vardır.” buyurmuşlardır.³³⁴

³³¹ Mevdûdî, c. II, s. 199.

³³² Tevbe, 9/19, 20.

³³³ Halebi, *İnsânu'l-Uyûn fi Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut: 1320, c. II, s. 629; Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğazî*, Oxford Üniversitesi: 1966, c. I, s. 442.

³³⁴ Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Mahir Yasin el-Fahl, Dârü'l-Meyman, Riyad: 2005, s. 409.

Bu ayetlerde; müslüman olup cihad edenlerle hacılara su dağıtan ve Kâbe'yi onaranların bir olmayacağı ifade edilmiştir. Burada bahsedilen bu görevler, cahiliye döneminde müşrikler tarafından yapılıyordu. İster müşrik olsun ister müslüman olsun; bu hizmeti yapıyor olup da hayırlı bir iş yaptığını düşünenlerin bile, Allah'a ve ahiret gününe iman ederek cihad edenlerle birlikte Allah katında eşit tutulamayacağı buyruluyor. Dolayısıyla burada, Allah'a ve ahiret gününe imanla birlikte Allah yolunda cihad etmeye teşvik vardır.

Aynı zamanda bu ayetler; mücahit ruhlu muhacir müminlerin üstünlüklerini göstererek o müminlerin; Allah'ın rahmetine, nimetine ve rızasına sahip olacağını göstermektedir. Fakat ayetteki "Allah katında daha büyük dereceye sahiptirler." ifadesindeki "büyüklük", müslümanlar ile müşrikler arasında karşılaştırmalı bir büyüklük değildir. Çünkü onların yaptıkları boşa çıkmıştır. Onlar cehennemde ebedî olarak kalacaklardır.³³⁵ Yani burada "müslümanlar kadar olmasa da müşrikler de bir dereceye sahiptir" manası, söz konusu değildir.³³⁶

Mevdûdî de, ayette bahsedildiği üzere kişinin Allah katındaki gerçek değerinin; mukaddes yerlerin koruyuculuğu, imarı ya da bazı şeyh ve ulema soyundan gelmesi değil; bilakis samimi bir imana sahip olmasına ve Allah yolundaki fedakârlığına bağlı olacağını ifade etmektedir. Bununla beraber Mevdûdî, mukaddes yer ve kurumların Allah katında bir değeri bulunmayan kimselerin eline terk edilmesini de caiz görmemektedir.³³⁷

Seyyid Kutub ve Elmalılı'nın; bu konuda aynı düşünceye sahip olup Kâbe gibi bir yerin bakımının iman ehli dışındakilere bırakılmasının caiz olmadığını kabul etmeleri, Mevdûdî'nin tefsiriyle de benzerlik göstermektedir. Hatta Elmalılı; Allah yolunda cihad edenler ile Kâbe'nin bakımı ve hizmetiyle ilgilenen imansız kişilerin, fazilet bakımından birbirleriyle kıyas edilmesini bile caiz görmeyip; aksine zulüm ve haksızlık olduğunu düşünmektedir.³³⁸

³³⁵ Tevbe, 9/17.

³³⁶ Seyyid Kutub, c. V, s. 465.

³³⁷ Mevdûdî, c. II, s. 200.

³³⁸ Elmalılı, c. III, s. 483.

Bu ayette Seyyid Kutub bir ayrıma dikkat çekiyor ve müşriklerle, mücahid muhacir müslümanlar arasında sahip oldukları dereceler bakımından karşılaştırma yapılamayacağını söylüyor:

*“Ey Muhammed! De ki: “Eğer babalarınız, erkek evlatlarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, kazandığınız mallar, durgunluğundan korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız evleriniz; Allah’tan, peygamberinden ve Allah yolunda cihad etmekten sizin için daha güzel ise Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, fasıklar güruhunu hidayete erdirmez.”*³³⁹

Burada istenilen şey; kişinin dünyevi hayatı tamamen bırakması, ailesinden ve çocuklarından uzak kalması demek değildir. Bunlarla birlikte kalpte egemen olması gereken; Allah’ın, Resulü’nün ve yine Allah yolunda cihad etmenin sevgisidir. Kalbe bu inanç hâkim olduktan sonra, kişinin diğer şeylerle ve aile efradıyla ilgilenmesinde, mal-mülk sahibi olmasında, helal kılınan rızık ve nimetlerden istifade etmesinde bir sakınca yoktur. Bir nevi bu sevgi bir kefeye, dünya sevgisi bir kefeye konuyor. Yani kalpte; ya dini inanç hüküm sürmelidir ya da dünya menfaati hüküm sürmelidir.”³⁴⁰

“Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin.” ifadesindeki Allah’ın emri (hükmü) ile kastedilen ise; kalbinde dünya menfaati hâkim olan kişilerin, gerçek imanın nimetlerinden mahrum edileceği ve bu nimetlerin, Allah’ın istediği gibi hareket edenlere bağışlanacağıdır.³⁴¹

Ayetin son kısmında; müminlerin kalbindeki dünya sevgisinin, asıl olması gereken diğer sevgiden fazla olması halinde akıbetlerinin fasıklar gibi olacağına dikkat çekilmektedir. Aynı zaman da Allah’ın da fasıkları sevmediği ifade edilmektedir. Böylece Allah ve Peygamber sevgisiyle birlikte cihad şuurunun; her daim kalplerde, en üst derecede olması istenilmektedir. Dolayısıyla diyebiliriz ki cihad, müslüman için bir yaşam biçimidir.

“Ey iman edenler! Size ne oluyor da: “Allah yolunda cihada çıkın denildiğinde, bazılarınız ağırdan alarak, bulunduğunuz yerden kıvılcak istemiyorsunuz? Yoksa

³³⁹ Tevbe, 9/24.

³⁴⁰ Kutub, c. V, s. 467.

³⁴¹ Mevdûdî, c. II, s. 201.

siz, ahireti bırakıp, sadece dünya hayatına mı razı oldunuz? Hâlbuki dünya hayatının geçici zevki ahiret saadeti yanında pek az ve değersizdir."³⁴²

Ayette, dünya hayatının geçici bir yer olduğu hatırlatılarak, sonunda kazanılacak ahiret mutluluğuyla birlikte müminler, cihada teşvik edilmektedir. Yani ikisi arasında tercih yapılacak olsa dünya hayatı yerine ahiret saadetinin tercih edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu ayet Tebük seferi öncesi, müslümanları teşvik etmek için vahyedilmiştir. Çünkü Bizans'ın Şam civarına yığınak yaparak savaşa hazırlandığı, Heraklius'un bazı Arap kabileleriyle (Lahm, Cüzam, Âmile, Gassan) anlaşma yaptığı ve bir yıllık erzaklarıyla düşman birliklerinin Şam yakınlarındaki Belka eyaletine sevk edildikleri bilgisi Hz. Peygamber'e ulaştınca, hemen seferberlik ilan edildi. Hz. Peygamber, casusların bilgi sızdırmasını önlemek için diğer savaşlarda nereye doğru gidileceğini söylemezken, Tebük seferinde açık açık söylemişti. Çünkü gidilecek yer uzak, havalar sıcak ve mahsullerin toplanacağı bir mevsimdi. Bu yüzden, ayette bahsedilen tereddütler başlamış; münafıklar da "Bu sıcakta savaşa mı çıkılır. Aramızda yoksullar ve işini bitiremeyenler var." diyerek müslümanları korkutmaya çalışmışlardı. İşte bu ve bundan sonraki birkaç ayet, müslümanların bu endişesini gidermek için nazil olmuştu.³⁴³

Seyyid Kutub ayette bahsedilen ağırlığı; dünya hayatının, toprak sevdasının, rahatın, tembelliğin ve kişisel çıkarların verdiği bir ağırlık olarak ifade ederken; şu hitabın son derece güzel bir anlam ifade ettiğini söylemektedir: "bazılarınız ağırdan alarak, bulunduğunuz yerden kımıldamak istemiyorsunuz." Bu ifade duyguları harekete geçiren, zihinlerimizde bir canlandırma yapan ve sanki "yere yapışıp kaldınız" manasında hitap edilmiş etkin bir ifadedir. Devamında ise Seyyid Kutub; Allah yolunda cihada çıkmayı, bu ağırlıklardan kurtulmak ve insan benliğinde var olan ulvi bir duyguyu gerçekleştirmek olarak kabul ederken, bunun aynı zamanda bağımlılık ve zorunluluk hissi veren bazı duyguları da yenme gayreti kazandırdığını beyan etmektedir.³⁴⁴

³⁴² Tevbe, 9/38.

³⁴³ Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 413; Kutub, c. V, s. 525.

³⁴⁴ Kutub, c. V, s. 527.

“Dünya hayatının geçici zevki, ahiret saadeti yanında pek az ve değersizdir.” ifadesi iki anlama da gelebilir. İlk olarak; ahiret hayatının ebediliği ve oradaki nimetlerin çokluğu ile dünya hayatı kıyaslandığında dünyanın ne kadar değersiz olduğunun farkına varılmasıdır. İkincisi ise; dünya hayatının zevki ve faydaları ne kadar çok olursa olsun, son nefesle birlikte –Allah rızası için İslam uğrunda yapılan fedakârlıklar müstesna- hiç birşeyin ahirette değerinin olmamasıdır.³⁴⁵

Seyyid Kutub da, Allah yolunda cihad etmekten kaçan müslümanın imanında zayıflık ve bozukluk olduğunu söylüyor. Ve düşüncesini şu hadisi şerife bağlıyor: “Kim Allah yolunda savaşmadan ya da bunu istemeden ölürse, münafıklığın şubelerinden biri üzerine ölmüş olur.”³⁴⁶ Bu isteksizlik ve geri kalış, kişiyi; ölüm korkusu ya da fakirlik duygusundan dolayı alıkoyar. Oysa ölüm de rızık da Allah’ın bilgisi ve emri dâhilindedir.³⁴⁷

3.5. Cihad’a Hazırlık

Müslüman; dünyadaki kötülüklerin ortadan kalkması, iyiliklerin ve güzelliklerin yaygınlaşması için çalışır. Müslümanlar için göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husus da onların, düşmanlarından daha güçlü olmalarıdır. Bu gücü sağlamadaki amaç, düşmanları ortadan kaldırmak değil; onların düşmanca tavır sergileyecek cesaretlerini yok etmektir. Bu yüzden Allahu Teâlâ; bazı ayetlerde müslümanların, düşmanlarını caydıracak şekilde güçlü ve hazırlıklı olmalarını istemiştir. Bu hazırlık ve güç, barış ve güvenliğin teminatı olarak görülmelidir.³⁴⁸

Aşağıdaki ayetlerde müslümanların, her an güçlü ve savaşa hazırlıklı olmaları gerektiğini görmekteyiz.

*“Ey iman edenler! Sabredin. Düşmanlarınıza karşı sabırlı olun. Sınırlarınızda nöbet tutun. Allah’tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.”*³⁴⁹

³⁴⁵ Mevdûdî, c.II, s.215.

³⁴⁶ Ebû Dâvûd, Cihad, 18; Nesâî, Cihad, 2.

³⁴⁷ Kutub, c. V, s. 527.

³⁴⁸ Rahmi Yaran, ‘İslam, Cihad ve Savaş’, **Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası**, 2004, c. I, sayı 2, s. 182.

³⁴⁹ Al-i İmran, 3/200.

Burada müminlere önemli bir çağrı vardır. Bazı ayetlerde Allah, sıkıntı ve zorluklara karşı sabır ve namazla kendisinden yardım istenilmesini emrederken³⁵⁰; burada da düşmanlara karşı sabırlı olunmasını emretmiştir. Dolayısıyla cihad hazırlığında yapılması gerekenlerden biri de sabırdır.

İslam davasında yol azığı sabırdır. Çünkü yol uzun ve meşakkatlidir. Bâtılın sapıklığına, kötülüğün çokluğuna karşı hep sabır gereklidir. Bunlarla birlikte yine cihadın acılığına ve zorluğuna; sonrasında elde edilecek güç ve kuvvetin şımarıklığına karşı sabır gereklidir. Müminin, bunların hepsiyle karşılaşma ihtimali bulunduğu için ona sabretmesi emredilmiştir.³⁵¹

Seyyid Kutub'a göre Kur'an, sadece ibadet ve ahlak kurallarını içeren bir manzumeler bütünü değildir. O, adeta hayatın her alanına ışık tutmaktadır. Ona göre; Tevbe Suresi 123. ayetle İslâmî hareketin stratejisini veren Kur'an, şu ayetle de adeta İslâmî hareketin taktiğini vermektedir:³⁵²

*“Ey iman edenler! Tedbirinizi alın. Bölük bölük veya toplu olarak savaş gidin.”*³⁵³

Bu ayet, Uhud Savaşı sonrası cesaretleri artan düşman kabileler hakkında nazil olmuştur. Kâfirler, müslüman olacağız bahanesiyle Medine'den müslümanları davet ediyorlar, sonra da onları katlediyorlardı.³⁵⁴ İşte ayet burada müslümanların o günkü durumuna göre yol gösteriyor, onlara taktik veriyor. Çünkü o dönemde müslümanların çevresi kâfirlerle kuşatılmıştı. Bununla beraber yanı başlarında Yahudiler, aralarında ise münafıklar bulunuyordu. İşte bu yüzden, müslümanlar uyarılıyor. Hatta alınacak tedbirin, nasıl olması gerektiği izah ediliyor:

“Bölük bölük veya toplu olarak savaş gidin.”

Ayette geçen ‘تُبَاتٌ’ ‘sübât’ kelimesi ثَبَةٌ ‘sübet’ kelimesinin çoğulu olup, “on kişiden fazla oluşan erkek”³⁵⁵ topluluk olup, “ardı ardına gelen birlik”³⁵⁶ anlamına gelir. Burada kastedilen mana, savaş yoluyla çıkılacak olan cihada herkesin teker teker değil; toplu bir

³⁵⁰ Bakara, 2/45, 153; Taha, 20/130; Kehf, 18/28; Hac, 22/35; Lokman, 31/17; Kaf, 50/ 39.

³⁵¹ Kutub, c. II, s. 337.

³⁵² Kutub, c. III, s. 63.

³⁵³ Nisa, 4/71.

³⁵⁴ Mevdûdî, c. I, s.307.

³⁵⁵ Elmalılı, c. III, s. 123.

³⁵⁶ İbn Kesir, c. IV, s. 157.

halde çıkmasıdır. Yani küçük birlikler ya da büyük bir ordu şeklinde savaşa çıkılmasıdır. Çünkü teker teker savaşmak, alana yayılmış düşmana daha çabuk mağlup olmayı getirir. Geneli itibariyle ise ayet, savaş stratejisini ve günümüzde ‘taktik’ olarak adlandırılan savaşma yöntemini emretmektedir.³⁵⁷

*“Onlara karşı hazırlayabildiğiniz kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın ki, bununla Allah’ın ve sizin düşmanınızı ve bundan başka bilmediğiniz, fakat Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutmuş olun...”*³⁵⁸

Mevdûdî de ayeti; müslümanların her daim hazır, düzenli ve tam teşekküllü bir orduya sahip olması gerektiği yönünde tefsir etmiştir. Çünkü ani bir saldırı karşısında karışıklığa ve korkuya imkân vermeden, düşmanlara karşı mücadeleye girişilmesi gerekir.³⁵⁹

Kutub ise ayetteki emirden hareketle; kuvvet hazırlamanın en son sınırını, insan gücünün sahip olduğu en son sınır olarak açıklıyor. Müslümanlar sahip olduğu güce dayanarak, hazırlayabildiği en büyük gücü ve kuvveti oluşturmak zorundadırlar. Kuvvet hazırlamanın amacı ise düşman gönüllere korku salmaktır. O düşmanlar ki; bizim bildiğimiz ya da bilmediğimiz, düşmanlıklarını alenen belirtmemiş gizli düşmanlar olabilir. İşte o gizli düşmanların bile, İslam’ın sağladığı bu güçten korkmaları ve bu korkuyla düşmanlık yapmaya yeltenmemeleri gerekir.³⁶⁰

Bununla beraber savaş atlarının hazırlanması, şüphesiz ki; vahye muhatap olan o günkü müslümanları ilgilendirmektedir. Çünkü o zamanın şartlarında savaş gücü olarak kullanılan gereksinimlerden biri atlar idi. Dolayısıyla müslümanlar caydırıcı bir güce sahip olmak zorundadırlar. Bu güç, düşmanca duyguları uzaklaştıracağı gibi barışı da teminat altına alır.³⁶¹ Ayetten hareketle müslümanların, günümüz koşullarına ve şartlarına uygun olarak en etkin ve caydırıcı savaş gücüne ve teçhizatına sahip olmaları gerektiğini anlamaktayız.

³⁵⁷ Kutub, c. III, s. 64.

³⁵⁸ Enfal, 8/60.

³⁵⁹ Mevdûdî, c. II, s. 167.

³⁶⁰ Kutub, c. V, s. 354.

³⁶¹ Türer vd., s. 320.

3.6. Cihad'da Düşmanla İlişkiler

İslam'ın dininde insana karşı o kadar çok müsamaha ve hoşgörü vardır ki vicdanı olan her insan onu ne inkâr edebilir ve ne de bu konuda iftirada bulunabilir. İslam'ın özünde sadece bir topluluğa ya da belirli bir dinin mensuplarına değil, insan olduğu için bütün insanlığa karşı bir hoşgörü vardır.³⁶²

Kur'an-ı Kerim'de müslümanların, düşmanlarına karşı ilişkilerini düzenleyen, onlara nasıl davranmaları gerektiğini ifade eden bazı ayetler yer almaktadır. Aşağıda göreceğimiz ayetler, bu konuya örnek teşkil etmektedir.

*“Eğer onlar barışa yeltenirlerse, sen de yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla iştirakdir, hakkıyla bilendir.”*³⁶³ ayetinde, düşmanla ilişkilerdeki hedefin savaş olmayıp barış olduğu vurgulanmaktadır.

İslam'da; düşman olarak görülen tarafın düşman görülmesinin sebebi, İslam'ın koyduğu kurallara riayet etmemeleridir. Bu emir ve yasakları çiğneyenler ister müşrik, putperest veya kâfir bir topluluk olsun; isterse inanan bir topluluk olsun, Allah ve Resulüne itaat etmemeleri halinde -doğru yola gelene kadar- İslam'a göre düşman kabul edilirler. Doğru yola geldikten sonra ise onlara karşı şiddet uygulamak uygun değildir.³⁶⁴

*“Ey Muhammed! Kâfirlere söyle: Şayet kötülüklerden vazgeçerlerse, geçmişteki günahları bağışlanacaktır. Eğer yine kötülüğe dönerlerse, geçmiş ümmetlerin başına gelen felaketler ortadadır.”*³⁶⁵

Bu ayette Hz. Peygamber'in, uyarıcı ve müjdeleyici kimliğine sahip olduğunu görüyoruz. Allahu Teâlâ elçisinden, düşmanla savaştan önce onlara nasıl muamele edeceğini bildirmekte ve ardından cihad edilmesi emrini³⁶⁶ vermektedir. Bu durumda düşmanlar, savaş öncesi uyarılıyor ve içinde buldukları kötülükten vazgeçmeleri isteniyor. Bu uyarıya uyup vazgeçtikleri takdirde, günahlarının da silineceği müjdesi veriliyor. Aksi takdirde kendilerinden önceki İslam düşmanları nasıl felakete maruz kaldıysa aynı akıbeti kendilerinin de göz önünde bulundurmaları hatırlatılıyor.

³⁶² Seyyid Kutub, **Cihan sulhu ve İslam**, çev. Ali Arslan, Beka Yay., İstanbul: 2014, s. 175.

³⁶³ Enfâl, 8/61.

³⁶⁴ Razi, c. XV-XVI, s. 149-150.

³⁶⁵ Enfal, 8/38.

³⁶⁶ *“Hiçbir fitne kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.”* Enfal, 8/39.

Seyyid Kutub'a göre Allahu Teâlâ; kâfirlere karşı Hz. Muhammed'in (s.a.v) şu hatırlatmalarda bulunmasını istiyor:

Ey Muhammed! Rabbinin; kâfirler hakkındaki hüküm ve kararını, onların boşuna birleşip savaş hazırlığı yaptıklarını, dünyadaki boş uğraştan sonra da ahirette cehenneme atılacaklarını onlara haber ver. Fakat Allah yolundan döndürmek için mal harcamaktan, kâfirliklerinden ve İslam düşmanlığından vazgeçmek için önlerinde hala bir fırsat var. Eğer pişman olup Allah'ın dinine girerlerse günahları affolunur. Çünkü İslam, geçmiş günahları temizler. Ama bütün açıklamalara rağmen hala yaptıklarından vazgeçmezlerse işte kendilerinden önceki ümmetler neyle karşılaşıtlarsa kendileri için de aynı durum uygulanacaktır.³⁶⁷

Elmalılı buradaki *إِنْ يُعُودُوا* “şayet yine kötülüğe dönerlerse” kelimesiyle kastın, ‘Hakk’a teslim olup bağışlandıktan sonra tekrar Peygamberle savaşa kalkışmaları’ olduğunu söylemiştir. *فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ* “geçmiş ümmetlerin başına gelen felaketler göz önündedir” hitabıyla da Peygamberlerine karşı savaş açan kavimlerin ve Bedir’dekilerin sonunun ne olduğu hatırlatılarak düşmanlara gözdağı verilmiştir.³⁶⁸

*“Ey iman edenler! Benim düşmanımı da kendi düşmanınızı da dost edinmeyin. Siz onlara sevgi besliyorsunuz, fakat onlar, size gelen Hakk’ı inkâr ediyor. Peygamberi ve sizi, Rabbiniz olan Allah’a iman ettiğiniz için yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz benim yolumda cihad ve rızamı istediğiniz için yurdunuzdan çıktıysanız, onları dost edinmeyin. Onlara olan sevginizi gizlersiniz. Ama ben, sizin gizledikleriniz şeyleri de açığa vurduklarınızı da çok iyi bilirim. İçinizden kim, benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinirse, şüphesiz o, doğru yoldan sapmıştır. Eğer sizi ele geçirirlerse, hemen size düşman kesilirler. Ellerini ve dillerini size kötülük yapmak için uzatırlar. İnkâr etmenizi temenni ederler.”*³⁶⁹

Ayette; Allah’a ve Hz. Peygamber’e düşman olanlara karşı, nasıl bir ilişki içerisinde olunması ve müminlerin onları asla dost edinmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Ayetin tefsirine geçmeden önce sebep-i nüzûle ait olay şu şekilde cereyan etmiştir:

³⁶⁷ Kutub, c. V, s. 305.

³⁶⁸ Elmalılı, c. IV, s. 408.

³⁶⁹ Mümtehine, 60/1, 2.

Kureyşliler, Hudeybiye antlaşmasını çiğnediklerinde Hz. Peygamber Mekke'ye saldırı hazırlığı yapıyordu. Fakat bunu müslümanlardan herkese söylemez. O sıralarda Benî Abdülmuttalib'in hür kıldığı bir cariye Mekke'den Medine'ye gelir. Daha önce şarkıcılık yapan bu kadın, Medine'de yoksul duruma düştüğü için ve kendisine yardımcı olması düşüncesiyle Hz. Peygamber'in yanına gider. Hz. Peygamber de (s.a.v) Abdülmuttalip oğullarından, kadına yardımcı olmalarını ister. Bu kadın Mekke'ye döneceği zaman, Hatib b. Ebî Belta isminde bir zat kendisine gizli bir mektup vererek onu Mekke'nin ileri gelenlerine vermesini söyler. Kadın Medine'den ayrılır ayrılmaz Allah bu olayı Resulü'ne bildirir. Hz. Peygamber de (s.a.v); Hz. Ali, Hz. Zübeyr ve Hz. Mikdat b. Esved'e kadını takip etmelerini söyleyerek şu emri verir: "Hemen yola çıkın. Mekke yolunda Hah bahçesi civarında bir kadın göreceksiniz. Kendisinde Hatib'in müşriklere yazdığı bir mektup var. Mektubu kadından alın. Mektubu verirse kadını bırakın, vermezse öldürün." Bu emirle görevlendirilenler yola çıktıklarında kadını bulurlar ve kendisine verilen mektubu isterler. Kadın inkâr etse de vermediği takdirde kendisini soyarak aramak zorunda kalacaklarını söylediklerinde kadın saçlarının arasından mektubu çıkarır ve onlar verir. Onlar da mektub alıp Medine'ye getirirler. Hz. Peygamber mektubu açtığında, "Allah'ın elçisi sizi istiyor. Kendinizi ondan koruyun." ifadeleriyle İslam ordusundaki savaş hazırlığının, Kureyşlilere haber verildiğini görür. Hatib'e, bu davranışının sebebini sorduğunda ise Hatib; kâfir ya da mürted olup İslam'a kin beslemediğini ifade eder. Davranışının sebebini ise ailesinin Mekke'de olduğunu ve kendilerine sahip çıkacak bir kimselerinin olmadığını açıklayarak; bu şekilde haber veririm onlar da belki benim aileme dokunmazlar diye düşündüğünü ifade eder. Bu şekilde Hatib'i dinledikten sonra yanındakilere "Hatib doğru söylüyor." der. Fakat Hz. Ömer (r.a), Hatib'i öldürmek için Resulullah'tan izin vermesini ister. Hz. Peygamber de (s.a.v); "Bu şahıs, Bedir savaşına katılanlardandır. Allah'ın Bedir savaşına katılanlara, o vaziyeti görüp, "Ben sizi affettim." demediğini kim biliyor?" diye cevap verir. Bu sözleri işiten Hz. Ömer de (r.a.) ağlayarak "Allah ve Resulu daha iyi bilir." diye karşılık verir.³⁷⁰

Mevdûdî'nin ifadesine göre; İbn Abbas, Mücâhid, Katâde ve Urve b. Zübeyr de olmak üzere bütün müfessirler bu ayetlerin, Hatib b. Ebî Belta'nın gönderdiği mektubun

³⁷⁰ Vâhidî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, s. 663-664; İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Mustafa Sekâ vd., by., ts., c. III-IV, s. 398.

yakalanması üzerine nazil olduğu görüşündedirler. Dolayısıyla bu rivayette, Hz. Hatib'in mazeretinin kabul edilerek ona bir ceza verilmediği ve affedildiği bildirilmektedir. Her ne kadar bu ayetler, Hz. Hatib'in olayı üzerine nazil olmuşsa da aslında bütün müminlere kalıcı bir ders vermektedir. Çünkü küfür ile İslam'ın, birbirleriyle savaştıkları bir dönemde bir mümin, sebep ne olursa olsun, sırf kendi çıkarı için İslam'a zararı olacak bir işe girişemez. Böyle bir davranış doğru değildir ve imanla çelişir.³⁷¹

Kutub'un tefsirine baktığımızda ise görüyoruz ki; müminlere kötülük yapıp düşmanlık besleyenleri Allahu Teâlâ, kendisine düşmanlık yapmış olarak kabul ediyor. Allah'a ve Resulüne iman ettikleri için yurtlarından kovulmuş olmaları da müminlerin hafızasında canlandırılarak, müşriklerin hangi sebeple savaştıkları gösteriliyor. Yani müşriklerin düşman kesilmesi için ortadaki tek neden, inanç meselesidir. Öyleyse onlara sevgi beslemeyerek, onlarla dostluk kurmadan gerçek bir düşman gibi davranmalı ve müslümanlara kötülük yapabilecekleri bir fırsat sunulmamalıdır. Çünkü düşman topluluğu; işkence yapmak ve zarar vermek için sadece ellerini ve dillerini kullanmazlar. Bununla beraber, asıl düşünceleri ve arzularını hayata geçirirler.³⁷²

Yukarıda bahsedildiği üzere şu çıkarımı yapmak mümkündür:

Kâfirlerin düşman kabul edilmesinin ve onlarla cihad edilmesinin sebebi inanç meselesidir. Yani bir mümin, kişisel olarak kendisine düşman olan nefsiyle cihad ettiği gibi karşısındaki düşmanın inançsız olması da onunla cihad etmesine bir sebeptir diyebiliriz. Çünkü onların inançsızlığının temelinde, müminlerin de kendileri gibi olması temennisi yer alır. Fakat burada kastettiğimiz sadece savaş yoluyla gerçekleştirilen cihad değildir. Dolayısıyla bu, hem İslam'a hem de müslümanlara karşı yapılan bir zihniyet mücadelesidir.

“Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yerinizden çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara adaletli olmanızı yasaklamaz. Şüphesiz Allah, adil davrananları sever. Allah, ancak din hususunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan

³⁷¹ Mevdûdî, c. VI, s. 214-215.

³⁷² Kutub, c. XI, s. 329.

*çıkaranları ve çıkarılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerdir.*³⁷³

Bir önceki ayette ayrıntıya yer verilmeden, sanki bütün müşriklerle dostluk kurulamayacağı emrediliyorken; bu ayette yer alan husus ise adeta o ayetin açıklaması mesabesinde. Orada müminlere, Allah'a ve Resulü'ne düşman olanların dost edinilmemesi gerektiği ifade edilirken; bu ayette de din konusunda savaş açmayanlara dostluğun yasaklanmadığı belirtiliyor. Ayette müminlerin; kendileriyle savaşmayan ve onları yurtlarından çıkarmayan kişilere karşı sevgi beslemelerinde ve onlara iyilik yapmalarında bir sakınca olmadığı ifade edilmektedir.

Seyyid Kutub'a göre bu ayet; İslam dininin yapısına ve insan fıtratına uymakla birlikte gayrimüslimlerle ilişkileri düzenleyen genel bir kuraldır. Bu kural, İslam dininin milletlerarası hukukunu içeren yasalar bütünü'nün temelini oluşturur. İkinci bir kural da; müminlerle karşıtları arasında, Allah'ın ismini yüceltme davası haricindeki başka bir konunun, savaş nedeni olamayacağıdır. Öyle ki; savaş gayesiyle saldıranlara, karşı koymalar ya da yapılan antlaşmalara ihanet düşüncesiyle karşılık vermeler haricinde İslam'da asıl olan; barış, iyilik, sevgi ve adalettir. Buna mukabil müminlerden, kendileriyle inanç uğrunda savaşanlar, kendilerini yurtlarından çıkaranlar ya da bu işe yardımcı olanlarla dostluk kurmamaları isteniyor. Dolayısıyla Allahu Teâlâ; onlarla dostluk kuranların 'zalimler' olduğu hükmünü veriyor. Bu meyanda, zulmün anlamlarından biri de 'şirk' olduğuna göre³⁷⁴ işte bu ayet; müminler için tehdit anlamı içeren müthiş bir ifadedir.³⁷⁵

Mevdûdî ise burada 'adalet' kavramının özel bir anlam içerdiğini belirtmiştir. Yani ayette belirtildiği gibi; biri size karşı düşmanlık beslemiyorsa, sizin de ona karşı düşmanlık beslememeniz, adaletin gereğidir. Düşmanlık yapanla yapmayanın aynı kefeye konması adaletsizliktir. Ancak size sırf müslüman olduğunuz için saldıran, sizin ülkenizi terk etmenize sebep olan ve ondan sonra da sizi rahat bırakmayan kişilere karşı sert davranmak hakkınızdır. Bazı ayetlere baktığımızda, kâfirlerle her türlü ilişkinin koparılması gerektiği gibi yanlış bir anlam çıkarılabilir. İşte bu ayetlerde, onlarla

³⁷³ Mümtehine, 60/8, 9.

³⁷⁴ "Allah'a ortak koşmak, büyük bir zulümdür." Lokman, 31/13.

³⁷⁵ Kutub, c. XI, s. 336-337.

ilişkilerin kesilmesinin sebebi kâfir olmaları değil; müminlere zulmetmeleri ve şiddet uygulamaları olarak açıklanmaktadır. Bu yüzden müslümanlar; kendilerine düşmanca tavırlar besleyerek zulmeden kâfirlerle zulmetmeyen kâfirleri ayırt edip onlara kötü davranmamalıdır.

Mevdûdî, tefsirin devamında buna en güzel örnek olarak, Hz. Esmâ binti Ebu Bekir ile kâfir olan annesini göstermektedir. Nitekim Hz. Ebu Bekir'in Kuteyle binti Abdüluzza ismindeki hanımı kâfir, kızı Esmâ ise müslümandı. Bu hanımı hicret dahi etmemişti. Fakat Kuteyle, Hudeybiye antlaşmasından sonra kızını görmek için Medine'ye gelir ve ona bazı hediyeler verirdi. Bu durum üzerine Hz. Esmâ, Hz. Peygamber'e (s.a.v) "Annem ile görüşeyim mi?" diye sormuş; Hz. Peygamber de "Evet, onu hoşnut et." diye cevap vermiştir. İşte bu olaydan; bir müslümanın, yine müslüman olmayan anne, babasına ve akrabalarına hizmette bulunmasının ve ona yardım etmesinin, İslam düşmanı olmamaları şartıyla caiz olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁶

İslam'ın, dolayısıyla da Hz. Peygamber'in, savaşlarda bile insana ne kadar değer verdiğini; dinin baskı ve kılıç zoruyla değil; bilakis kalplerin fethiyle yayıldığının göstergesi olan şu gerçekler dikkat çekmektedir:

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra dokuz tanesi fiilî mücadele olmak üzere toplam yirmi yedi gazveye katılmıştır. Görevlendirdiği komutanlar aracılığıyla da altmıştan fazla seriyye düzenlenmiştir. Bu mücadelelerin hepsinde çatışma olmadığı gibi çatışma olanlarda öldürülen düşman sayısı iki yüz elli; şehit olan müslüman sayısı ise yaklaşık olarak yüz elli civarındadır. Aynı dönemde üç milyon km²' lik bir alan müslümanların yönetimi altına girmiştir. Sonraki on yıllık bir sürede üç milyon km² lik daha alan fethedildiği halde ölenlerin sayısı dört yüzü geçmemiştir.³⁷⁷

İslam savaşı; insanların yok öldürülmesinden ve yeryüzünün tahribata uğramasından dolayı güzel bir uygulama olarak görmemektedir. Savaş ancak insanların inanç

³⁷⁶ Mevdûdî, c. VI, s. 221.

³⁷⁷ Muhammed Hamidullah, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, çev. Salih Tuğ, Yağmur Yay. İstanbul: 1991, s. 20-21.

hürriyetini koruması hasebiyle (hasen) güzel görülmüştür. Bu yüzden cihad, li ğayrihî hasen bir bir görevdir.³⁷⁸

Son olarak; bu başlık altında incelediğimiz ayet tefsirlerine baktığımızda bir kez daha İslam'ın savaşçı bir din olmadığı görmekteyiz. Bilakis İslam, müslümanlara karşı madden ya da manen herhangi bir müdahalede bulunmayan kâfirlere karşı beşerî münasebete dahi izin vermektedir. Dolayısıyla zulüm ve baskı dışında, İslam düşmanlarıyla ilişkiler noktasında barışçıl esaslar söz konusudur.

3.7. Cihad'ın Sınırları ve Kuralları

Müslümanların inançları yüzünden baskılara maruz kalması, ülkelerinin işgal edilmesi ve haksızlıklara uğramaları karşısında tepki göstererek bunları yapanlarla mücadele etmesi, müslümanların en doğal haklarıdır. Bu yönüyle baktığımızda savaş yoluyla cihad meşrudur. Fakat diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da bir hedefin meşru olmasıyla birlikte o hedefe götüren yolların da meşru olması gerekir. Dolayısıyla düşmana karşı işkenceden kaçınmak, çocuklara, kadınlara ve yaşlılarına saldırmamak, ölümlerine saygılı davranmak savaş yoluyla cihadın kurallarındandır. Bu gibi kurallara uyulmaması halinde yapılan silahlı mücadele cihad olarak isimlendirilemez.³⁷⁹

Cahiliye dönemindeki Araplar, savaştıkları zaman yerleşim yerlerindeki insanları öldürür, evlerini ateşe verir, tarlalardaki mahsulleri de telef ederlerdi.³⁸⁰ Ancak barışı esas alan İslam dini, savaşta dahi düşmanlara karşı haddi aşan uygulamaları uygun görmemiştir.

Müslümanlara cihad etmeyi emreden Allahu Teâlâ, aşağıdaki ayetlerde olduğu gibi bunun sınırlarını ve kurallarını da belirlemiştir. Kimlerle mücadeleye girileceği konusunda sınırlar belirlemiş; savaş esnasında ve sonrasında neler yapılabileceğinin kurallarını koymuştur.

³⁷⁸ Bilmen, c. III, s. 356.

³⁷⁹ Nargül, s. 102-104.

³⁸⁰ Vehbe Zuhaylî, **İslam Hukukunda Savaş**, çev. İsmail Bayer, İhtar Yay., Erzurum: 1996, s. 34-36.

*“Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşın. Sakın aşırı gitmeyin. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.”*³⁸¹

Rivayetlere göre müşrikler; Hudeybiye’de Hz. Peygamber (s.a.v) ve beraberindekilere umre için Mekke’ye girmelerine izin vermeyince müslümanlar kurbanlarını keserek oradan ayrılmışlardı. Müşrikler, gelecek yıl Mekke’yi boşaltmak kaydıyla umre yapması konusunda müslümanlarla anlaşmışlardı. Ertesi yıl yine müslümanlar Resulullah’ın önderliğinde toplanmış, önceki yıl yapamadıkları umreyi kaza etmek için yola çıkmışlardı. Fakat müslümanlar, müşriklerin antlaşmaya sadık kalmayacağından endişe etmiş; Harem-i Şerif’te ve haram ayda savaşmaktan imtina etmişlerdi. İşte ayet, bu olay üzerine nazil olmuştu.³⁸²

Kutub’a göre, bu ayette olduğu gibi kâfirlerin zulmü karşısında müminlere savaş izni veren benzer ayetlerin nazil olması, müslümanlar tarafından da cihadın farz kılınacağına dair bir işaret olarak algılanmıştır.³⁸³

Elmalılı Hamdi Yazır’ın ifadesine göre bu ayet, Medine’de nazil olan ilk kıtal (savaş) ayetidir. Resulullah (s.a.v), “Müşriklerle topyekün savaşın.”³⁸⁴ emrindeki ayet nazil olmadan önce bu ayete göre hareket etmiş; karşı taraf savaş açmadıkça savaşmamıştır. Çünkü müslümanlara ilk olarak, savunma nitelikli bile olsa savaşma izni verilmemiş; sabır ve Muvadea (başkasına ilişmemek) yoluyla karşılıklıta bulunmaları bildirilmiştir.

Buradan hareketle Elmalılı, savaş emrini içeren ayetlerin iki yönlü olduğunu belirtmektedir:

- a) Bir bölümü sadece ‘izin’ ve ‘olur’ ifade eder.
- b) Diğer bir bölümü de, savaş ve cihad emri vererek vücubiyet yani gereklilik yansıtır.

Elmalılı bu ayetin; sadece ‘ayet-i kıtal değil, emr-i kıtal’ olduğunu; yani savaş konusunu içeren bir ayet değil; savaşmak emrini veren bir ayet olduğunu söylemektedir. Aynı

³⁸¹ Bakara, 2/190.

³⁸² Vâhidî, **Esbâbu Nüzûli’l-Kur’ân**, s. 164.

³⁸³ Kutub, c. I, s. 302.

³⁸⁴ Tevbe, 9/36.

zamanda tefsir âlimlerinin çoğununun da bu görüşte olduğunu ve bazılarının dediği gibi ayetin mensuh olmadığını ifade etmektedir.³⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'de savaşla ilgili hükümler, zaman içerisinde yani tedricen gelişmiştir. Müslümanların işkence çekmesine ve dışlanmasına rağmen sayılarının azlığı ve güçsüz olmalarından dolayı Mekke'de savaşa izin verilmemiştir. Hicret öncesi dönemde savaşın yasak kılındığı konusunda İslam âlimleri arasında görüş birliği vardır.³⁸⁶

Mevdûdî de; daha önce zayıf ve dağınık halde bulunan müslümanların, sadece İslam'ı tebliğ etmeleri ve zulümlere karşı sabırlı olmalarının emredildiğini; sonrasında ise müslümanların Medine'de bir devlet kurmalarıyla birlikte İslam'a karşı çıkanlarla savaşmalarına ilk kez bu ayetle izin verildiğini ifade etmektedir. Ona göre; Bedir ve ondan sonra meydana gelen birçok savaş da bu ayetten sonra vuku bulmuştur.³⁸⁷

Bu ayette Allahu Teâlâ, 'savaş açan' düşmana karşı, artık pasif durulmaması ve karşı harekete geçilerek savaşılmasını emretmekle birlikte savaşın sınırları hakkında da izahta bulunuyor. Aynı zamanda müslümanlar; düşmana misliyle karşılık verme ve işkencede bulunma gibi duygulardan uzak tutularak, savaşta aşırıya gitmemesi konusunda ikaz ediliyor. "Allah, haddi aşanları sevmez." buyrulularak da onları çekindiriyor.

Görülmektedir ki Kuran; savaşı başlatan topluluğa karşı savaşma izni verirken, savaş başladıktan sonra her şeyin mübah olduğunu ifade etmez; bilakis savaş sırasında dahi aşırı gidilmemesini öğütler.³⁸⁸

Burada önemle bahsedilmesi gereken bir konu da ayette geçen, فِي سَبِيلِ اللَّهِ 'Allah yolunda' kaydıdır ki işte bu, cihadın ana teması ve gerçek temelidir. Bu niyet, göz önünde bulundurulmadıkça yapılan bir savaş, kişisel saldırganlıktan öteye bile geçemez.³⁸⁹

Yani müslümanlar, savaşmalarının ana gayesinin; şahsi menfaat sağlamak, intikam almak ya da ganimet elde etmek gibi duygularının olmaması konusunda uyarılıyorlar.

³⁸⁵ Elmalılı, c. II, s. 70-71.

³⁸⁶ İbn Teymiyye, **es-Siyasetü's-Şeriyeye**, çev. Vecdi Akyüz, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1985, s. 146

³⁸⁷ Mevdûdî, c. I, s. 120.

³⁸⁸ Taslaman, s. 51.

³⁸⁹ Elmalılı, c. II, s. 75.

Bu nedenle müslümanlar, kendilerini engellemeyen ve İslam hareketine saldırıda bulunmayanlara karşı savaşmamalıdır.³⁹⁰

Kutub'a göre ayetteki 'haddi aşmak' ifadesi; düşman haricindeki kadın, çocuk, yaşlı ya da başka bir dine mensup olup kendini ibadete veren zararsız kimselere karşı müdahalede bulunmaktır. Hâlbuki bu sayılanlar savaştan uzak ve güven içerisinde bulunmalıdır. Bazen de savaş esnasında 'haddi aşmak'; İslam'ın savaş adabındaki sınırlarını gözetmeksizin, cahiliye fiilleriyle hareket etmektir. Hâlbuki İslam; müslümanlardan, normal hayatta olduğu gibi savaşta dahi takvadan ve İslam dışı uygulamalardan uzak durmaları gerektiğini tavsiye etmiştir.³⁹¹

Hasan el-Basrî'ye göre ayette geçen "Aşırı gitmeyin." yasağıyla ağaçları yakıp yıkmak ve hayvanları öldürmek de bu kapsam içine girmektedir.³⁹²

Buradan hareketle müslümanlar, hiçbir savaşta din adamlarına karşı müdahalede bulunmamış; onlara, ibadetlerini ve dini ritüellerini rahatça yapabilmeleri imkanı verilmiştir. Hz. Peygamber de, Hayber'de ganimetler arasında ele geçirilen Tevrat nüshalarını sahiplerine geri vermiştir.³⁹³

Bu hassasiyeti, ayet- i kerime'de gördüğümüz gibi hadis-i şerif'lerde de görmekteyiz:

İbn Ömer (r.a) rivayet ediyor: "Resulullah'ın (s.a.v) katıldığı savaşlardan birinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Bunun üzerine Resulullah, kadın ve çocukları öldürmeyi yasakladı."³⁹⁴

İbn Mes'ud'dan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır:

"Öldürme hususunda insanların en iffetlisi iman edenlerdir."³⁹⁵

Yine başka bir hadiste Resulullah (s.a.v) buyurmuşlardır ki: "Sizden iki kişi kavgaya tutuşacak olursa, yüze vurmaktan sakınsınlar."³⁹⁶

³⁹⁰ Mevdûdî, c. I, s. 120.

³⁹¹ Kutub, c. I, s. 307.

³⁹² Muhammed Ali Sâbûnî, **Revâiu'l-Beyan Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm Mine'l-Kur'ân**, Dımeşk: 1996, c. I, s. 216-217.

³⁹³ Hamidullah, Muhammed, 'İslam Devletler Genel Hukukunun Başlangıçtaki Teori ve Pratiği', **İslam Hukuku Etütleri**, çev. Kemal Kuşçu, İstanbul: 1984, s. 126.

³⁹⁴ Buhârî, Cihad, 147, 148; Müslim, Cihad, 24; Tirmizî, Cihad, 19.

³⁹⁵ Ebû Dâvûd, Cihad, 120.

Resulullah (s.a.v) ‘müsle’nin yasak olduğunu da şöyle bildiriyor:

*“Allah’ın adıyla Allah yolunda savaşın. Savaş esnasında düşmanla bir anlaşmanız var ise ahdinizi bozmayın. Savaşta öldürdüğünüz kimseye müsle (kulak, burun vs. organlarını kesme) yapmayın. Çocukları, kadınları, ibadethanelerde ibadet edenleri öldürmeyin.”*³⁹⁷

İşte bütün bunlar, müslümanların savaş esnasında dikkat etmesi gereken hususlardır. Ayrıca giriştikleri savaşın kuralları ve sınırlarıdır.

Bu ifadelere baktığımızda günümüzde cihad adına yapıldığı öne sürülen ve müslümanlara lanse edilen şiddet içerikli olayların ya da terörizm faaliyetlerinin, İslam’ın ortaya koyduğu savaş ahlakı ve kuralları ile hiçbir alakası yoktur. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere İslam’ın benimsediği yaklaşım, İslamofobinin oluşmasına sebep olan fikirler karşısında antitez olarak ortada durmaktadır.

*“Fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer kötülük yapmaktan vazgeçerlerse, bilin ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi görür.”*³⁹⁸

Seyyid Kutub; cihadın kurallarını şekillendiren nihaî ayetlerin, Tevbe Suresindeki - konuyla ilgili- ayetler olduğunu kabul etse de bu ayette de cihadla ilgili olarak, her zaman geçerli olacak kuralların yer aldığını ifade etmektedir.³⁹⁹

Bu hitap ile Allahu Teâlâ müslümanlara; cihadın, hedef ve gayesini belirttiği gibi aynı zamanda cihadın ne zamana kadar olması gerektiğinin de cevabını veriyor ve sınırlarını belirliyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi aslında İslam, insanları kula kulluk yapmaktan kurtarıp Allah’a kul olmaya davet ediyor.

Seyyid Kutub burada, yeryüzünde dinin tamamen Allah’ın olması için şu iki şeyin gerekliliğine dikkat çekiyor:

Birincisi; evrensel davete icabet edip İslam’ı kabul eden ve yeryüzündeki hâkimiyetin de İslam’da olması için gayret eden müslümanların, bu davalarından vazgeçirmek isteyen, onlara müdahalede bulunan, işkence eden İslam dışı hareketlere karşı mücadele

³⁹⁶ Buhârî, Itk, 20; Müslim, Birr, 117.

³⁹⁷ Ebû Dâvûd, Cihad, 82.

³⁹⁸ Enfal, 8/39.

³⁹⁹ Kutub, c. V, s. 305.

edecek bir liderlik etrafında cemaatleşmeye gitmesidir. İkincisi ise; bu inkârcı ve zalim topluluklar ile cihad etmektir.⁴⁰⁰

Müellif burada cemaatleşme derken; -aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere-zannımızca, ‘organize olmuş bir İslamî topluluk’tan bahsetmektedir:

Yeryüzünde cahiliye toplumu ve İslam toplumu olmak üzere iki topluluk vardır. Mutlak gücün Allah’ta olduğunu kabul etmeyen topluluklar, cahiliye toplumdur. Bu topluluk aynı zamanda duygular ve yargılar içeren toplumsal bir harekettir. Dolayısıyla örgütlü bir topluluk olan cahiliye ile mücadele etmek için, İslamî hareket içerisinde sadece teorik bir anlayıştan ibaret olmayıp toplumsal ve örgütsel bir ruh ile hareket edilmelidir.⁴⁰¹

Seyyid Kutub bu ayetteki cihadın, “*Dinde zorlama yoktur.*”⁴⁰² ayetiyle çelişmediğine de işaret ediyor:

“*din tamamen Allah’ın oluncaya kadar*” ifadesinin anlamı; “İnsanları boyundurukları altına alan düzenlerle tağutların sultanından ibaret olan tüm maddi engelleri kaldırmaktır.” Böylece yeryüzündeki otorite, sadece Allah’a kalmış olacak ve insanlar inançlarını serbest bir ortamda seçebilecekler. Yani İslam karşısında düşmanca yer alan ‘izm’ler, insanları yönlendiremeyecek ve insanların hidayete ermelerine engel olamayacak. Bu da hiçbir kulun Allah’tan başka birşeye boyun eğip kulluk etmemesi anlamına gelir.⁴⁰³ Ta ki, insanları başka şeylere boyun eğdiren batıl dinler, Hak din karşısında yerlere sürülsün de fitne ve şiddetle Allah’tan başkasına boyun eğmeye zorlanmasın.⁴⁰⁴

Sonuç olarak bu gayenin biri olumsuz biri olumlu olmak kaydıyla iki tarafı vardır. Olumsuz yönü itibariyle savaş, yeryüzündeki fitneyi ortadan kaldırmayı amaçlar. Olumlu yönü ise savaş, tam manasıyla Allah’ın yüce dinini ikame etmeyi amaçlar. İşte bu; müminlerin savaşmasını helal ve hatta zorunlu kılan tek amaçtır.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Kutub, c. V, s. 306.

⁴⁰¹ Kutub, c. V, s. 373.

⁴⁰² Bakara, 2/256.

⁴⁰³ Kutub, c. V, s. 306.

⁴⁰⁴ Elmalılı, c. IV, s. 409.

⁴⁰⁵ Mevdûdî, c. II, s. 155.

Kuran’da yer alan kıtal/savaş; hiçbir zaman insanların zorla İslam’a girmeleri için bir araç olarak görülmemiş ve o anlamı taşımamıştır. Kalpleri İslam’a yönlendirme gibi bir zorlama olmamıştır. Çünkü iman ile zorlama tamamen birbirine aykırıdır. Dolayısıyla İslam ve kıtalın birbirine bağının bulunması da birbirine aykırıdır. Bu yüzden Hz. Peygamber’in ve müslümanların yaptığı savaşlarda İslam’ın yayılması, cihadın hedefi ve felsefesi olmamıştır.⁴⁰⁶

“İman ederek hicret edenler, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler, muhacirleri gözetip onlara yardım edenler, birbirlerinin dostu olanlar işte onlardır. İman edip de hicrete çıkmayanlarla ise hicret edinceye kadar aranızda hiçbir sorumluluk yoktur. Bunun yanında, onlar eğer din konusunda sizden yardım talep ederlerse, o zaman yardımda bulunmanız gerekir. Ancak aranızda anlaşma olan bir topluluk aleyhine yardım etmek bunun dışındadır. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.”⁴⁰⁷

Mekke’de iman edip müslüman olan kişiler, cahiliye hegemonyasından sıyrılıp Resulullah’ın komutasındaki küçük topluluğa bağlandı. Bununla birlikte, geçmişle bütün cahiliye bağları koparılıp İslam toplumuyla dost olunuyordu. Hz. Peygamber de bu kişileri, birbirleri arasında kardeş ilan etti. Yani öncesinde ‘birey’ olarak biat eden topluluğu, ‘İslam toplumu’ haline getirdi. Daha sonra da Medine’ye hicretle birlikte işte bu kardeşliği, muhacir ve ensar arasında ilan etti. Yani kan bağı yerine, inanç bağı kuruldu. Fakat daha sonra bazı kimseler inanç olarak İslam’ı kabul etmelerine rağmen fiilen İslam toplumuna katılmadılar ve Medine’ye hicret etmediler. Bu kişiler İslam toplumunun üyesi olmadıkları için tesis edilen kardeşlik hukukundan da uzak kaldılar. İşte böylece Allah, bu kişiler ile İslam toplumu arasında velayeti kabul etmemiştir.

Bu yüzden Seyyid Kutub’a göre; İslam toplumuna dâhil olmayan bu kişiler, bir tehlikeye maruz kaldıklarında diğer müslümanların onları korumak gibi bir görevi yoktur. Fakat dinleri konusunda bir tecavüze ve baskıya maruz kalıp da İslam toplumundan yardım istedikleri zaman yardım edilebilir. Ancak müdahale eden tarafın

⁴⁰⁶ Ammara, s. 149.

⁴⁰⁷ Enfal, 8/72.

da İslam toplumuyla anlaşması olmaması gerekir. Çünkü İslam'da; yapılan anlaşmalara bağlı kalmak, şarttır.⁴⁰⁸

“İşte onlar birbirlerinin dostudurlar.”

Elmalılı, ayetin bu kısmını; Ensar ve Muhacir'in birbirlerinin velisi olduğu, birbirlerine varis oldukları ve birbirlerinin işlerini gördükleri şeklinde ifade etmiştir. Yani velayet ilişkisi içerisinde ele almıştır. İman edip de hicret etmeyenlere karşı ise, hicret edene kadar velayet hakları yoktur. Ayette müminler; Ensar, muhacir ve iman edip de muhacir olmayanlar olmak üzere üçe ayrılmışlardır. Dolayısıyla müminlerin imanlarındaki olgunluk derecesini Elmalılı, Enfal Suresi 74. ayete⁴⁰⁹ dayandırarak hicret etmeye bağlamıştır.⁴¹⁰

“İman edip hicret etmeyenlerle ise hicret edinceye kadar”

Mevdûdî de tefsirinde buraya dikkat çekerek; “Bu ayet, İslam anayasasının çok önemli bir maddesini kapsamakta ve müslümanlar arasında “velayet” ilişkisinin şartlarını ortaya koymaktadır.” der. Buna göre, sadece İslam yurdunda yaşayanlar ya da oraya hicret edenler velayet ilişkisi ile bağlı olabilirler. İslam devletinin dışında yaşayan müslümanlarla ise sadece iman bağı olacak fakat velayet ilişkisi bulunamayacaktır. Aynı şekilde küfür diyarında yaşayıp da, İslam yurduna hicret etmeksizin sadece ziyaret için gelen müslümanlar ile de aynı hüküm geçerli olup velayet ilişkisi yoktur.⁴¹¹

Arapçada ‘velayet’ kelimesi; gerek devletle vatandaşlar arasında gerekse vatandaşların kendi aralarında yardımlaşmaları, dostluk kurmaları, birbirlerini korumaları demektir. Bu yönüyle ayet; İslami siyasal ve anayasal vatandaşlığı sadece İslam devleti sınırları içinde geçerli kılmakta, İslam ülkesi dışında yaşayan müslümanlarla olan ilişkileri bu özel ilişkinin dışında tutmaktadır. Dolayısıyla bu kurala göre Darü'l Küfr'de yaşayan müslümanlar, Darü'l İslam'da yaşayan müslümanlara; bunlar da onlara varis olamazlar. Hatta birbirleri arasında evlilik de söz konusu olamaz. İşte bu yönüyle ayet, İslam devletinin dış politikasını etkileyerek İslam devletini, sadece sınırları içerisinde yaşayan

⁴⁰⁸ Kutub, c. V, s. 378.

⁴⁰⁹ “İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler, muhacirleri barındırıp yardımda bulunanlar, işte onlar gerçek müminlerdir. Bağışlanma ve güzel rızık bunlardır.”

⁴¹⁰ Elmalılı, c. IV, s. 440.

⁴¹¹ Mevdûdî, c. II, s. 172.

müslümanlara karşı sorumlu tutmaktadır. İslam'ın dış politikada takındığı bu tutum, uluslararası birçok sorunun nedenini oluşturan bu tür tartışmalara kökten bir çözüm üretmektedir. Çünkü devlet; kendi sınırları dışında yaşayan müslüman azınlıkların, koruma gibi sorumluluklarını üzerine almayı reddederse onlarla ilgili çıkabilecek savaşların nedeni olan tartışmaları da ortaya çıkarmamış olur.⁴¹²

Düşman tarafıyla savaşan müslümanların yaptıkları barış antlaşmasına gelince; bu antlaşmaların amacı, düşmanı devamlı aciz durumda ve sürekli bir mahrumiyet halinde bırakmak değil; Allah'ın dostlar ve düşmanlar için emrettiği barışı ve adaleti yerleştirmektir.⁴¹³

*“Ey müminler! Allah yolunda cihada çıktığınız vakit iyice araştırın. Size selam verene karşı, dünya hayatının menfaatini düşünerek: “Sen mü'min değilsin.” demeyin...”*⁴¹⁴

Bu ayeti kerime'nin nüzul sebebiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Bu farklı rivayetlerin her biri, aralarında çelişki bulunmadığı için ayetin nüzul sebebi olarak kabul edilmiştir. Ayetin inişine sebep olan bu olayların peş peşe yaşanmış olmasıyla herkes, kendi yaşadığı olayı ayetin nüzul sebebi olarak görmüştür.⁴¹⁵

Fakat Seyyid Kutub, tefsirinde sadece şu rivayetle yetinmiştir:

Müslümanlardan oluşan bir seriyye, yanında ganimetler bulunan bir adama rastladı. Adam da onlara selam verdi ve müslüman olduğunu söyledi. Fakat seriyyeden bazıları; o adamın, korkusundan dolayı müslüman olduğunu söylediğini düşünerek onu öldürdüler. Seyyid Kutub'a göre ayet işte bu olay üzerine nazil oldu.

Müellife göre ayet; müslümanların cahiliye devrindeyken ganimete düşkün olduklarını, aceleci davrandıklarını ve katı olduklarını hatırlatmakla birlikte kendilerinin de bir zamanlar korku ve zayıflıktan dolayı müslümanlıklarını gizlediğine dikkat çekmektedir. Yine aynı zamanda bu hüküm; müslümanları bu tür davranışlardan sakındırarak onların gönüllerini ganimet arzusundan, yani dünya metaından ve kan akıtmada aceleci

⁴¹² Mevdûdî, c. II, s. 173.

⁴¹³ Ahmed Serci b. Abdülhamid, s. 115.

⁴¹⁴ Nisa, 4/94.

⁴¹⁵ Elmalılı, c. III, s. 156.

davranmaktan men etmektedir. Dolayısıyla “Cahiliye devrindeki gibi ilk olarak ortaya çıkan heyecan, son hüküm olmamalıdır.”⁴¹⁶ Çünkü cihadın sebebi bunlar değildir.

Ayette “iyice araştırın” emriyle geçen فَتَبَيَّنُوا kelimesi, savaşa çıktığınızda aceleyle ve kuşkuyla zayıf bilgilerle hareket etmeden ‘açıklık’ arayın manasındadır. Hamza, Kisâî ve Halef-i Âşir kıraatlerinde نَبَات kökünden فَتَبَيَّنُوا okunduğunda ise ‘ayağınızı denk alın, sıkı tutunun, çürük tahtaya basmayın’ manasındadır. Ayetin “Size selam verene, dünya hayatının menfaatini gözeterek” kısmında da السَّلَامُ kelimesi Nafi’, İbn Âmir, Ebu Câfer, Halef-i Âşir kıraatlerinde السَّلَمَ şeklinde ‘elifsiz’ okunarak ‘teslimiyet, bağlılık’ demektir ki “Size teslim olana, dünya hayatının menfaatini gözeterek “sen mü’min değilsin.” demeyin.” anlamına gelir. Yine buradaki مُؤْمِنًا kısmı, İsa b. Verdân kıraatine göre مُؤْمِنًا şeklinde okunarak “sana güvence verilmez.” anlamına gelir. Dolayısıyla yasaklılık mutlak değil, dünya menfaatini gözeterek söylemeye yöneliktir. Bu da tamamen açık olmaya ve aceleci davranmamaya işarettir. Yani yasaklamanın asıl bağlamı, durum netlik kazanmadan hüküm vermekten yasaklamaktır. Sonuç olarak ‘mü’min değilsin’ denileceği zaman, dünyevi bakış açısından kurtulup hak gözüyle bakarak söylemeli ve kılıcı ona göre vurmalıdır.⁴¹⁷

İslam’ın ilk dönemlerinde “es-Selâmu aleyküm” ifadesi, müslümanların tanınmasını sağlayan bir sembol idi. Bir müslüman başka bir müslümanla karşılaştığında birbirlerine bu şekilde hitap ediyor; adeta ‘Benden sana bir tehlike gelmez; aynı zamanda sen de bana düşmanlık göstermemelisin.’ demek istiyordu. Çünkü müslüman olan bir arapla müslüman olmayan arap arasında ayırt edici başka bir ifade yoktu. Asıl zorluk, müslümanlar bir kabileyle savaştıktan sonra baş gösteriyordu ki; korkularından dolayı düşman konumundakiler bile “es-Selâmu aleyküm” ya da “Lâ ilâhe illallah” diyebiliyorlardı. Müslümanlar da bu durumda karşı tarafın öldürülmekten korktuğu için yalan söylediği kanısına varıyor ve o kişileri öldürerek mallarını ganimet olarak alıyorlardı. Hz. Peygamber, müslümanların öldürülmemesi gerektiği konusunda defalarca uyarıda bulunmasına rağmen bu durum devam edince Allahu Teâlâ, “Size

⁴¹⁶ Kutub, c. III, s. 116.

⁴¹⁷ Elmalılı, c. III, s. 153-154.

selam verene, dünya hayatının menfaatini gözeterek: “Sen mü’min değilsin.” demeyin.” şeklinde bu durumu çözümleyici bir ayet indirdi.⁴¹⁸

*“Savaş esnasında inkar edenlerle karşılaştığınız vakit boyunlarınızı vurun. Onları sindirip bozguna uğrattınca da, esir alın ve sınıksız tutun. Sonra ya karşılıksız olarak serbest bırakın ya da teslim karşılığı fidye alın. Savaş sona erinceye kadar, kâfirlere karşı böyle davranın. İşte Allah’ın kâfirler hakkındaki hükmü budur. Eğer Allah isteseydi, onlardan savaş olmadan da intikam alırdı. Ancak Allah, savaşı emretmekle siz imtihan ediyor. Allah yolunda öldürülenlerin amelleri hiçbir zaman zayi olmayacaktır.”*⁴¹⁹

Öncelikle ayette geçen ‘karşılaşma’dan maksat, sıradan bir karşılaşma değil; savaş için karşı karşıya gelmektir.

Bu süre inmeden önce müslümanlar, Arap Yarımadası’ndaki müşriklerin bazılarıyla savaş halinde bazılarıyla da anlaşma halindeydi Tevbe Sûresi’nde, müşriklerle anlaşma yapıldığında süresi belirlenmişse süresi bitene kadar yoksa bu antlaşmanın dört ayla sınırlı olacağı ve bu süre içinde onlarla savaşılmaması gerektiği; bundan sonra müşriklerin görüldüğü yerde öldürülmeleri ya da müslüman olduklarını ilan ettiklerinde dokunulmayacağını anlatan ayetler, Muhammed Suresi’nden sonra nazil olmuştur.⁴²⁰

“Onları sindirip perişan edince de, esir alın ve sıkı tutun.”

Seyyid Kutub’un görüşüne göre; ayette geçen ‘sindirip perişan etmek’ manasındaki ‘ishan’ kelimesi; düşman bütün gücünü, kuvvetini kaybedip sininceye kadar onlarla savaşmak anlamı içerir. Bu durumda onlar kendilerinde, bir daha savunma ya da müdahalede bulunma kudreti bulamayacaklar ve saldıramayacaklar. İşte düşman topluluğu ancak böyle sindirilip perişan edildikten sonra esir alınarak bağlanır. Eğer düşman gücü sindirilip kırılmamışsa tehlikeyi ortadan kaldırmak amacıyla öldürmek, ancak o zaman şarttır.⁴²¹

⁴¹⁸ Mevdûdî, c. I, s. 318.

⁴¹⁹ Muhammed, 47/4.

⁴²⁰ Kutub, c. X, s. 468.

⁴²¹ Kutub, c. X, s. 468.

Müellif, burada bahsedilen hüküm ile Bedir savaşında çok sayıda müşriki esir almalarından dolayı müslümanlara uyarı anlamı içeren Enfal suresindeki ayet⁴²² arasında çelişki olduğunu söyleyen bazı tefsircilerin görüşüne katılmamaktadır. O, ayetin indiği ortam ile sonrasındaki ortamın farklı olduğunu söyleyerek Bedir savaşında öldürmüş olmanın esir almaya göre daha iyi olduğunu söylemektedir. Yine devamında; düşmanın gücünü kırıp savunmasız bırakmak ve onları bir daha savaşamaz hale getirmenin bütün zamanlarda geçerlilik taşıyan bir anlam içerdiğini ifade eder.⁴²³

Ayete baktığımızda çıkarılan ilk anlam, savaşta esir düşen müşrikler ya karşılıksız bırakılacak ya da fidye karşılığında bırakılacaktır. Fakat Elmalılı, ayette geçen *إِمَّا* ‘veya’ bağlacına özellikle dikkat çekiyor:

“*Serbest bırakın veya teslim karşılığı fidye alın.*” Yani lütufta bulunup salıvermekle ya da cana karşılık fidye almakla serbestsiniz. Ayette geçen ‘veya’ şeklindeki üslupla aslolan gerçek anlam, esir aldıktan sonra lütufta bulunmaktır. Yani bu, karşılıksız salıvermek veya fidye almaksızın bırakıverme gibi bir uygulamada bulunulamayacağını gösterir. Burada esir olan kişiyi öldürmenin ya da köle edinmenin caiz olup olmadığı ve bu ayetin nesh edilip edilmediği tartışması vardır ki; Hasan-i Basrî hazretleri gibi bazıları esirlerin öldürülemeyeceğini söylemişlerdir. Ancak alimlerin çoğu, bu konuda devlet başkanının serbest olduğunu söylemişlerdir.⁴²⁴

Elmalılı da bu ayetin nesh edilmeyip yürürlükte olduğunu kabul edenler arasındadır.⁴²⁵

Mevdûdî’ye göre de bu ayet, taşıdığı anlam ve ifade tarzından anlaşıldığı üzere cihad emri geldikten sonra; fakat henüz fiilen savaşa girilmeden önce nazil olmuştur. *‘Kâfirle karşılaştığımızda’* ifadesi, henüz karşılaşmanın gerçekleşmediğine; fakat karşılaşma esnasında nasıl tavır sergileneceğine işaret etmektedir. Yine bu surenin 20. ayetinden anlaşılıyor ki bu sure, Hacc Suresi’nin 39. ve Bakara Suresi’nin 190. ayetlerinin gelmesi üzerine Medine’li münafıkların ve imanında zayıflık bulunanların ölüm baygınlığı geçirdiği sırada nazil olmuştur. Ayrıca Enfal Suresi’nin 67, 68 ve 69. ayetleri de bu

⁴²² “*Hiçbir Peygambere, yeryüzünde düşmanlarına kesin galibiyet sağlamadıkça, esir almak yakışmaz. Siz dünya malını istersiniz. Allah ise sizin için ahireti ister. Allah her şeye galip, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer Allah’ın geçmişte verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü, size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.*” Enfal, 8/67, 68.

⁴²³ Kutub, c. X, s. 468.

⁴²⁴ Elmalılı, c. VII, s. 360.

⁴²⁵ Elmalılı, c. VII, s. 365.

ayetin, Bedir Savaşı'ndan önce nazil olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu ayet, savaş kurallarından bahseden ilk ayettir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) ve ashabının da, bu ayetin hükmüne dayanarak birçok uygulaması vardır.⁴²⁶

*“Artık zulmedilmelerinden dolayı saldırıya uğrayan müminlere, için cihad izni verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye kadirdir.”*⁴²⁷

Allahu Teâlâ burada müminlerin cihad için mazeretlerinin olduğunu ve mecbur kaldığını ifade ederek haksızlığa uğradıklarını dile getirmektedir.

Müslümanların Medine'ye hicreti, kâfirlerin zulmünden kurtulmaları ve rahata kavuşmaları için yeterli olmamıştı. Çünkü onlar Medine'de de müslümanlara müdahalede bulunmaya ve onları tehdit etmeye devam etmişlerdi. Bu saldırı ve zulüm sadece Mekke'li müşriklerle sınırlı kalmamış; diğer kabile ve toplulukların da müslümanlara düşman olmaları sağlanmıştır.⁴²⁸

Seyyid Kutub; cihad için meşru bir neden olduğunu ve büyük bir insanlık görevi için müslümanların savaşa giriştiğini söyleyerek yararın, sadece kendilerine değil; tüm inanmış kitleye dokunacağını belirtir. Ve bu sayede, inanç ve ibadet özgürlüğünün sağlanacağını ifade eder.⁴²⁹

İbn Abbas'tan (r.a) rivayet edilen şu olaydan da anlaşılmaktadır ki; hicretten sonra savaş için bir müddet daha izin verilememiştir:

Malı ve mülkü Mekke'de kalan Abdurrahman b. Avf, akrabaları ile birlikte Hz. Peygamber'e gelerek; “Biz müşrik iken daha zengin ve itibarlıydık. Fakat müslüman olduktan sonra zelil duruma düştük. Savaş için izin yok mu?” dediklerin de Hz. Peygamber “Bana affetmek emredildi. Mekkeliler ile savaşmayın.” buyurdu.⁴³⁰

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre bu ayet, cihad için nazil olan ilk ayettir. Müminler Allah'a iman ettikleri için müşrikler tarafından dövülüyor ve hakir görülüyordu. Bu durumdan dolayı sahabe Hz. Muhammed'e (s.a.v) gelerek çektikleri ezayı anlatıyor; fakat Hz.

⁴²⁶ Mevdûdî, c. V, s. 346-347.

⁴²⁷ Hacc, 22/39.

⁴²⁸ Hüseyin Yılmaz, s. 178.

⁴²⁹ Kutub, c. VIII, s. 122.

⁴³⁰ Nesâî, Cihad, 1.

Peygamber de onlara sabretmelerini, henüz cihadla emrolunmadığını söylüyordu. Derken hicret gerçekleşti ve sonrasında cihada izin verildi.⁴³¹

Mevdûdî'ye göre de bu ayet, Hicret'ten sonra Zilhicce ayında savaşmaya izin veren ilk ayettir. Daha sonra ise H. 2. Yılın Recep ve Şaban aylarında Bakara Suresi'nin 190, 191, 193, 216 ve 244. ayetleriyle de savaşa izin verilmiştir.⁴³²

Cihadın sınırlarını ve kurallarını incelediğimiz bu başlıkta görüyoruz ki; cihad'ın, meşru hale gelip ona izin verilmesinin sebebi müslümanların gördükleri zulüm idi. Müminlerin sayıca az kâfirlerin ise çok olmasından dolayı akıllarda oluşabilecek önyargıyı da Allahu Teâlâ şu şekilde bertaraf etmektedir:

“Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir.”

Bu teminat, savaş gücü çok zayıf olan müminlerin cesareti için son derece önemliydi. Çünkü Medine'li müslümanlar ve muhacirler olmak üzere en fazla bin kişilik bir güç vardı. Diğer yanda, müşriklerin ve onlarla işbirliği yapan Yahudilerin sahip olduğu güç ise çok büyüktü. İşte bu yüzden ayet; müminlere karşı cesaret, kâfirlere karşı ise tehdit ifade etmekteydi. Aynı zamanda bu ayet; müşriklerin, az sayıdaki müslümanlarla değil; Allah ile savaştıklarını göstermekteydi.⁴³³

“Eğer mü'minler arasından iki grup karşılıklı savaşa girişirse, onların aralarını düzelterip barıştırsın. Eğer onlardan biri, diğer gruba saldırmaya devam ederse, Allah'ın emrine itaat edinceye kadar o saldıranlarla savaşın. Şayet Allah'ın hükmüne dönerse, iki tarafın arasını adaletle bulup barıştırsın. Her daim adil olun, şüphesiz Allah, adil olanları sever.”⁴³⁴

Ayet, müslümanları nefsi çekişmelerden uzak tutarak birbirlerine düşmekten engelleyen ve İslam toplumunu parçalanmak ve dağılmaktan koruyan bir kural içerir. Burada müminlerin de haddi aşarak birbirleriyle savaşabileceği ihtimalinden ve imkânından bahsediliyor. Bununla birlikte Seyyid Kutub; “aralarını bulup barıştırsın” ya da “saldıran taraf Allah'ın hükmüne dönüncüye kadar onlarla savaşın” hitabıyla müminlere, bir

⁴³¹ Elmalılı, c. VI, s. 97.

⁴³² Mevdûdî, c. III, s. 337.

⁴³³ Mevdûdî, c. III, s. 337.

⁴³⁴ Hucurat, 49/9.

sorumluluk yüklendiğini söylüyor. Yani saldıran taraf, Allah'ın hükmünü kabul edene kadar ya arabuluculuk yapacaklar ya da saldırıya devam edene karşı savaşıacaklardır. Allah'ın hükmü ise, müminler arasındaki husumeti gidermek ve anlaşmazlığa sebep olan konularda Allah'ın emirlerini kabul etmektir. Allah'ın hükmü kabul edildikten sonra da geriye ancak adaletle barışı sağlamak kalıyor.⁴³⁵

Ayetin nüzulüne sebep olan olay şöyle cereyan etmiştir:

Hz. Peygamber (s.a.v), hasta olan Sa'd b. Ubâde'yi (r.a) ziyarete giderken Abdullah b. Übeyy b. Selûl'e de (r.a.) uğraması rica edilmiş; Hz. Peygamber de bir merkebe binerek Abdullah b. Übeyy'e uğramıştı. Abdullah, merkebin kokusundan rahatsız olduğunu dile getirince orada bulunan Abdullah b. Revaha da (r.a):

“Vallahi Resulullah'ın binmiş olduğu merkebin kokusu senden daha hoştur.” diye cevap vermiş. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy'in kavmi olan Evs kabilesinden bazı kişiler, bu söze kızınca Abdullah b. Revaha'nın müntesibi olduğu Hazrec kabilesinden arkadaşları da onlara kızmış. Ve iki kabile arasında silahsız olarak kavga başlamış. Ellerindeki pabuçlarla sopalarla birbirlerine vurmaya başlamışlar. Ayet, işte yaşanan bu hadise neticesinde nazil olmuştur. Hz. Peygamber de (s.a.v) bu ayeti, kavga eden müslümanlara okuyarak aralarında barış sağlamıştır.⁴³⁶

Ayette geçen *بغى* kelimesi; ‘haksız yere yükselmek, bilerek saldırmak’ demektir. Kavga çıkan iki grup arasında barış sağlanma ihtimali bulunmasına rağmen gruptan biri barışa yanaşmayıp üste çıkmaya çalışırsa işte o zaman; “*saldıran taraf Allah'ın hükmüne dönünceye kadar onlarla savaşın.*” hükmü uygulanır. Burada Razi şöyle demiştir: Buradaki savaş ya da çarpışma; saldırganının vazgeçmesi durumunda uygulanacak bir ceza değildir. Maksat saldırgan tarafın saldırısını önlemektir. Saldırgan grup Allah'ın hükmüne boyun eğerse artık çarpışma haram olur. “*Eğer Allah'ın hükmüne dönerse, aralarını adaletle bulup barıştırın.*” Yani ‘sadece saldırmazlık anlaşmasıyla yetinmeyip, aralarında adaletle hükümde bulunup barıştırın’ demektir.⁴³⁷

⁴³⁵ Kutub, c. X, s. 575.

⁴³⁶ Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 620.

⁴³⁷ Razi, c. XXVII-XXVIII, s. 110-111.

Ebu Hayyan'ın Bahir'de açıkladığı üzere, ayette geçen فَاقَاتِلُوا (çarpışın) ve فَأَصْلِحُوا (düzeltin) hitapları emir yetkisi bulunan yetki sahiplerinedir.⁴³⁸

İbn Abbas'tan da bu şekilde aktarılmıştır. Yani savaşa el koymak suretiyle arabuluculuk, sadece bireysel olarak değerlendirilemez. Ancak herhangi bir şekilde barıştırmak, farz-ı kifaye olmak hasebiyle ümmetin hepsine hitap olması “*Ey iman edenler!*” seslenişine daha uygundur.⁴³⁹

Burada müslümanlardan iki grup/taife, ‘*vuruştuklarında*’ değil; ‘*vuruşurlarsa eğer*’ denilmiştir. Bu ifadeden, müslümanlar arasında bir savaşın çıkmasının, birbirleriyle mücadeleye girişmesinin dahi hoş olmayacağı anlaşılmaktadır. Fakat böyle bir olay olduğunda, bir anlaşmazlık olduğunda nasıl davranılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ayetin muhatabı, vuruşan iki grup haricinde barıştırmaya imkânına sahip bütün müslümanlardır. Yani çarpışan iki müslüman grubu barıştırmayıp öylece seyretmek, diğer müslümanlara hoş görülmemiştir. Yani saldırılan tarafa saldırmak, saldırılan tarafı yalnız bırakmak ya da saldıran taraftan yana olmak doğru değildir. Ancak bu iki grubu barıştırmak mümkün değilse haklının ve haksızın kim olduğunu iyice araştırmak gerekir. Sonra da Hak üzere olana yardım edip, zulmeden tarafa da engel olunmalıdır. Bu gaye uğruna savaşmak bile cihad kategorisine girer. Burada kastedilen, saldıran tarafa karşı sadece silahla müdahalede bulunmak değil; gereği kadar kuvvet kullanmak ve tecavüze mani olmaktır. Aynı zamanda burada sadece barıştırmak emredilmemiş, hak ve adaletle barışın sağlanması vurgulanmıştır. Çünkü gerçek barış, hak ve adaletle dayalı bir barıştır. Bu yönüyle ayet, müslümanlar arasında vuku bulabilecek muhtemel bir savaş hakkındaki kanunların kaynağıdır.⁴⁴⁰

Burada bahsedilen iki taraf da, müslüman olduğu için ‘savaşın’ kastından, ‘mücadele edin’ manasını çıkarabiliriz. Çünkü cihad, hangi şekliyle olursa olsun kâfir gruba karşı yürütülen bir savaştır. Ayetin nüzul sebebinden de anlaşılacağı üzere bu olaylar, basit bir tartışmadan başlamış ve kavgaya dönüşmüş olaylardır. Dolayısıyla arabuluculuk yapılarak müslümanların, Allah'ın hükmüne geri dönmeleri istenmiştir. Bir sonraki

⁴³⁸ Ebû Hayyân, **Bahrü'l- Muhît**, thk. Muhammed Enes el-Han, Muhammed Rıdvân el-Araksûsî, Dımaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2015, c. XIX, s. 333.

⁴³⁹ Elmalılı, c. VII, s. 449.

⁴⁴⁰ Mevdûdî, c. V, s. 408-409.

ayette de zaten bu “Mü’minler ancak kardeşirler.”⁴⁴¹ hitabıyla dile getirilmiştir. Fakat bu demek değildir ki; iki müslüman grup, daha büyük olaylarla karşı karşıya gelmesin. Ayeti kerime burada bize, bu tür durumların ihtimal ve imkân dâhilinde olabileceğini göstermiştir.

Kur’an-ı Kerim sadece bireysel anlamda değil; toplumsal olarak da İslam ümmetinin her türlü sorunlarına karşı çözüm üreten rehber bir kaynaktır. Dolayısıyla Allahu Teâlâ yeryüzündeki zulmün ve baskının ortadan kalkması için cihadı, gerekli durumlarda da kıtali zorunlu kılmıştır. Fakat incelediğimiz ayetlerden de görmekteyiz ki bu mücadelenin nasıl olması gerektiği dahi bizlere bildirilmiş; sınırları ve kuralları ortaya koyulmuştur.

3.8. Cihad’dan Kaçmak

İnsanları dünyada ve ahirette huzura kavuşturmak gibi bir hedefi olan İslam, bu hedefini gerçekleştirmek ve dini korumak için cihad’ı bir araç olarak görmektedir. Bu hedefe ulaşmak için de müminler muhatap kılınmıştır.⁴⁴² Bu yüzden cihad hakkında nazil olan ayetlere baktığımızda çoğunun, cihadın emredilmesiyle ya da cihad’ı terk edenlerin uyarılmasıyla ilgili olduğunu görmekteyiz.

Daha önce cihadın farziyetiyle ilgili açıklamalarda bulunmuştuk. Farz derecesinde bir ibadet olan cihadın terk edilmesi de bu yönüyle elbette büyük bir problem teşkil etmektedir. O yüzden bu başlıkta da, cihaddan kaçmaya dair hükmün ne olduğu ve cihaddan kaçanlara nasıl hitap edildiği konusu ele alınacaktır.

Kur’an’ın evrenselliğini göz önüne alacak olursak, aşağıdaki ayetlerde konu edilenlerden elbette bizim için de ders alınacak birçok yön vardır.

*“Ey iman edenler! Kâfirlerle savaşmak üzere karşılaştığınız zaman, sakın onlara arkanızı dönmeyin. Savaşla ilgili bir taktik gereği veya başka bir birliğe katılmak isteyen hariç, içinizden o gün kim düşmana arkasını dönerse, Allah’ın gazabına uğramış olur...”*⁴⁴³

⁴⁴¹ Hucurat, 49/10.

⁴⁴² Enver Arpa, “El-Muhacir’in ‘Mesail Min Fıkhi’l-Cihad’ Kitabında Öngörülen Cihad Anlayışının Değerlendirilmesi”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2018, sayı 3, s. 205-206.

⁴⁴³ Enfal, 8/15,16.

Ayet muhkemdir fakat “Müminleri savaşa teşvik et.”⁴⁴⁴ ayetiyle tahsis edilmiştir.⁴⁴⁵ Burada müminler; savaşta düşmanla karşı karşıya kaldıklarında sıcak temastan çekinmemeleri, yüz çevirip arkalarını dönerek kaçmamaları konusunda uyarılmıştır. Hatta varacakları yer belirtilerek tehdit edilmiştir.

Ayetten anlaşıldığına göre; sayıca çok olarak karşılaşılan düşmanla yüz yüze gelinmesi halinde⁴⁴⁶ müslümanların, arkasını dönüp kaçmaması gerektiği dile getirilmiştir. Fakat herhangi bir taktik gereği ya da başka bir askeri güçle birleşip hücum düşüncesiyle geri çekilmek bunun dışındadır.⁴⁴⁷ Ayetlerin sonunda yer alan ceza kavramının; Hz. Peygamber’in katıldığı savaşlara ve Bedir gazilerine yönelik olduğunu kabul edenler olsa da âlimlerin çoğu bu cezanın, herkesi kapsadığı ve savaşta yüz yüze gelindiğinde düşmandan kaçmanın helak edici bir günah olduğunu kabul etmişlerdir.⁴⁴⁸

Seyyid Kutub’a göre ayetlerde ‘imkânsızın emredilmesi’ gibi bir durum yoktur. Çünkü her iki tarafta mücadele eden de insandır. Bununla beraber mümin, kendini daha güçlü hissetmelidir. Çünkü arkasında sonsuz bir güç olan Allah vardır. Bu yüzden mümin; kendini, karşısındaki düşmandan güçlü görerek savaştan kaçmaması gerekir. Savaşın sonucunda zaten dönüş, her halükarda Allah’a olacaktır. Ecel Allah’ın tasarrufunda olduğuna göre, ölüm düşüncesiyle savaştan kaçmak işte bu yüzden caiz değildir.⁴⁴⁹

Mevdûdî de burada ordunun, savaş esnasında stratejik olarak geri çekilmesinin yasaklanmadığı; yenilgi anında düşmandan kaçarak geri çekilmesinin yasaklandığını belirtir. Ona göre de bu tür geri çekilme büyük günahdır ve cehennem’de büyük bir azabı gerektirir.⁴⁵⁰

Böyle bir kaçış ciddi sonuçlar doğurabilir. Çünkü bir askerin kaçması, askerdeki birliği zayıflatabilir ve ordunun dağılmasına neden olabilir. Neticede bu da, bir ülkenin helak olmasına yol açabilir.

⁴⁴⁴ Enfal, 8/65.

⁴⁴⁵ Beydâvî, c. II, s. 333.

⁴⁴⁶ Elmalılı, c. IV, s. 387.

⁴⁴⁷ İbn Kesir, c. VII, s. 35.

⁴⁴⁸ Kutub, c. V, s. 271.

⁴⁴⁹ Kutub, c. V, s. 275.

⁴⁵⁰ Mevdûdî, c. II, s. 147.

“Şüphesiz ki içinizde, pek ağır davrananlar vardır. Size bir musibet uğradığı zaman: “Allah bana lütufta bulundu da onlarla beraber olmadım.” der.”⁴⁵¹

Aynı surede yer alan bir önceki ayette⁴⁵² ‘toplucu seferber olup savaşın’ emri varken bu ayette de, ‘bazılarınız bu durumu ağırdan almasın’ emri vardır.

Ayette geçen لَيُّبْتِئِنَّ ‘leyubettienne’ kelimesi ‘pek ağır davrananlar’ manasında olup, bahsi geçen kişilerin psikolojik durumunu yansıtmak için özel olarak seçilmiş bir kelimedir. Çünkü bu kelimenin söylenmesinde bile bir ağırlık vardır ve dil, bu kelimeyi telaffuz ederken zorluk çeker. Okuyuş esnasındaki güçlük; savaşa çıkmayı ağırdan alanların o esnadaki tavırlarını ve psikolojik durumlarını sergiler durumdadır. Bu kelimeyle şahıslastırılan kişilerin, -ayetteki pekiştirici edatlardan da anlaşıldığı gibi- müslüman sayılan kimseler olduğu belirgindir. İşte bu kişiler; döneminde ve sonraki dönemlerde kişisel çıkarlarını düşünmekten başka bir amaçları olmayan, küçük hesaplar peşinde koşan ve asıl niyetlerini gizleyen münafıklardır.⁴⁵³

Kur’an-ı Kerim bu şekilde; konusu geçen kişilerin iç yüzünü ve gerçek kişiliklerini ortaya koyuyor.

Mevdûdî ayetin ‘pek ağır davrananlar vardır’ kısmından hareketle böyle kişilerin, tehlike ve zor karşısında sadece kendi cesaretini yitirmekle kalmayıp; başkalarını da cihaddan vazgeçirmek ve döndürmek için korkutacağını ifade etmektedir.⁴⁵⁴

“Ne oluyor size ki zayıf erkek, kadın ve çocuklar: “Ey rabbimiz! Zalim halkı olan bu memleketten bizi çıkar. Kendi tarafından bize bir koruyucu gönder. Ve yine kendi tarafından bize bir yardımcı gönder.” diye yalvarırken, Allah yolunda savaşmıyorsunuz?”⁴⁵⁵

Önceki ayetlerde hitap, cihad için ağır hareket edenlere iken burada müslüman topluluğun tamamına yönelmektedir. Seyyid Kutub burada tefsire başlamadan önce; ayetin, imanlarından dolayı zulüm görüp hicret etmeye güç yetiremeyen Mekke’li erkek, kadın ve çocukları muhatap aldığını söylemektedir. Aynı zamanda müellife göre

⁴⁵¹ Nisa, 4/72.

⁴⁵² “Ey iman edenler! Tedbirinizi alın. Bölük bölük veya toplu olarak savaş gidin.” Nisa, 4/71.

⁴⁵³ Kutub, c. III, s. 65.

⁴⁵⁴ Mevdûdî, c. I, s. 307.

⁴⁵⁵ Nisa, 4/75.

ayet; ağırdan almadan, müslümanların hemen savaşa koşmaları gerektiğini ifade etmektedir. Ayette etkileyici bir şekilde sergilenen bu tablo; inançlarından dolayı sıkıntıya uğrayan ve çetin bir imtihanla karşı karşıya kalan müslümanlardır. İnanç konusundaki sıkıntı can, mal, toprak konusunda çekilen sıkıntılardan daha farklıdır. Çünkü inancın, insan için çok özel bir yönü vardır. İşte bu yüzden adeta ayet; mağdur edilmiş, sıkıntıya düşmüş ve ezilmiş müslümanlar varken; nasıl olur da cihad etmeden yerinizde oturabiliyorsunuz, diye seslenmektedir.⁴⁵⁶

Ayette belirtildiği gibi, cihadı gerektiren durumlarla karşılaşmasına rağmen yerinde oturanlar ve harekete geçmeyenler kınanmıştır. Bununla birlikte burada, başka bir hususa daha değinilmektedir ki o da, ‘darul’l harb’ tır. Seyyid Kutub bu konuya da şöyle açıklık getiriyor:

“...Ayetin ‘halkı zalim olan memleket...’ diye nitelediği yeri İslam, ‘Daru’l Harb’ kabul etmiştir. Bu yer, oradaki ezilen müslümanları kurtarmak için savaşın zorunlu olduğu Mekke’dir ve muhacirlerin vatanıdır. Bu yüzden ısrarla oradaki müşriklerle savaşmaya çağırılmışlardır...”⁴⁵⁷

Seyyid Kutub’a göre, Allah’ın hâkimiyetinin olmadığı yer darul harb’ tır.⁴⁵⁸ Bu hâkimiyeti tanımayan ve kabul etmeyenler ile de mücadele edilmelidir. O halde diyebiliriz ki bir müslüman; Allah’ın ismini yüceltmek ve bu hâkimiyeti kaybetmemek için inancını ve ilahî nizamın uygulandığı toprağını korumakla görevlidir. Bununla beraber herhangi bir müdahale halinde ağırdan almadan ya da yerinde oturmadan Allah yolunda savaşmalıdır.

Elmalılı’ya göre de bu ayette; savunma amaçlı harpten başka, saldırıya yönelik savaşın hangi maksatla yapılabileceği ve hangi şartlarda meşru olacağı vurgulanmaktadır. Yani doğrudan savaş açmak, -ayette geçtiği gibi- Allah rızası doğrultusunda mazlumları zalimlerin elinden kurtarmak ve insanlar üzerinde Allah’ın adaletini hâkim kılmak ve

⁴⁵⁶ Kutub, c. III, s. 70.

⁴⁵⁷ Kutub, c. III, s. 70.

⁴⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Zuhaylî, **Asaru’l-Harb**, s. 774; Muhammed Ebu Zehre, **İslam’da Savaş Kavramı**, çev. Cemal Karaağaçlı, Fikir Yay., İstanbul: 1985, s. 56; Kasanî, **Bedâiu’s-Senâî’ fî Tertîbi’ş-Şerâî’**, Beyrut: ts. c. VII, 131.

rahmetini uygulamak için meşru olabilir. Yoksa zulüm ve baskı oluşturmak, ülkeleri istila etmek maksadıyla saldırmak ve savaş açmak asla meşru değildir.⁴⁵⁹

Allah yolunda iki tür savaşçı vardır. Birincisi Allah yolunda ve sadece O'nun rızasını elde etmek ve yine yeryüzünde O'nun dinini ikame etmek için savaşan müminlerdir. Her mümin bu görevle mükelleftir. İkincisi ise tağutî bir nizam kurmak için savaşan kâfirlerdir. Ve hiçbir mümin bu kötü işlerde onlarla beraber olmaz.⁴⁶⁰

Aşağıdaki ayetler ise; içinde müslümanların da bulunduğu bir topluluğun durumunu anlatmaktadır:

Rivayetlere göre bu grubun içerisinde muhacirler vardır. Muhacirler, Hicret'ten önce Mekke'deyken zulüm görmüşler; bu yüzden de onlarla savaşmak için Hz. Peygamber'den izin istemişlerdi. Ancak o zaman, İlahî hikmet gereği savaşa izin verilmemişti. Medine'ye hicretle birlikte İslam devleti kurulmuş ve müslümanlar belli bir güce erişince ancak o zaman izin verilerek cihad farz kılınmıştı. Fakat bu sefer de bazı müslümanlar, bu emri pek hoş karşılamamışlardı.⁴⁶¹

İşte bu ayetler; bahsedilen müslümanların düşüncelerini açığa çıkarmaktadır:

*“Kendilerine: “Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekatı verin.” denilenleri görmez misin? Onlara savaş farz kılındığı vakit, içlerinden bir kısmı; insanlardan, Allah'tan korkar gibi hatta daha şiddetli bir korku ile korkuyorlar. Ve: “Rabbimiz! Bize savaşı niçin farz kıldın? Bizi yakın bir zamana kadar geri erteleydin ya?” diyorlar...”*⁴⁶²

Nisa Suresi 72. ayette ‘Şüphesiz ki içinde, pek ağır davrananlar vardır.’ hitabının münafıklara yönelik olduğunu düşünen Seyyid Kutub; bu ayette ise imanları henüz olgunlaşmamış, kalpleri İslam'a henüz daha yeni ısınan muhacirlere yönelik olabileceğini ifade etmektedir. Hatta bu düşüncesini İkinci Akabe Biatı'nda cereyan eden diyaloga da dayandırmaktadır. Çünkü orada biat etmek için gelen yetmiş iki sahabe; Hz. Peygamber'in emretmesi halinde hemen savaşabileceklerini söylemiş, Hz. Peygamber de ‘henüz emredilmedik.’ cevabını vermişti. Bu yüzden Seyyid Kutub;

⁴⁵⁹ Elmalılı, c. III, s. 124.

⁴⁶⁰ Mevdûdî, c. I, s. 312.

⁴⁶¹ Vâhidî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, s. 305.

⁴⁶² Nisa, 4/77.

konu edilen ayetlerin inişiyile ilgili en yakın ihtimalin, Ensar ve Muhacirler hakkında olabileceğini söylemektedir. Diğer bir deyişle, Allah'a yakarış şekinden ve üzüntü duymalarından da bu kişilerin, mümin olduğunu anlayabiliriz. Dolayısıyla burada olduğu gibi zaaf gösterme haricindeki nitelikler, muhacirlerde değil; münafıklarda aranmalıdır.⁴⁶³

Allahu Teâlâ ayetin başlangıcında, muhatap aldığı kişilerin halini hayret ifadesiyle dile getiriyor. Söz konusu kişiler Mekke'deyken çektikleri sıkıntıdan dolayı savaşmayı istemiş; Medine'ye hicretten sonra cihad farz kılınınca da "Rabbimiz! Bize savaşı niçin farz kıldın?" demişlerdi. Bu soruyu soran kişilerin, dini yükümlülüklerinin farkına varamadığı görülmektedir ve bir mümin için oldukça garip bir sorudur. Üstelik bu soruya ilaveten bir de şu dileklerini dile getirmişlerdi: "Bizi yakın bir zamana kadar geri bırakmalı değil miydin?"

Seyyid Kutub; bu kişilerin söylemlerini, -yukarıda paylaştığımız gibi- garip bir ifade olarak kabul ediyor. Savaşmama isteklerini ise; müslümanların Medine'ye göç ettikten sonra saldırılardan uzak oldukları ve artık savaşmak için de bir nedenleri kalmadığı ya da savaşma zorunluluğuna inanmadıkları ihtimaline bağlıyor. Dolayısıyla olgunlaşmamış bir iman, kişinin inandığı dinin fonksiyonunu anlayamamasına ve kendini olayların dışında tutmasına neden olabilir.⁴⁶⁴

Ayette geçen 'فَقِيْلًا' 'fetil' kelimesi, hurma çekirdeğinin orta kısmındaki ince iplik gibi olan çizgi demektir ki, azlık ve önemsiz anlamı ifade eder. Dilimizde ise 'kıl kadar' diye ifade edilmektedir.

Mevdûdî, ayetin üç anlama geldiğini ve bu üç anlamın da doğru olacağını ifade etmektedir:

Birincisi; kendilerine yapılan zulüm neticesinde savaşmak için izin isteyip sabırsızlananlar, şimdi savaş izni verilince korkaklık gösterip geri çekiliyorlar. Kendilerine sabırlı olmaları tavsiye edilip namaz ve zekatla nefislerini arındırmaları istendiğinde ise bu tavsiyelere uymuyorlardı. Fakat aynı kişiler savaş izni verildiğinde düşmandan korkmaya başladılar.

⁴⁶³ Kutub, c. III, s. 76.

⁴⁶⁴ Kutub, c. III, s. 78.

İkincisi; bu kimseler namaz ve zekat gibi kolay ve zorluğu olmayan ibadetlerle emrolduklarında dindardılar. Fakat Allah yolunda cihad edip canlarını feda etmeleri emrolduğunda ise hayatlarını kaybetmekten korkarak, dindarlıklarını unuttular ve dehşete kapıldılar.

Üçüncü anlam ise; İslam öncesinde kendi heva ve hevesleri için nam ve şöhret için ganimet elde etmek için gece gündüz savaşıyorlardı. Fakat Allah yolunda savaşmaları emredilince korkaklıkları peyda oldu.⁴⁶⁵

Diğer bir ayette de şöyle buyrulmuştur:

*“İman etmiş olanlar: “Keşke bir sure indirilseydi.” derler. Fakat hükmü açık içinde cihad emri geçen kesin bir sure indirilince de, kalplerinde hastalık bulunanların sana ölüm baygınlığındaki kimsenin bakışı gibi baktıklarını görürsün...”*⁴⁶⁶

“Keşke bir sure indirilseydi.” diye ümit eden iman ehlinin; nazil olacak her yeni bir sure ya da ayeti heyecanla bekledikleri görülmektedir. Fakat *“İçinde cihad emri geçen hükmü açık kesin bir sure indirilince de”* imanlarında zayıflık ve kalplerinde bozukluk olanlar; gösteriş oyunlarının bozulup gerçeğin ortaya çıkacağı korkusuyla *“ölüm baygınlığındaki kimsenin bakışı gibi baktıklarını görürsün.”* Bu dehşet verici bir korkuyu ve baygınlık derecesine vardırın bir çaresizliği tasvir etmektedir. Bu da aynı zamanda münafıklık ve hastalık karakteridir.⁴⁶⁷ Yani gözünü açmaya dermanı olmayan, ölmek üzere olan kişi gibi baygın baygın bakarlar ve o kadar şiddetli korkarlar. فَأَوْلَىٰ لَهُمْ (O da onlara evladır.) Yani bu konumdaki insanlara ölüm, yaşamaktan daha evladır, daha iyidir. Yahut ‘evlâ’ lafzı, ‘veyl’ sözcüğünden ism-i tafdil olarak, ‘veylin de en dehşetlisi olarak’ demektir.⁴⁶⁸

Mevdûdî’ye göre ise ayette benzetme yapılarak anlatılmak istenen şudur:

O dönemde müslümanlar, içinde buldukları zor şartlardan ve kâfirlerin sürekli kendilerine saldırıda bulunmalarından dolayı Hz. Peygamber’e niçin kâfirlerle savaşmak için bir ayet nazil olmadığını ve kendilerine izin verilmediğini sorarlar. Fakat

⁴⁶⁵ Mevdûdî, c. I, s. 311.

⁴⁶⁶ Muhammed, 47/20, 21.

⁴⁶⁷ Kutub, c. X, s. 491-492.

⁴⁶⁸ Elmalılı, c. VII, s. 379.

münafıklar için durum böyle değildir. Çünkü onlar kendi canlarını ve mallarını Allah'ın ve O'nun dininden üstün tutuyorlardı. İşte savaş emri gelince münafıklar, bir anda müminlerden ayrılıverdi. Çünkü önceden onlar da müslümanlar gibi namaz kılıp oruç tutuyorlardı. Fakat canlarını feda etme vakti geldiğinde üzerlerindeki yalan perdesi bir anda açılıverdi ve gerçek yüzleri ortaya çıktı.⁴⁶⁹

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah nezdinde büyük bir gazaba sebep olur.”⁴⁷⁰

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmiştir: Cihad emredilmeden önce müminlerden bazıları şöyle demişti: “Yüce Allah'ın kendi nezdinde, hangi amelin daha üstün olduğunu bize haber vermesini ve onu gerçekleştirmeyi isterdik.” Bunun üzerine Allahu Teâlâ, şek ve şüphe duymadan kendisine iman etmek ve yine kendisine isyan edenlerle cihad etmek olduğunu bildirdi. Fakat cihad ayetleri de nazil olunca bazıları hoşnut olmadı ve bu iş, onlara zor geldi. Onların bu tutumu karşısında ise Allahu Teâlâ yukarıdaki ayeti inzal buyurdu.⁴⁷¹

İbn Kesir de tefsirinde; âlimlerin çoğunluğuna göre ayetin, müminlerin cihadı istemeleri üzerine indiği; fakat cihad farz olunca da ondan kaçındıkları yorumunu yapar.⁴⁷²

Katade ve Dahhak'ın görüşlerine göre ise ayetin; ‘vuruştuk, çarpıştık, şöyle yaptık, böyle yaptık’ diye yapmadıkları şeyler hakkında övünen kişileri azarlamak için nazil olmuştur.⁴⁷³

Seyyid Kutub da, çoğunluğun kabul ettiği ve İbn Cerir'in de tefsirinde yer verdiği ilk görüşü kabul etmektedir.⁴⁷⁴

Ayetlerde, yapılan davranışın çirkin oluşunu anlatmak için aynı ifade iki kez tekrar edilmiştir. Seyyid Kutub *‘yapmayacağınız şeyi söylemeniz’* ifadesi ile kastedilenin cihad olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷⁵ Şüphesiz bu emirden vazgeçmek, Allah nezdinde büyük

⁴⁶⁹ Mevdüdi, c. V, s. 360.

⁴⁷⁰ Saff, 61/2, 3.

⁴⁷¹ Vâhidî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, s. 669. Taberî, c. XXVII-XXVIII, s. 87.

⁴⁷² İbn Kesir, c. XIII, s. 540-542.

⁴⁷³ Dahhâk, **Tefsîrü'd- Dahhâk**, thk. Muhammed Şükri Ahmed ez- Zaviye. Dârü's- Selam, Kahire: 1999/1419, c. II, s. 861.

⁴⁷⁴ Kutub, c. XI, s. 349.

⁴⁷⁵ Kutub, c. XI, s. 349.

bir gazaba sebebiyet verir. ‘Allah nezdinde büyük bir gazab’ ise, gazapların en şiddetlisi ve en ağırdır.

Sonuç olarak ayette iman ettikleri halde yapmayacakları şeyleri söylemenin ne kadar çirkin bir davranış olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu ifadeler, müslümanın kişiliğindeki olması gereken durumu izah eder. Yani müslüman; içiyle dışıyla bir olmalı, söylediğinde sözünde durmalı ya da yapmayacağı şeyi söylememelidir.⁴⁷⁶

“Savaşa katılmayan bedevilerden bazıları sana diyecekler ki: “Savaşa katılmaktan bizi, mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu, Allah’tan bizim bağışlanmamızı dile.” Onlar kalplerinde bulunmayan şeyi dilleriyle söylerler. Sen onlara şöyle de: “Allah size bir zarar veya fayda vermek isterse, Allah’a karşı size kim ne yapabilecektir? Doğrusu Allah, yaptığımız her şeyden haberdardır...”⁴⁷⁷

Burada savaşa katılmayanlar; Hz. Peygamber’in (s.a.v), umre için sefere katılmaları çağrısı kendilerine ulaştığında iman etmelerine rağmen canlarını daha üstün tutup davete uymayarak evlerinden çıkmayan Medine civarındaki insanlar kastedilmektedir.⁴⁷⁸

Seyyid Kutub’a göre, savaşa katılmayan bedeviler; taşrada bulunan Ğifar, Müzeyne, Eşca’, Eslem ve Medine civarındaki kabileler idi. Ve bunlar özür mahiyetinde “Savaşa katılmaktan bizi, mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu” diyeceklerdi. Hâlbuki bu bir özür değildir. Çünkü herkes bir aileye sahipti ve herkesin az ya da çok malı vardı. Eğer dedikleri gibi olsaydı, kimse imanî yükümlülüklerini yerine getiremezdi. Bununla beraber diyeceklerdi ki: “Allah’tan bizim bağışlanmamızı dile.” Fakat ayetin devamında belirttiği gibi onlar, bu söylediklerinde de samimi değillerdi.⁴⁷⁹

Mevdûdî, ayetten iki anlam çıkarılabileceğini ifade etmektedir:

Birincisi; bu insanların ileri sürdüğü mazeret tamamen yalandan ibarettir. Halbuki sefere neden katılmadıklarını kendileri gayet iyi biliyor. İkincisi de; onların Allah Resulü’nden bağışlanma istemeleri, tamamen göstermeliktir. Ve bunu sadece dilleriyle

⁴⁷⁶ Kutub, c. XI, s. 351.

⁴⁷⁷ Fetih, 48/11, 12.

⁴⁷⁸ Mevdûdî, c. V, s. 383.

⁴⁷⁹ Kutub, c. X, s. 536.

söylerler. Peygambere tabi olmadıklarından dolayı günah işlediklerinin farkında olmayarak bundan pişman da değillerdir. Bilakis sefere katılmayarak akıllılık ettiklerini zannetmektedirler.⁴⁸⁰

“Ey Muhammed! Savaşa katılmayıp da arkada kalan bedevilere şöyle de: “Pek yakında güçlü kuvvetli bir toplulukla savaşa çağrılacaksınız. Onlarla ya savaşacaksınız ya da onlar müslüman olacaklar. Eğer bu çağrıya uyarsanız Allah, size güzel bir mükâfatta bulunacaktır. Eğer daha önce yüz çevirdiğiniz gibi tekrar yüz çevirecek olursanız sizi, can yakan ağır bir azapla cezalandıracaktır.”⁴⁸¹

Bu güçlü ve kuvvetli kavmin kim olduğu, Hz. Muhammed (s.a.v) dönemin de mi yoksa halifeler döneminde mi olduğu konusunda farklı görüşler olduğu kabul edilmekle birlikte; Hz. Muhammed döneminde yaşamış bir kavim olacağını akla daha yatkın bulunmaktadır. Burada önemli olan, bu tür yönlendirmeler ve gerçek hayatta yaşanan imtihanlar ile Kur’an’ın, kalpleri ve gönülleri nasıl eğittiğini gözlemleyebilmemizdir.⁴⁸²

Ayette “*ya da müslüman olurlar*” *أَوْ يُسْلِمُونَ* lafzından, iki mana kastedilmektedir: Onlar ya İslam’ı kabul edip müslüman olsunlar ya da İslam idaresine girmeyi kabul etsinler.⁴⁸³

“Eğer cihada çıkmazsanız, Allah sizi can yakıcı bir azapla cezalandırır. Sizin yerinize başka bir kavmi getirir ve Allah’a bir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye kadirdir.”⁴⁸⁴

Seyyid Kutub’a göre bu hitap; ayetin nazil olduğu dönemdeki belirli bir topluluğa yönelik olsa da aslında bütün inananları kapsamaktadır. Kullanılan azap tehdidi ise sadece ahiret için değil; dünya için de geçerlidir. Çünkü cihaddan kaçanların zillete düşüp itibarlarını kaybetmeleri, mağlup olup ülkelerinin kaynaklarından mahrum kalmaları da dünyada tattıkları bir azaptır. Böylece cihadı terk eden her birey ya da topluluk, dünya hayatında da Allah’ın zillet tokadını hak etmiş demektir.⁴⁸⁵ Dolayısıyla Allah başınıza elem verici bir felaket getirir; hoşlandığınız o dünya hayatını kıtlık, sefalet ve mahkumiyet gibi son derece şiddetli sebeplerle elinizden alır; sizi helak eder. İşte bunların yerine Allah, inançlarıyla hareket edip Rabbi için savaşan ve O’nun

⁴⁸⁰ Mevdûdî, c. V, s. 383.

⁴⁸¹ Fetih, 48/16.

⁴⁸² Kutub, c. X, s. 540.

⁴⁸³ Mevdûdî, c. V, s. 386.

⁴⁸⁴ Tevbe, 9/39.

⁴⁸⁵ Kutub, c. V, s. 528.

düşmanlarına üstün gelen bir kavim getirir.⁴⁸⁶ Yani bu tür kişiler, şerefleriyle savaşıp kaybedenlerden daha çok kayba uğrarlar.

Mevdûdî de, bu ayetle birlikte İslam hukukunda genel bir kuralın ortaya çıktığını söylemiştir:

Eğer imam (önder, devlet reisi) tarafından müslümanlara genel bir cihad çağrısı yapılırsa, çağrılanların tamamının cihada gitmesi farz-ı ayindir. Öyle ki cihada gitmeyenlerin imanından şüphe edilir. Fakat genel bir cihad çağrısı yapılmadıysa o zaman cihad, farz-ı kifayedir. Yani dini bir görevdir. Bu da demektir ki; hiç olmazsa müslümanların bir kısmının cihada katılması zorunludur.⁴⁸⁷

“Ey Muhammed! Şayet cihad kolay bir şekilde elde edilecek bir dünya kazancı ve yakın bir yolculuk olsaydı, elbette sana katılırlardı. Fakat meşakkatle aşılacak bu yol onlara zor geldi: “Eğer gücümüz olsaydı, elbette sizinle beraber cihada çıkardık.” diye Allah’a yemin edeceklerdir...”⁴⁸⁸

Bu şerefli ve kutsal yoldan dönenlerin sayısı bir hayli fazladır. Onlar yolun uzunluğunu bahane ederek cihaddan geri kalmış ve küçük çıkarların peşine düşmüşlerdir. Bu tip insanların sayısı az değil bilakis çoktur. Bunlar yaptıklarıyla her zaman kazandığını zannetseler de aslında hep basit ve zelil bir hayat yaşarlar. Bu kişiler; yeminleriyle, davranışlarıyla ve yalan sözleriyle insanlar arasında kurtuluşa erdiklerini zannetseler de aslında kendilerini helak ederler. Oysa Allah, ilim sahibidir. Onların yaptıklarını bilir ve gerçek yüzlerini de insanlara işte böyle gösterir. Böylece yalancı; hem dünya da hem de ahirette yaptığının karşılığını görür.⁴⁸⁹

Elmalılı bu ayetin, farklı manaları içerdiğini ifade ederek; Tebük Seferi’nin zaferle sonuçlanacağını müjdeleyen bir haber olduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁹⁰ Çünkü müslümanlar, o devrin büyük ordusu olan Roma İmparatorluğu ile savaşacaklardı. Yaz

⁴⁸⁶ Elmalılı, c. IV, s. 539.

⁴⁸⁷ Mevdûdî, c. II, s. 215.

⁴⁸⁸ Tevbe, 9/42.

⁴⁸⁹ Kutub, c. V, s. 532.

⁴⁹⁰ Elmalılı, c. IV, s. 546.

mevsiminin kavurucu çöl sıcağında yolculuk yapacaklardı ve ümit bağladıkları ürünlerinin de hasat zamanı gelmişti.⁴⁹¹

Fakat hiç gücü olmayanlar, Tevbe Suresi 41. ayette olduğu gibi “Hafif yüklü ve ağır yüklü hangi konumda bulunursanız bulunun, seferber olunuz.” şeklinde bahsedilen bu emrin kapsamına girmezler.

*“Allah’a ve ahiret gününe inanan kimseler, mallarıyla canlarıyla cihad etmek için senden izin istemezler. Allah takva sahiplerini çok iyi bilir. Senden ancak, Allah’a ve ahiret gününe inanmayanlar, kalplerinde şüphe bulunanlar ve kuşkuları içinde bocalayıp duranlar cihada çıkmamak için izin isterler.”*⁴⁹²

Hakiki manada Allah’a ve ahiret gününe iman edenler, cihada çıkmak için birilerinden izin istemezler. Onlar her an, hazır ve nazırdırlar. Çünkü iman ehli olanlar; ister zayıf ister güçlü olsunlar; Allah’ın rızasını umarak, malları ve canlarıyla cihad çağrısını emir telakki ederler. Ayrıca bir teşvike de ihtiyaç duymazlar. Cihad için izin isteyenler, kalbinde şüphe bulunan ve gerçek manada iman etmeyenlerdir. Gerçekte iman etmeyip müslüman gibi gözüktükleri için de kendilerinde bir sorumluluk hisseder ve bu yüzden savaşa gitmemek için bahane ararlar.⁴⁹³

Buradan anlaşılıyor ki; hakiki mümin, Allah için yapacağı birşeyde izin beklememeli ve gayret sarf ederek elinden geleni yapmalıdır.

Elmalılı da ilk ayeti tefsir ederken, hakiki müminin cihada çıkma hususunda izin istemeyeceğini şöyle dile getirmiştir:

Allaha ve ahiret gününe iman eden müminlerin cihad hususundaki adeti ve ahlakı, izin istemek değil; bilakis izin istememektir. Mümin, mümin olduğu için cihada çıkarken izin istemez. Çünkü cihaddan geri kalmak istetmez. Ensar ve muhacirin büyükleri: “Cihad için Resulullah’tan (s.a.v) izin istemeyiz. Çünkü Rabbimiz birçok kez emretti ve özendirdi. Elbette mallarımızla ve canlarımızla cihad edeceğiz.” derlerdi. Bilakis Hz. Peygamber kalmalarını istese onların gücüne giderdi. Nitekim Tebuk seferinde Resulullah, Hz. Ali’nin Medine’de kalmasını istediğinde üzülmüş; kendisi hakkında

⁴⁹¹ Mevdûdî, c. II, s. 217.

⁴⁹² Tevbe, 9/44, 45.

⁴⁹³ Kutub, c. V, s. 534.

“Seninle aramdaki bağ, Musa ile Harun arasındaki bağ gibidir.” buyruluncaya kadar razı olmamıştı. İşte müminlerin bu şekilde cihad için izin istemekten imtina etmeleri, onların takvalarındandır.⁴⁹⁴

Ayette yanlış anlaşılma olabileceğini; fakat bunun doğru olmadığını dile getiren Elmalılı, ayetin siyak ve sibak ilişkisini göz önünde bulundurmanın dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir:

Ayete bakıldığında, her izin istemenin bir küfür ve her izin isteyen de imansızlığına hükmedilmesi gibi bir durum ifade ediyor sanılabilir. Fakat dikkat edildiğinde meselenin öyle olmadığı açıktır. Zira öyle olsaydı, izin isteyenlerin içinde doğru söyledikleri ortaya çıkacak olanlar bulunmazdı. Halbuki Tevbe Suresi 43. ayette, “doğru söylemiş olanlar senin için açık-seçik belli oluncaya kadar” buyrulmuştur. Dolayısıyla cihad; Allah’ın kesin bir hükmü olduğu için iman gerektirdiği fiiliyet, inkârcı bir konumda bulunmak değil; derhal emre uymaktır. Dışarıdan mümin görüldüğü halde cihad için mazeret bularak izin isteyenler ise teklifi ne reddeden ne de kabul eden değil, savunma konumundadırlar. Bu yönüyle savunmalarındaki gerekçelerini ortaya koymadıkça sözlerine bakılarak doğru kabul edilemezler. Ve bu hüküm; cihadın, farz-ı ayn olduğu ortamlar içindir.⁴⁹⁵

İslam ile küffar arasındaki savaşın, hakiki müminle münafığın arasını ayıran mükemmel bir ölçüdür. Çünkü hakiki mümin, Allah’ın hâkimiyetinin kurulması için mücadele eder; hatta canını bile feda eder. İşte bu kişi, hakiki iman sahibidir. Fakat küfrün ve zulmün zafere ulaşmasını ümit ederek İslam’ı desteklemekte tereddüt eden kişi de münafıktır. Çünkü böyle bir davranış, o kimsenin kalbinde iman olmadığını gösterir.⁴⁹⁶

Sonuç olarak diyebiliriz ki müminler, kendilerine yöneltilen cihad emrinden kaçınmamalıdır. Bu ister savaş yoluyla yapılan cihad olsun isterse genel manada kabul edilen cihad olsun; Allah’ın emrine itaatsizlik mümine yakışan bir durum değildir. Seyyid Kutub’un hayatına bakıldığında, kendisinin de bu anlayışa paralel bir yaşam sürdüğü görülmektedir.

⁴⁹⁴ Elmalılı, c. IV, s. 549.

⁴⁹⁵ Elmalılı, c. IV, s. 549-551.

⁴⁹⁶ Mevdûdî, c. II, s. 217.

*“Allah seni bu cihaddan sonra tekrar cihada katılmayan bu topluluğa geri döndürür de, onlar da seninle cihada çıkmak için senden izin isterlerse, onlara şöyle de: “Bir daha benimle cihada çıkmayacaksınız. Düşmana karşı benimle beraber savaşmayacaksınız. Çünkü daha önce savaşa çıkmayıp oturmayı istediniz. O halde arkada kalanlarla beraber oturun.”*⁴⁹⁷

Muhakkak ki her hareketin ve davanın sağlam iradeli, cesur, dürüst ve her türlü zorluklara karşı mücadele edebilecek insanlara ihtiyacı vardır. Korkak ve zayıf yapıdaki insanların oluşturduğu saflar gevşemeye ve yıkılmaya mahkûmdur. Çünkü bu insanlar, zorluklarla karşı karşıya geldiğinde sabredemeyip gevşerler ve de netice de dağılırlar. İşte böyle insanların, o mücadeleciler ve iradeli insanların oluşturduğu topluluktan arındırılması gerekir. Bu yüzden; zorluk anında cihaddan kaçıp da sonra ortalık durulduğunda tekrar ordunun içine dönmek, hakiki mücahidlere de o davaya da bir haksızlıktır. Ayette belirtildiği gibi bu tür kişilere hoşgörü dahi gösterilemez. Bu kişilerin ebediyen, orduya katılma ve savaşa çıkma şerefine nail olma hakları dahi yoktur.⁴⁹⁸

Hatta bir sonraki ayette⁴⁹⁹ Allah’a ve Resulüne muhalefet eden kişiler, münafik olarak nitelendirilmiş; cenaze namazlarını kılarak onları onurlandırmaması konusunda da Hz. Peygamber uyarılmıştır.

Sonuç olarak Allahu Teâlâ, cihadın nasıl ve hangi şekillerde yerine getirileceğini ayetlerde bizlere bildirmiştir. Dolayısıyla özrü ve mazereti bulunmayan her müslüman, cihadla sorumludur. Bu sorumluluk bilinciyle hareket eden müslümanlar müjdelenmiş; uzak duranlar ise tahkir edilmiştir.

3.9. Cihad’ın Sonuçları

Müslümanların kendi aralarındaki ilişkilerde olduğu gibi gayrimüslim toplumlar arasındaki ilişkilerinde de temel ilke barıştır. Savaş ise fiili tehdit ve tecavüzlere karşı meşru bir müdafaadır ve kaçınılması mümkün olmayan koşullarda zorunlu bir müdahaledir. Bu nedenle savaş ve cihada, aynı manayı yüklemek yanlıştır. Cihad; yeryüzünde tevhid inancının ve insanlar arasındaki barışın hâkim olması için harcanan

⁴⁹⁷ Tevbe, 9/83.

⁴⁹⁸ Kutub, c. V, s. 573.

⁴⁹⁹ Tevbe, 9/84.

çabanın adıdır. Bu çaba ve gayretin uygulanmasında mal, beden ve ilim gibi farklı yöntemler mevcuttur. Bu yüzden cihad, süreklilik arz eden bir durumdur. Müslümanlar, inançları ve canları noktasında bir baskıya maruz kalıp savaşmaktan başka bir çare kalmadığında da savaşmaktan geri durmazlar. İşte bu savaş; kesintisiz devam eden cihad sürecinin halkalarından biridir.⁵⁰⁰

Bu anlamda savaş, İslam'da toplumsal hayat koşullarında sadece zorunlu durumlarda gündeme gelmektedir. Dolayısıyla savaş amaç değil, yalnızca araçtır. Toplumsal alandaki adaleti temin etmek ve barışı egemen kılmak için başvuru olan geçici bir süreçtir.⁵⁰¹

Aşağıdaki ayetlerde savaş yoluyla cihad etmenin sonucunda nasıl hareket edilmesi gerektiği ve barışın karşılıklı antlaşmalarla var olabileceği bizlere gösterilmektedir:

*“Eğer savaşta onları yakalarsan, arkalarındakileri de korkutacak bir şekilde cezalandır. Belki ibret alırlar. Eğer bir topluluğun ihanetinden korkarsan, sen de benzer şekilde sözleşmelerini bozarak üzerlerine at. Şüphesiz ki Allah, ihanet edenleri sevmez.”*⁵⁰²

Yukarıdaki ayetlerin nüzul tarihleri dikkate alındığında, Medine döneminin ilk yılları ile Tevbe Suresi'nin nazil olduğu yıllar arasındaki döneme işaret edilmektedir. Düşmanlarla ilgili temel ilkeler içermesine rağmen bunun son şekli, Tevbe Suresi'yle birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından önceki fiilî uygulamalarında ortaya çıkmaktadır.⁵⁰³

Burada müslüman toplulukla düşman topluluk arasında ilişkilerde yürütülecek olan bir kuraldan bahsedilmektedir. Bu kural, devletlerarası ilişkilerde İslam'ın temel bir prensibi olarak uygulanmıştır. Buna göre; karşılıklı saygı çerçevesinde farklı gruplar, topluluklar arasında antlaşmalar yapılabilir. Ancak karşı grup, yapılan antlaşmalara uymaz; hainlik ve saldırı planları yaparsa bu antlaşmadan cayarak onlara duyurması da müslümanların en doğal hakkıdır. Bu durumun neticesinde müslümanlar, öyle bir darbe

⁵⁰⁰ Nargül, İslamiyet'in Yayılmasında Savaş ve Şiddetin Rolü, s. 139.

⁵⁰¹ İsmail Kılıçoğlu, Savaş ve Hukuk, **İlim ve Sanat Dergisi**, Ankara: 1986, sayı 8, s. 33; Muhammed Hamidullah, **İslam'da Devlet İdaresi**, çev. Kemal Kuşçu, Nur Yay., Ankara: 1979, s.259.

⁵⁰² Enfal, 8/57, 58.

⁵⁰³ Kutub, c. V, s. 348.

vurmalıdır ki; inananlara açık ya da gizli düşmanlık besleyen herkes bundan çekinmeli ve korkmalıdır. Öyle ki; bu caydırıcılık sayesinde bir daha böyle bir harekete yeltenmesinler. Bununla beraber, müslümanlara inançlarından dolayı karışmayan ya da onların İslam'a olan çağrılarına ses çıkarmayan kişilere de müslüman yönetiminin bir müdahale hakkı bulunmamaktadır. İslam çağrısı için gönüllere ve kulaklara yönelen bir engelleme olmayıp güvence sağlandığı müddetçe İslam topluluğun, karşı gruplarla saldırmazlık antlaşması yapmasında bir sakınca yoktur. Ancak bu antlaşma, düşmanların kin ve nefretini uygulamaya sokacak bir fırsat vermemelidir.⁵⁰⁴

Yani biz, bir toplulukla antlaşma imzalamışsak onlar da antlaşma maddelerini çiğneyip savaşta bize karşı rol aldılarsa biz de o antlaşmaya uymayarak onlara karşı savaşmada sorumlu değiliz. Aynı şekilde bir toplulukla savaşırken de düşmanların arasında müttefik olduklarımıza rastlarsak onlara da aynı şekilde muamele edilir. Çünkü onlar, antlaşmayı bozmuşlar; bir müttefikin sahip olduğu can ve mal güvenliği hakkını yitirmişlerdir.⁵⁰⁵

Ayette bahsedildiği üzere antlaşmayı bozan grup, Kurayzaoğullarıdır. Onlar, müslümanlarla aralarında antlaşma bulunmasına rağmen Bedir savaşında müşriklere silah yardımında bulunmuş; ardından da 'unuttuk, hata ettik' demişlerdi. Sonrasında tekrar söz vererek o sözlerini de Hendek savaşında çiğnemişlerdi. İşte bu ayetler, bu olayların ardında nazil olmuştur.⁵⁰⁶

Bu ayetlerin nazil olduğu durum, müslümanların Medine'ye hicretindeki atmosferi canlandırıyor. Çünkü Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde kâfirler üç kısma ayrıldılar. Bazıları O'na saldırmamak adına anlaştılar. Onunla savaşmayacak ve de düşmanlarına yardım etmeyeceklerdi. Bu kişiler, müslüman olmayıp kendi inançlarında devam edecekler; canları ve malları bakımından İslam'ın himayesi altında olacaklardı. Bazıları da O'na savaş açtılar. Diğer üçüncü bir kısım ise onunla ne savaştilar ne de antlaşma yoluna vardılar. Bu kısımdaki kâfirler, Hz. Peygamber ve düşmanları arasındaki mücadelenin sonucunu bekliyorlardı. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in düşmanlarına yenilmesini beklediği gibi onun kazanmasını isteyenler de vardı. Fakat bazıları da vardı ki, onlar; görünüşte Hz. Peygamber'in yanında saf tutuyorlar ama

⁵⁰⁴ Kutub, c. V, s. 346.

⁵⁰⁵ Mevdûdî, c. II, s. 163.

⁵⁰⁶ Elmalılı, c. IV, s. 426.

içlerinden de ona karşı düşmanlık besliyorlardı. İşte bunlar, münafıklardı. Böylece iki tarafın da hoşnutluğunu kazanmayı murad ediyorlardı.⁵⁰⁷

Hz. Peygamber'in; Medine civarındaki Yahudi ve müşrik kabilelerle de saldırmazlık antlaşmaları vardı. Fakat Seyyid Kutub'a göre bunlar, o zamanki fiilî durumu yansıtan tamamen geçici durumlardı. Bu bağlamda müellif; cihad emrinden sonraki kâfirleri üç kısma ayırmaktadır:

Bariş ve antlaşma taraftarları, Savaş taraftarları ve Zimmîler.⁵⁰⁸

İslam topluluğu ile yapılan antlaşmayı bozanlar hakkındaki ilk hüküm, Kutub'a göre budur. Antlaşmayı bozan ve bozanlarla birlikte olanlara yönelik takınılacak tavır, işte ayette böyle belirtilmiştir. İkinci hüküm de, antlaşmayı bozma ve hainlik yapma ihtimali bulunanlarla ilgilidir.

İslam'da verilen söz, bir senettir. Bu yüzden de yapılan sözleşmeye uymak için İslam, antlaşma yapar. Fakat karşı tarafın hainliğinden korkar ve saldırı planı yapacağı endişesi taşırırsa işte o zaman antlaşmayı bozar ve bozduğunu da karşı tarafa bildirir. Dolayısıyla İslam, sözünden dönmez ve karşı tarafı sırtından vurmaz. Antlaşma bozulduktan sonra da savaş hali tezahür ederse işte o zaman da 'savaş bir taktiktir' ilkesine göre hareket eder. Çünkü bu durumda herkes tedbirini almıştır. Dolayısıyla İslam; insanlığı yüceltmek, onur ve şerefi yerleştirmek için geldiğinden dolayı aldatmayı ve aldatanı hoş görmez. Bütün bunlardan dolayı Allah, hainleri sevmez.⁵⁰⁹

Aynı zamanda ayet, 'gerekli olduğunda' antlaşmayı bozmayla ilgili çok açık ve net bir hüküm koyarak; müslümanlara 'antlaşmayı açıkça onların önüne atmayı' emretmektedir. Ayete göre müslümanlar, karşı tarafın antlaşmaya uymadığını hissetse ya da her an ihanet edeceğinden korksa bile antlaşmayı tek taraflı olarak bozmak müslümanlara haramdır. Yani müslümanlar, karşı tarafa aralarında hiç antlaşma yok gibi davranamaz. Dolayısıyla karşı tarafa bir müdahalede bulunmadan önce,

⁵⁰⁷ Kutub, c. V, s. 347.

⁵⁰⁸ Resulullah'ın (s.a.v.) sağlığında, İslam ülkesinde yaşamak istemesine rağmen Müslümanlığı kabul etmeyenlere malî sorumluluk yüklenerek kendilerine zimmî statüsü verilmiştir. Bu durum, Tevbe Suresi'nin "cizye ayeti" denilen 29. ayetine dayanır. Ayette müşriklerle ehl-i kitap mensuplarının konumları birbirinden ayrılmış; ehl-i kitap mensuplarının cizyeödemeleri şartıyla zimmi kabul edilecekleri belirtilmiştir. Mustafa Fayda, 'Zimmî' **DİA**, İstanbul: 2013, c. XLIV, s. 428; Kutub, c. V, s. 348.

⁵⁰⁹ Kutub, c. V, s. 351.

antlaşmanın bittiğinden onları haberdar etmek gerekir. Bu zorunludur; çünkü karşı taraf, antlaşmanın hala yürürlükte olduğu anlayışına maruz kalmamalıdır. Hz. Peygamber de, İslam'ın uluslararası politikasını bu ayete dayandırmıştır. Fakat istisna olarak ayet; eğer karşı taraf müslümanlara karşı düşmanca bir tavır sergilerse ya da saldırırsa müslümanların da karşı tarafa saldırmasına izin verir. Ve böyle bir durumda müslümanlar, antlaşmanın bitiş tarihini beklemekle sorumlu değildir.⁵¹⁰

Elmalılı da ayeti aynı düşüncelerle tefsir ederek فَانْبِذْ lafzını filolojik açıdan açıklamıştır:

Ayette geçen فَانْبِذْ emrinin mastarı olan نَبَذَ kelimesi, sözcük manası olarak 'birşeyi kaldırıp atıvermek' demektir. Şeriatta da, antlaşmalı olan bir devletin diğerine, ilişkilerini kestiğini ve antlaşmayı feshettiklerini haber vermesi demektir. Yani; antlaşmalı olduğun bir tarafın hainliğinden korkulacak bir durum hasıl olduğunda, antlaşmayı feshederek ilişkinin kesildiğine dair karşı tarafa haber ver. Antlaşma yürürlükteyken ahdin hükümsüz kaldığına dair karşı tarafa haber vermeden savaşa girme demektir.⁵¹¹

“Şayet onlar barışa meylederse, sen de barışa meylet ve Allah'a güven...”⁵¹²

Bu ayet de önceki ayetlerle bağlantılı olarak; antlaşmalı olduğunuz tarafa antlaşmayı bozduğunuzu söyledikten sonra onlar barışa yönelirse, İslam'ın da barıştan yana olması gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü İslam'da asıl amaç, savaş değil; barıştır. Devamında ise Hz. Peygamber'e (s.a.v) hitaben; barışa yanaşmış gibi görünerek onların tekrar hainlik yapmalarından korkmayıp, Allah'a tevekkül edip güvenmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵¹³

Ayet; Hz. Peygamber'e saldırmayan, ona müdahalede bulunmayan, İslam davetine engel olmayan ve İslam devleti ile antlaşma yoluna varan kişiler hakkındadır. Allahu Teâlâ elçisine, bu kişilere karışmamasını ve onlardan antlaşma teklifi gelirse kabul etmesini emretmişti. Fakat bu, Tevbe Suresi'nin nüzulüne kadardı. Çünkü Tevbe Suresi'nde, antlaşma yapılmamış kişilere ya da süresiz bir şekilde antlaşma yapılanlara dört ay süre tanınıyor. Bu süre sonrasında karşı tarafın tutumuna göre diğer bir hüküm

⁵¹⁰ Mevdûdî, c. II, s. 165.

⁵¹¹ Elmalılı, c. IV, s. 427.

⁵¹² Enfal, 8/ 61.

⁵¹³ Elmalılı, c. IV, s. 428.

devreye girecekti. Dolayısıyla bu ayetteki hüküm, nihai bir hüküm değildir. Ancak ayet, nazil olduğu dönemde genellik ifade ediyordu. Çünkü Hz. Peygamber de Tevbe Suresi nazil olana kadar bu hükümleri uyguladı. Örnek olarak Hudeybiye Antlaşması bu hükme göre neticelenmiştir.⁵¹⁴

Seyyid Kutub bu şekilde ayetin tefsirini yaparken bazı İslam hukukçularının; bu ayetteki hükmün, nihai hüküm olduğunu savunduklarını ifade etmektedir. Çünkü bahsettiği İslam hukukçuları; ayetteki hükmün nihai ve sürekli olduğu görüşünü kabul edip, barışa yanaşma olayını cizyeyi kabul etme şartına bağlamışlardır. Ancak Kutub; bu tezi kabul etmeyerek onun, yaşanmış realiteye ters düştüğünü söylemektedir. Çünkü ona göre cizyeyle ilgili hükümler, H. 8. yılda Tevbe Suresi'nde açıklanmıştır. Bu ayet ise cizyeyle ilgili bir meselenin olmadığı H. 2. yılda Bedir savaşından sonra nazil olmuştur. Tevbe Suresinde nazil olan son hükümlerden sonra insanlar, -yukarıda da bahsettiğimiz gibi- İslam'ın karşısında üç gruba ayrıldılar: İslam'la savaşan ve İslam'ın karşısında savaş halinde olanlar, İslam şeriatıyla yönetilen müslümanlar, ya da antlaşmalarına sadık olan ve cizyelerini ödeyen zimmîlerdir.⁵¹⁵

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Seyyid Kutub; bu ayeti, cihad konusundaki son hükümlerden biri olarak kabul etmeyip; bunun yerine Tevbe Suresi'ndeki cihad ayetlerini nihai hüküm olarak kabul etmektedir. Çünkü ona göre; Hz. Peygamber, Tevbe Suresi'ndeki ayetler nazil olana kadar bu ayet ile uygulamada bulunmuş ve ehl-i kitaptan gelen barış isteklerini kabul etmiştir. Tevbe Suresinden sonra ise Hz. Peygamber, böyle bir duruma ihtiyaç duymamıştır. Çünkü artık hüküm net idi. Müslümanların karşısında duran kâfirler, ya müslüman olacak ya cizye verecek ya da yeryüzünde din tamamen Allah'ın oluncaya kadar müslümanlar, onlarla savaşacaktır.

Bununla beraber Seyyid Kutub, cihad konusundaki son hüküm olarak bu ayeti kabul edenlerin cihad anlayışında bir problem olduğunu şöyle ifade ediyor:

Bu kişiler, ayetin nazil olduğu durum ve sebepleri göz ardı ederek vahyolunan hükümlerin nihai hüküm olduğunu ileri sürüyor ve özel durumlarla ilgili kayıtlı hükümleri genelleştiriyorlar. Asıl nihai ve genel hükümleri gördükleri zaman da kendi kabul ettikleri hükümlere uygun olarak yorumluyorlar. Bunların hepsi; İslam'da

⁵¹⁴ Kutub, c. V, s. 355.

⁵¹⁵ Kutub, c. V, s. 355.

cihadın, müslümanları ve İslam ülkesini saldırılara karşı korumak amacıyla yapılan bir savunmadan ibaret olduğu sonucuna varmak içindir. Ayrıca bu kişilere göre, her halükarda İslam, barışmak için can atar. Barışın anlamı ise yalnızca İslam ülkesine karşı yapılan saldırıları uzaklaştırmaktır. Yine bunlara göre İslam, içe dönük bir dindir. Kendi kabuğuna çekilmek durumundadır. Hiç kimse başkalarını İslam dinine ve Allah'ın sistemine davet etme hakkına sahip değildir. Sadece sözlü ya da yazılı olarak görüşünü yapabilir. Maddi güçlere ise sadece kendisine saldırıldığı zaman başvurabilir. Böyle bir durumda da ancak kendini savunmak amacıyla hareket edebilir. Fakat durum böyle değildir. Dolayısıyla müslüman hiçbir zaman aşağılık kompleksine kapılmayıp; dinini sadece bir savunma mekanizması haline getirmemelidir.⁵¹⁶

Seyyid Kutub'un yukarıdaki ifadelerine baktığımızda bu düşünceler, onun cihad konusundaki genel kanaatini yansıtıyor; diyebiliriz. Çünkü Seyyid Kutub, İslam'ın barış dini olduğunu kabul etmekle birlikte pasifize edilmiş bir din anlayışına da karşı çıkmaktadır. Bu demek değildir ki; savaş halinde bulunmayan kâfirlere karşı da savaşılın. Bilakis bunun böyle olmadığını daha önceki ifadelerinden de anlamaktayız. Fakat o; dinin üstünlüğünün her alanda kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu da kâfirlerin, Allah'ın hâkimiyetini kabul etmeleriyle ya da bu boyun eğişin göstergesi olarak cizye vermeleriyle sağlanacağını ifade etmektedir.

Aşağıdaki ayette de savaşılmaması gerekenler belirtilmiştir:

*“Ancak aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak istemedikleri için yürekleri darlanarak size gelenlerle savaşmayın. Allah dileseydi onları sizin başınıza musallat ederdi de sizinle savaşarlardı. Eğer onlar sizden uzak dururlar, size savaş açmazlar ve size barış teklif ederlerse, Allah size, onlara karşı zararda bulunmanıza müsaade etmemiştir.”*⁵¹⁷

Nisa Suresi'nin 88. ve 89. ayetlerinde münafıkların, esir alınma ve öldürülme konusuyla ilgili 'cihaddan kaçmak' başlığında bu ayetin tefsirine yer vermiştik. Burada ise İslam düşmanlarına yardım ve yataklık yapan münafıkların, esir alınma ya da öldürülme konusuna istisna getiriliyor. Bu istisnanın gerekçesi ise o münafıkların, İslam toplumuyla arasında antlaşma ya da ateşkes bulunan topluluğa sığınmış olmalarıdır.

⁵¹⁶ Kutub, c. V, s. 357-359.

⁵¹⁷ Nisa, 4/90.

Burada istisna, emrin sadece ilk kısmı için geçerlidir. Müslümanlar, İslam devletinin antlaşmalı olduğu kâfir topluluklara sığınan münafıkları yakalayıp öldürmemelidir. Fakat onlarla arkadaşlık ve dostluk da kurmamalıdır. Böyle bir münafiğin kanı helaldir; fakat İslam'ın antlaşma yaptığı bir topluluğa sığınırsa takip edilip öldürülmemelidir. Bu, münafiğin kanının haram olduğuna değil; antlaşmayı bozmanın yasak olduğuna delalet eder.⁵¹⁸

İslam, her koşulda barışı gözetmektedir. Ayet; İslam'ın hâkimiyetini kabul etme kaydıyla müslümanlarla antlaşma yapmış bir kavme sığınan ve onlarla birlikte yaşayanları da aynı kategoride kabul etmiştir. Yani o sığınmacıları da, dolaylı olarak antlaşmalı kabul etmiş ve onları da barış kapsamına sokmuştur. Bununla birlikte esir alma ve öldürülme hükmünden istisna edilen bir topluluk daha vardır. Onlar; kendi kavimleriyle müslümanlar arasında yapılan savaşta tarafsız olarak kalan insanlardır. Çünkü bu insanlar, kavimleriyle birlikte müslümanlara saldırmaktan rahatsız olurlar. Aynı zamanda bu rahatsızlığı müslümanlarla birleşip kendi kavmine karşı yaptıklarında da hissederler. Bu kimseler Arap Yarımadası'nda ve Kureyş içinde bulunanlardır. Bunların İslam'dan yana olmaları ya da karşısında bulunup da savaşmalarından ziyade, tarafsız olmaları bile yeterli sayılmıştır. Daha sonraları ise İslam'a girmelerine engel olan etkenler, ortadan kalktıktan sonra da İslam saflarında yer almaları istenmiştir. İslam'ın amacı savaştan kaçınmak değil, İslam'ın ve müslümanların hakkını zedelemeyecek bir barışı sağlamaktır. Çünkü bu haklar, sıradan bir kişilik hakkı değil; İslamî sistemin hakkıdır. Bu sistemin başlıca hakları, yeryüzünde İslam'ın duyulmasını ve yayılmasını engelleyecek etkenleri ortadan kaldırmak ve engelleri oluşturan kişilere karşı da bir güç oluşturmaktır. İşte bundan sonra ana ilke barıştır. Cihad ise kıyamete kadar sürecek bir hükümdür.⁵¹⁹

*“Ey inananlar! Üstün durumda iken düşmanlarınız karşısında gevşeklik gösterip de barış istemek zorunda kalmayın...”*⁵²⁰

Bu ayetteki uyarı; müslümanlardan bazı kimselerin, savaşın yükümlülüğü ve zorluklarından çekinerek gevşek davrandıklarını ve kâfirlerle antlaşma isteği

⁵¹⁸ Mevdûdî, c. I, s. 317.

⁵¹⁹ Kutub, c. III, s. 108-109.

⁵²⁰ Muhammed, 47/35.

duyduklarını gösterir. Bu istek ve arzu belki de müslümanların, düşman topluluğunun içinde akrabalarının olması idi. Belki de onlarla menfaat ve mal bağları bulunanlar da vardı. İşte insan nefsi, hiç değişmiyor. İslam ise kendi metoduyla buradaki gibi gevşeklik duygularını ve dolayısıyla yanlışları ortadan kaldırıyor.⁵²¹

Burada şunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu ilahi emir; Medine gibi küçük bir şehirde sadece Ensar ve Muhacir'den oluşan bir avuç topluluğun, güçlü ve kalabalık Kureyş kabilesi ile birlikte Arabistan'daki bütün müşrik ve münafıklarla mücadele ettikleri bir sırada nazil olmuştur. Müslümanların durumu böyle olmasına rağmen onlara, “Cesaretinizi toplayın, düşmanlarla barış yapmayı arzulamayın ve canınızı dişinize takarak onlarla savaşacak şekilde hazır olun.” buyurulmaktadır. Fakat bu emrin maksadı, müslümanlara hiçbir zaman barış istemelerini yasaklamak demek değildir. Bilakis burada vurgulanmak istenen şey; müslümanların zayıf, düşmanların güçlü olduğu anlamını taşıyan bir barışa yanaşmanın doğru olmayacağı düşüncesidir. Dolayısıyla müslümanlar her şeyden önce güçlerini ispat etmelidirler. Ancak ondan sonra barış görüşmeleri yapmalarında bir sakınca yoktur.⁵²²

Ayet; müslümanların inanç yönünden, hayat bakışı, ahlak, dava, hedef ve amaç bakımından üstün olduğunu vurgulayarak düşmanlara karşı gevşekliğe düşmemeleri ve barışa yanaşmamaları konusunda onlara uyarıda bulunuyor. Aynı zamanda güç bakımından da müslümanlar üstündür. Zira en yüce güç, inananların arkasındadır. “Allah sizinle beraberdir.” Dolayısıyla Allah'ın beraber olduğu kimselere düşman, hiç birşey yapamaz. Bununla beraber gönülden yapılan her şey elbette karşılığını bulacaktır. Bütün fedakârlıklar hesaba katılacak, hiçbir amel zayi olmayacaktır.⁵²³

Burada *فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ* (gevşeklik gösterip barışa çağırmayın) şeklinde yer alan kısımda, müminlerin barışa yalvarmaktan yasak kılınması; düşman tarafından yapılan herhangi bir barış teklifini reddetmeyi gerektirmez. Enfâl suresinin 61. ayetinde de *وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا* ifadeleriyle müminler, barış isteyen düşmanların isteğine karşı barışa yanaşmakla emrolunmuştu. Yine Fetih suresinde geçtiği üzere Hudeybiye antlaşması da, müslümanların üstün bulunduğu bir ortamda gerçekleşmişti. Demek ki asıl maksat,

⁵²¹ Kutub, c. X, s. 502.

⁵²² Mevdûdî, c. V, s. 365.

⁵²³ Kutub, c. X, s. 502.

mutlak anlamda barış teklifini geri çevirmek değil; gevşekli edip de boyun bükerek barış istemektir.⁵²⁴

Yani diyebiliriz ki müslüman, barış yanlısıdır; fakat barış için yalvarmaz. Öyleyse Allah'ın kendisiyle beraber olduğunu ve Allah rızasıyla işlediği amellerin hiçbirinin boşa gitmeyeceğini bilen bir müslüman, düşmana karşı gevşeklik göstermemeli; İslam davası için bütün gayretini sarf etmelidir.

⁵²⁴ Elmalılı, c. VI, s. 385.

SONUÇ

Çalışmamızda; Fî Zılâli'l-Kur'an isimli tefsirin müellifi olan Seyyid Kutub'un, ayetlerde geçen cihad/kıtal kavramı hakkındaki yaklaşımını araştırdık. Tefsiri incelediğimizde, günümüz müslümanları olarak yaşadığımız bazı toplumsal sıkıntılara müellifin de dikkat çektiğini ve problemlerin kaynağına dair çözümler sunduğunu gördük. Aynı zamanda müellifin yaşadığı çağda, müslümanların içinde bulunduğu durumun kendisini etkilediğini ve tefsirinde bu sorunları ele aldığı kanaatine vardık. Bununla birlikte onun tespit ettiği problemlerin ve ortaya koyduğu çözümlerin günümüz için de ne kadar önemli olduğunu gördük.

Seyyid Kutub'un içinde bulunduğu İslam toplumuna baktığımızda; müslümanların zayıfladığını ve birbirinden ayrılmış olduğunu görmekteyiz. Seyyid Kutub bu problemin kaynağı olarak; Kur'an'ın verdiği mesajı müslümanların dikkate almadığını ifade etmektedir. Ona göre yapılması gereken şey ise müslümanların, İslam ile yeniden tanışması ve Hz. Peygamber dönemindeki gibi yeniden ümmet olarak bir araya gelmesidir.

Kur'an'ı Kerim'i bir toplum kitabı olarak gören Seyyid Kutub; ilk dönemdeki müslümanlar; ayetleri hayatlarına tanzim ederek ve harekete geçerek nasıl cihana hâkim oldular ise bugünkü müslümanların da Kur'an'ı yeniden yaşayarak ve aynı metotla hareket ederek cihana hâkim olabileceği düşüncesindedir. Bu yüzden o, yazmış olduğu tefsirde cihad/kıtal kavramına dikkat çekmiştir. Çünkü ona göre İslamî anlayış ve uyanış, cihad ile sağlanacaktır. Dolayısıyla diyebiliriz ki; Seyyid Kutub, Kur'an'a bağlı bir ıslah projesi düşüncesine sahiptir.

Cihad, Kur'an-ı Kerim'deki kavramlar içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Seyyid Kutub'a göre de, güç ve gayret sarf ederek Allah'ın dinini yüceltmek amacıyla girişilen bir mücadelenin adıdır. Cihadın gerçekleştirilmesi için farklı birçok yol vardır. Nefsin, şeytanın ve düşmanın zulmünü ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen savaş yoluyla cihad da bunlardan biridir. Fakat Kur'an-ı Kerim, savaşı ifade etmek için 'kıtal' kavramını kullanmıştır. Dolayısıyla cihad, dar bir anlam çerçevesine sıkıştırılarak sadece 'savaşmak' manasına gelmeyen fakat 'kıtal' kavramını da içine alan geniş bir kavramdır.

Kur'an'da yer alan cihad/kıtal ayetlerini nüzul sebepleriyle birlikte incelediğimizde ve Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda, savaş boyutuyla cihadın Medine'de başladığını görmekteyiz. Seyyid Kutub'a göre; savaş yoluyla cihadın ilk örneğini gördüğümüz Medine, Kur'an hükümlerinin ilk uygulanmaya başladığı yerdir. Çünkü hicretten sonra cahiliye toplumu mağlup olmuş ve İslam'ın egemenliği kabul edilmiştir. Fakat Seyyid Kutub kendi yaşadığı dönemi göz önüne aldığında cahiliye düşüncesinin yeniden egemen olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla ona göre bugün yapılacak olan tek şey, Hz. Peygamber dönemindeki gibi yeniden mükemmel bir İslam toplumu haline gelip dini hâkim kılmaktır. Çünkü İslam toplumu ilk günkü gibi dinamik bir yapıda değildir. Ancak ondan sonra ise cihad ve amel boyutu söz konusu olmalıdır.

Müellifin eserine baktığımızda onun, kıtal ayetlerini tefsir ederken her bir ayeti gerekçesiyle birlikte ele aldığı, bağlamından koparmayarak İslam'ı savaş dini gibi göstermekten kaçındığını görmekteyiz. Dolayısıyla Seyyid Kutub, cihadı; toplumların zorla müslüman edilmesi için meşru bir savaş olarak görmemektedir. Özellikle Ortadoğu İslam coğrafyasında yer alan günümüz radikal terör örgütlerinin faaliyetlerine kaynak teşkil edebilecek bir cihad anlayışı ile Seyyid Kutub'un tefsirinde ortaya koyduğu cihad anlayışı birbirleriyle örtüşmemektedir.

Yine Seyyid Kutub genel olarak; cihadın savunma amacıyla yapıldığını tamamen reddetmeyip; eylemsel bir hareket tarzı olduğunu düşünmesine rağmen onun, müslümanların eline silah alıp cihada çıkmaları gerektiğini da iddia etmediği kanaatindeyiz. Çünkü o ilk iş olarak, insanların İslam'ı yeniden ilk günkü yaşamaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu yüzden hayatına baktığımızda onun, dil ile cihad ederek müslümanları uyandırma ve harekete geçirme yolunu seçtiğini görmekteyiz.

Aynı zamanda Seyyid Kutub; ayetlerde geçen 'Allah yolunda' ifadesinden hareketle cihadın, Allah'ın rızasını kazanma duygusuyla yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Yine ona göre cihad, insanları esaret altına almak, yerleşim yerlerini yakıp yıkmak ya da istila ve sömürü için değil; Allah'ın ismini yüceltmek, İslam nizamını gerçekleştirmek, dinin tanınması için koyulan engelleri ve müslümanlara yapılan zulmü ortadan kaldırmak için yapılır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bazılarının cihad adı altında yaptığı tutumlara sebep olan düşünsel kaynak, Seyyid Kutub'un yazmış olduğu Fî Zılâli'l-Kur'an ve içerisinde geçen cihad/kıtal ayetlerinin tefsiri değil; bu eseri kendi düşüncelerine ve ideolojilerine uygun olarak yorumlamaları ve kendilerine delil göstermeleridir.

KAYNAKÇA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Matbaatu Daru'l- Kütübi'l- Mısıryye, 1364/1945.
- Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ Keşfü'l-hafa ve müzilü'l-ilbas*. Haleb: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, 1749.
- Aksakal, Cihangir B. Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2015: 66-72.
- Aktan, Hamza. *Cihad ve Barış. Yayınlanmamış Makale*. Erzurum, ts.
- Aliyyü'l-Kârî, Nureddin Ali b. Muhammed. *el-Esrâru'l-Merfûa'fi'l-Ahbâri'l-Mevzuati'l-Kübra, thk. Muhammed Sabbağ*. Lübnan, 1971.
- Alûsî, Ebü's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh b. Mahmûd. *Rûhu'l-Meânî, tsh. Muhammed Hüseyin Arab*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1997.
- Ammâra, Muhammed. *Laiklik ve Dini Fanatizm Arasında İslam Devleti, çev. Salih Barlak, Ahmet Karababa*. İstanbul: Endülüs Yay., 1991.
- Apaydın, H. Yunus. *"İctihad" md*. İstanbul: DİA, TDV Yayınları, 2000.
- Armağan, Servet. İslam Hukukunda İçtihad Faaliyeti Ve Benzer Müesseseler. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2005: s. 217.
- Arpa, Enver. "El-Muhacir'in "Mesail Min Fikhi'l cihad"Kitabında Öngörülen Cihad Anlayışının Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmi Dergi*, 2018: sayı 3, s. 167- 208.
- Ateş, Abdurrahman. *Tebliğ Eğitim ve Cihad Surecinde Kur 'an 'ın Şiddet Sorununa Bakışı*. Konya: Basılmamış Doktora Tezi, 2000.
- Tebliğ Eğitim ve Cihad Sürecinde Kur'an'ın Şiddet Sorununa Bakışı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Konya, 2000.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.
- Beki, Niyazi. İslam'da Cihad Kavramının Kapsamı. *Ekev Akademi Dergisi*, 2017: 91.
- Berekât, Muhammed. *İslami Hareket Metodu ve Seyyid Kutub*. İstanbul: Risale Yay., 1990.
- Beydavî, Nasırüddin Ebu Said Abdullah bin Ömer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Ter. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay. İstanbul, 2011.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul, ts.

- Bodur, H.Ezber. Dini Motifli Terör Fenomeni Ve İslam'ın Siyasal İstismarı. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005: 80-81.
- Bowker, John. "*Jihad*" *md.* New York: The Oxford Dictionary of World Religions, Oxford, 1997.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *El Camiu's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bûti, Ramazan. *el-Cihad fi'l İslâm Keyfe Nefhemuhü ve Keyfe Nümârisühü*. Beyrut: y.y., 1997.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l- Kur'an*. Beyrut, 1993.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad. *es-Sihah, nşr. Ahmed Abdulkadir Atâ*. Beyrut, 3. Baskı: Dâru'l-İlm-Melâyîn, 1984.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî Seyyid Şerîf. *et-Ta'rifat*. Beyrut: Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Çağrı, Mustafa. "*Fitne*" *md. İstanbul*. İstanbul: DİA, TDV Yayınları, 1996.
- Çalışkan, İsmail. Fi Zılâli'l-Kur'ân: Seyyid Kutub'un Çağdaş Kur'an Tefsiri. *Eskiyeñi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011: 80-82.
- Dahhâk, İbn Müzahim. *Tefsîrû'd- Dahhâk, tahkik Muhammed Şükri Ahmed Ahmed ez-Zaviye*. Kahire: Dâru's- Selam, 1999/1419.
- Demirci, Mehmet. İçe Dönük Cihad: Mücâhede. *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, sayı 19: s. 9-21.
- Demirci, Mehmet. İçe Dönük Cihad:Mücâhede. *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi), 2007: sayı 19, s. 13-14.
- Ebû Dâvûd, *el-Kütübü's-sitte ve şüruhuha: Sünenu Ebî Dâvûd*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Hayyân, Esirüddin Muhammed b. Yusuf el-Endelüsi, *Bahrü'l- Muhît*, thk. Muhammed Enes el-Han, Muhammed Rıdvan el-Araksûsî, Dımaşk, Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2015.
- Ebussuûd, İrşâd-ı Aklı Selîm, Ter. Ali Akın, Boğaziçi Yay. İstanbul, 2006. c. 2, s. 542.
- Ebu Zehre, Muhammed. *İslam 'da Savaş Kavramı, çev. Cemal Karaağaçlı*. İstanbul: Fikir Yayınları, 1985.
- Ebû Zehre, Muhammed. *İslam Hukuk Metodolojisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.

- Ece, Hüseyin. *Cihad Bilinci*. İstanbul: Denge Yay., 2006.
- el-Bennâ, Hasan. *Cihada Davet*, çev. Ali Arslan. İstanbul: Sinan Yay., 1969.
- Emiroğlu, H. Tahsin. *Esbâb-ı Nüzul: Kur'an ayetlerinin iniş sebepleri ve tefsirleri*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013.
- Erdal, Mesut. *Fî Zilâli'l- Kur'ân ve İ'câz Açısından Değeri*. İzmir: Işık Akademi Yay., 2007.
- Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevi. *Tehzibü'l-Luga*. Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Tercümenin ofseti , t.y.
- Fayda, Mustafa. "*Zimmî*" md. İstanbul: DİA, TDV Yayınları, 2013.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed. *Besâiru zevi't-temyiz fî letaifi'l-Kitâbi'l-Aziz*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 817/1415.
- Gânim, İbrahim el- Beyyûmî. "*Hasan el-Bennâ*" md. İstanbul: DİA TDV Yay., 1997.
- "*İhvân-ı Müslimîn*" md. İstanbul: DİA TDV Yay., 2000.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfa fî İlmi'l-Usül*. Mısır, 1324.
- Görgün, Hilal. "*Seyyid Kutub*" md. İstanbul: DİA, TDV Yay., 2009.
- Görmez, Mehmet vd. *Hadislerle İslâm: hadislerin hadislerle yorumu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.
- Güler, İlhami. Kur'an'da 'Cihad'ın Teoloji-Politiği. *İslamiyat*, 2002: c. V. sayı1.
- Haddûrî, Macid. *İslam Hukukunda savaş ve Barış*, çev. Fethi Gedikli. İstanbul: Ekin Yay., 1999.
- Halebi, Ali b. Burhaniddin. *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti 'l-Emini'l -Me'mûn*. Beyrut, 1320.
- Halidî, Salah Abdulfettah. *Seyyid Kutub Eş-Şehîdu'l-Hayy*. Türkiye: ed-Dârü'ş-Şamiyye, 2016.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşçu . Ankara: Nur Yayınları, 1979.
- Hamidullah, Muhammed. "İslam Devletler Genel Hukukunun Başlangıçtaki Teori ve Pratiği", Çev. Kemal Kuşçu. *İslam Hukuku Etütleri*, 1984: s.115–146.
- *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1991.

- Hanbel, Ahmed b. *el-Kütübü's-sitte ve şüruhuha: Müsnedu Ahmed b. Hanbel*. İstanbul: Çağrı Yayınlar, 1992.
- Heykel, Muhammed Hayr. *el-Cihâd ve'l- kütâl fi's-siyâseti's-şer'iyye*. Beyrut: Dâru'l-Beyarık, 1993.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Faris b.Zekeriyyâ İbn Faris. *Mu'cemu mekayisi'l-luga*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1970.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye, thk. Mustafa Sekâ vd. by., ts.*
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed vd. Kahire: Müessesetu Kurtuba; Mektebetü'l-Evladi's-Şeyh li't-Türas, 2000.*
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-Arab*. Kahire, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1417/1997.
- İbn Teymiye, Takıyyüddin Ahmed. *es-Siyasetü's-Şer'iyye, çev. Vecdi Akyüz*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1985.
- İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *İslam Tarihi: el-Kamil fi't- Tarih Tercümesi, çev: Beşir Eryarsoy*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1985.
- İldeş, Mehmet Fatih. *Kur'an'ı Kerim'in Cihad ve Teröre Bakışı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- İmam Kurtubî, *el Câmiu Li Ahkâmi'l-Kur'ân, ter. M. Beşir Eryarsoy*, Buruc Yayınları, İstanbul, 1997.
- İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb. *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân, tah. Muhammed Halil Aytânî*. Beyrut, 4. Baskı: Dâru'l-Ma'rife, 2005.
- Müfredatu elfazi'l-Kur'ân, thk.Safvân Adnân Dâvûdî*. Dımaşk: Dâru'l- Kalem, 1992.
- İslam'a Giriş: Temel Esaslar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kapar, Mehmet Ali. *Hz. Muhammed'in müşriklerle Münasebeti*. İstanbul: İlim Yay., 1987.

- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukukunda İctihad*. İstanbul: 1996, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Karlığa, Bekir. Seyyid Kutub'un İslam Düşüncesindeki Yeri veya Doğrudan Kur'an Kaynaklı Bir 'İslah' Projesi. *Şehadetinin 30. Yılında Seyyid Kutub Sempozyumu*. İstanbul: İrfan Vakfı, 1997. s.52.
- Kasanî, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud. *Bedâiu 's-Senâi' fî Tertîbi 'ş- Şerâi'*. Beyrut, ts.
- Kaya, Süleyman. *Kur'an'da İmtihan*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Keleş, Ahmet. Cihad-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslam'ın Yayılışı. *"Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed" Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*. Konya: Fecr Yayınları, 2007. s.249-280.
- Kılıçoğlu, İsmail. Savaş ve Hukuk. *İlim ve Sanat Dergisi*, 1986: sayı 8, s. 28- 36.
- Kırkılıç, Ahmet. *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*. İstanbul: Timaş Yay., 1996.
- Köse, Saffet. Cihad Şiddete Referans Olabilir mi? *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2007: 37-70.
- Kutub, Seyyid. *Cihan Sulhu ve İslam, Çev. Ali Arslan*. İstanbul: Beka Yayınları, 2014.
- İslamda Cihad, çev. Akif Nuri*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Yoldaki İşaretler, çev. İsmail Nuri*. İstanbul: İhya Yay., 1980.
- Fî Zilâli'l-Kur'ân, çev. Yakup Çiçek vd.* İstanbul: Hikmet Yayınları, 1991.
- Medkur, İbrahiim. *el-Mu'cemu'l-Vasîd*. Mısır: Dâru'l-Maarif, 1392/1972.
- Mevdûdî, Seyyid Ebu'l A'lâ. *Tefhimul Kuran: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri, çev. Muhammed Han Kayani ve diğerleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mevdûdî, Seyyid Ebü'l-A'la Mevdûdî. *Tefhimü'l-Kur'an : Kur'an'ın anlamı ve tefsiri*. İstanbul: İnsan Yay., 1991.
- Müslim, Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac. *es-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nargül, Veysel. İslamiyetin Yayılmasında Savaş ve Şiddetin Rolü. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sayı 1: 139- 146.
- Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2005.
- Narlı, Nilüfer. *"Çok Etnisiteli ve Çok Dinli Bir Dünyada Barışın Sürdürülmesine İslâm'ın Katkısı: İhtimaller ve Zorluklar" Dünya, İslâmiyet ve Demokrasi*. Ankara: Konrad-Adenauer Vakfı Yayınları, 1998.

- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Özel, Ahmet. "*Cihad*" *md*. İstanbul: DİA, TDV Yayınları, c. VII., 1993.
- Dârulislâm Dârulharb İslam Hukukunda Ülke Kavramı*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Özipek, Mustafa. *Ebus Suud Tefsirinde Cihad Kavramı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çorum: Hitit Üniversitesi, 2013.
- Polat, Yusuf Kenan. *El Kaide Terör Örgütünün İdeolojik Kökenleri Ve Eylemsel Dönüşümü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Antalya, 2015.
- Razi, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin. *Tefsirü'l-kebir* . Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Rûmî, Eşrefoğlu. *Tarikatnâme, haz. Esra Keskinliç*. İstanbul: Gelenek Yay., 2002.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Revâi'u'l-Beyan Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an* . Dimeşk, 1996.
- Safvetü't Tefasir, çev. Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1990.
- Sarmış, İbrahim. *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1992.
- Seyyid Kutub'un Kur'an'a Yaklaşımı, 1. Kur'an Haftası Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yayınevi, 1995.
- Serci, Ahmed b. Abdülhamid. Cihad: Barış ve Adâlet için Mücadele, çev. F. Mehves Kayani. *İslamî Sosyal Bilimler Dergisi*, 1994,: s. 113-118.
- Sinanoglu, Mustafa. "*İslam*" *md*. . İstanbul: DİA, TDV Yayınları, 2001.
- Şahin, Harun. Kur'an-ı Kerim'deki Cihad Ayetleri Bağlamında İslam'ın İnsana Bakışı . *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sayı 17: 79-90.
- Şelebi, M: Mustafa. *Ta'lilu'l-Ahkâm*. Mısır: el-Ezher, 1947.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Târihu't-Taberî: Târihu'l Ümem ve'l Müluk, thk. Muhammed Ebu'l Fazl İbrahim*. Beyrut: Dâru Süveydan, 1967.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmiü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, thk. Hani el-Hac, İmad Zeki el-Barudi, Hayri Said. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, 2004.
- Taslaman, Caner. *Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2014.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

- Topaloğlu, Bekir. “*Günümüzde Cihad*” *md.* İstanbul: DİA, TDV Yayınları, 1993.
- Türer, Celal vd. *Şiddet Karşısında İslam*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Türkmen, Hamza. *Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştiri*. İstanbul: Ekin Yay., 2008.
- Uludağ, Süleyman. “*Mücâhede*” *md.* İstanbul: DİA, TDV Yay., c.XXXI., 2006.
- Vahidî, Ebü’l- Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en- Nisaburi. *Esbâbu Nüzûli’l- Kur’ân, thk. Mahir Yasin el- Fahl* . Riyad: Dârü’l- Meyman, 2005.
- Vahidî, İmam Ebul- Hasen Ali bin Ahmed. , *et-Tefsirü’l-Basît.*. İskenderiye: Darü’l- Musavveri’l-Arabi, t.y.
- Vâhidî, İmam Ebul- Hasen Ali bin Ahmed. *Esbâb-ı Nüzûl: Kur’an-ı Kerim’in İniş Sebepleri, trc: Necati Tetik, Necdet Çağıl*. Erzurum: İhtar Yayıncılık, t.y.
- Vâkidî, Muhammed b. Orner. *Kitâbu ’l-Meğazî*. Oxford Üniversitesi, 1966.
- Watt, W. Montgomery. *İslam’ın Avrupa’ya Tesiri, çev. Hulusi Yavuz*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1986.
- Yaran, Rahmi. İslam, Cihad ve Savaş. *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası*, 2004: sayı 2, s. 165-182.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili, sad. Sıtkı Güllü*. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Seyyid Kutub Hayatı, Fikirleri, Eserleri*. İstanbul: Hikmet Yay., 1980.
- Yılmaz, Hüseyin. İslam Korkusunun/İslâmofobinin oluşmasında 'Cihad' Algısının Rolü. *C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, c. 6, sayı 1: 165-187.
- Yılmaz, Yasin. Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber’in (sav) Mekke ile Medine’deki Uygulamaları. *İslam Hukuku Araştırmaları*, 2013, sy. 22,: 301.
- Zengin, Fethullah. Cahiliye Araplarında Bazı İyi Ahlâk Örnekleri ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2016, sayı 2: s. 53-69.
- Zerzûr, Adnan Muhammed. *Ulûmü’l- Kur’an*. Beyrut: el-Mektebü’l- İslâmî, 1991.
- Zeydan, Abdülkerim. *İslam Davetinin Esasları* . İstanbul: Risale Yayınları, 1998.
- Zuhaylî, Vehbe. *Asâru’l- Harb fi’l- Fıkhi’l- İslâmî*. Dimaşk: Dârü’l-Fıkr, 1984.

———*İslam Hukukunda Savaş*, Çev. İsmail Bayer. Erzurum: İhtar Yayıncılık, 1996.

<https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/mufessir-ve-aksiyoner-bir-sehid-seyyid-kutub-h375686.html>

ÖZGEÇMİŞ

Üsame Mollaoğulları 16.12.1986 tarihinde İzmir’de dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini İzmir’de tamamladıktan sonra 2013 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2007-2018 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak İzmir ve İstanbul’da görev yapan Mollaoğulları, halen İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi’nde kursiyer olarak eğitimine devam etmektedir.